NAGY
MAGYAR
ÉVKÖR
Gyűjtötte, szerkesztette,
rendszerezte:
NAGY NORBERT

Előszó

Az ember és a természet kapcsolata egyidős az emberiséggel. Őseink számára az idő múlása nem csupán számok ritmikus egymásutánját jelentette, hanem a természet örök körforgását, a fény és a sötétség, a hideg és a meleg állandó, törvényszerű váltakozását. Ebben a zárt, organikus világban alakult ki az a szakrális rend, amelyet magyar évkörnek nevezünk.

Ez a gyűjtemény a legfontosabb, egyetemes magyar ünnepköröket és a hozzájuk kapcsolódó népszokásokat foglalja össze. Tudatos szerkesztői döntés eredménye, hogy a kötet lapjain nem a helyi, regionális vagy egy-egy szűkebb tájegységre korlátozódó tradíciók jelennek meg. Célunk az volt, hogy azokat a gyökereket mutassuk be, amelyek a teljes Kárpát-medence magyarsága számára közösek, általánosan elterjedtek és mindmáig felismerhetőek.

A könyv struktúrája a legősibb tradíciókat követi. Bár a modern kalendáriumok a téli napforduló után kezdik az új évet, a kereszténység felvétele előtti, hagyományos világképben az évkezdet a sötét félév indulásához, november elsejéhez kapcsolódott. Ez a pont jelentette a természet elcsendesedését, a kinti munkák lezárultát és a belső, közösségi élet kezdetét. Az évkör ezen az ősi nyomvonalon haladva tárja fel ünnepeink belső logikáját.

A kötetben bemutatott szokások és rítusok nem elszigetelt kulturális emlékek, hanem egy olyan világkép építőkockái, amelyben a mindennapi munka, az ünneplés, a hit és a túlélés szorosan összefonódott. A könyv lapjain megelevenedő ünnepi momentumok – a téli várakozás és fényvárás, a tavaszi megújulás és tisztulás, a nyári bőség, valamint az őszi betakarítás időszakai – mind ugyanazt az egyetemes rendet szolgálják.

Ez a munka egyfajta iránytűként szolgál mindazok számára, akik szeretnék megérteni, hogy honnan erednek legfontosabb népszokásaink, hogyan rétegződtek egymásra az ősi, pogány rítusok és a későbbi keresztény hagyományok, és miként maradt meg mindezek lényege a tiszta népművészetben.

Forgassa ezt a könyvet olyan figyelemmel és tisztelettel, amilyen gondossággal az itt összegyűjtött hagyományokat apáról fiúra örökítették az évszázadok során.

Gyűjtötte, szerkesztette és rendszerezte: *Nagy Norbert*

Az évkezdet és a fény születése: November 1. – Mindenszentek (Az ősök tisztelete)

A hagyományos, keresztténység előtti magyar népi évkörben november elseje nem csupán egy nap volt a sok közül, hanem a legjelentősebb fordulópont: a **sötét félév és az új év kezdete**. Amikor a természet életfolyamatai elcsendesedtek, a növényzet elhalt, és a fagy átvette az uralmat, őseink hite szerint a látható és a láthatatlan világ közötti határvonal elvékonyodott. Ez az időszak a befelé fordulás, a közösség megerősítésének és a gyökerekhez való visszatérésnek az ideje.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **Az új év kezdete:** A pásztorélet és a földművelés ritmusához igazodó kalendárium szerint a kinti munkák (szüret, betakarítás, az állatok behajtása) Szent Mihály és Dömötör napjával lezárultak. November elsejével vette kezdetét a tél, az új gazdasági és szakrális év, amely a sötétségből a fény felé való átmenetet szimbolizálta.
- **Az elhunyt ősök visszatérése:** A pogány és korai keresztény világképben a halál nem a végleges megsemmisülést jelentette, hanem az élet egy másfajta minőségét. Úgy hitték, hogy az évkezdet zavaros, átmeneti éjszakáján a túlvilág kapui megnyílnak, és az elhunyt ősök szellemei meglátogatják egykori otthonukat, védelmet, áldást vagy éppen intést hozva az élőkre. Az ősök tisztelete a családi és nemzetségi folytonosság fenntartását szolgálta.

Rituális szokások és cselekedetek

A naphoz kapcsolódó rítusok kettős célt szolgáltak: egyrészt a hazalátogató lelkek megvendégelését és megnyugtatását, másrészt az élők védelmét a visszajáró, esetleg ártó szellemektől.

1. A szakrális tér megtisztítása: A ház és a sírok rendbe tétele

Az ünnepet megelőzően a portát és a házat tetőtől talpig kitakarították, meszelték. Ez a fizikai tisztaság a szellemi megtisztulást is jelképezte; a tiszta ház fogadókész állapotot jelentett a tisztelt ősök számára. Ugyanez a gondoskodás jellemezte a temetőket is: a sírokat megtisztították a gyomtól, sárgás falevelektől, és friss földdel vagy mohával díszítették.

2. A fény rítusa: Gyertyagyújtás

A sírokon és a házak ablakaiban meggyújtott gyertyáknak mély, mágikus funkciója volt. A fény egyrészt útmutatóul szolgált a hazatérő lelkeknek, hogy eligazodjanak a sötétben, és megtalálják az egykori otthonukat vagy a saját nyughelyüket. Másrészt a néphit úgy tartotta, hogy amíg a gyertya ég, a lelkek megpihenhetnek, és a tűz melege megolvasztja a túlvilág hidegét. A gyertyaláng számához is hiedelmek kötődtek: ahány családtag, annyi gyertyát gyújtottak, és sietve figyelték, kié alszik el először, mert a hagyomány szerint az a családtag halt meg legkorábban.

3. Az ősök megvendégelése: Étel- és italkihelyezés

Mivel az ősöket valóságos vendégként kezelték, a család asztalánál nekik is helyet biztosítottak.

- **A házban:** Az ünnepi asztalra frissen sütött kenyeret, sót, vizet vagy bort készítettek ki éjszakára, hogy a megérkező szellemek ne maradjanak éhesek. Egyes vidékeken külön terítéket is tettek az asztalra az elhunytak tiszteletére.
- **A kolduskalács:** Szorosan ehhez a szokáshoz kapcsolódott a szegények megsegítése. Ezen a napon különleges kalácsot (úgynevezett mindenszentek kalácsát vagy kolduskalácsot) sütöttek, amit a temető kapujában álló koldusoknak, szegényeknek osztottak szét. Úgy tartották, hogy a szegény ember imája közvetlenül eljut a túlvilágra, és megnyugvást hoz a halottaknak.

4. Tilalmak és oltalmazó cselekedetek

Mivel a szellemjárás időszakában a rontás veszélye is nagyobb volt, szigorú munkatilalmak léptek életbe:

- Tilos volt minden olyan munka, ami megzavarhatja a holtak nyugalmát vagy sérülést okozhat nekik (például a földmunka, a mosás, a varrás vagy a meszelés, nehogy „bemeszeljék” a hazalátogató lelket).
- A lámpákat sok helyen egész éjszaka égve hagyták a szobában, hogy a kísértetek ne fészkelhessék be magukat a sötét sarkokba.

November elseje tehát a magyar népi kalendáriumban nem a gyász, hanem az emlékezés, a tiszteletadás és a ciklikus megújulás ünnepe volt. Egy olyan pillanat, amikor az élők és a holtak közössége újraegyesült, hogy tiszta lappal, az ősök áldásával indulhasson el az új évkör.

Az emlékezés csendje: November 2. – Halottak napja

Míg a megelőző nap, Mindenszentek az évkezdet kozmikus pillanatáról és az ősök kollektív tiszteletéről szólt, addig november másodika, Halottak napja a szűkebb családi körhöz, a **közvetlen hozzátartozók egyéni emlékezetéhez** kapcsolódik. A népi kalendáriumban ez a nap a mély áhítat, a csend és a túlvilággal való személyes kapcsolat ápolásának az ideje.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A család elhunyt tagjainak emlékezete:** Ezen a napon a fókusz a távoli, mitikus ősökről a közelmúltban vagy a családi emlékezetben még élénken élő elhunytakra – szülőkre, nagyszülőkre, házastársakra, gyermekekre – helyeződött át. A rítusok célja a lélek túlvilági nyugalmának biztosítása, a bűnbocsánat elnyerése és a családi kötelékek fenntartása a halálon túl is.

Rituális szokások és cselekedetek

A Halottak napja szokásrendszere a tisztulás, a gondoskodás és az eljövendő időszak megismerésére irányuló vágy köré szerveződött.

1. Házi imák és a családi áhítat

A temetőlátogatás mellett a nap lényegi része a házon belül zajlott. Este a család tagjai összegyűltek a tisztaszobában vagy a családi asztal körül. Közösen imádkoztak a család halottaiért, felelevenítették az elhunytak alakját, tetteit és történeteit. Ez a verbális emlékezés biztosította, hogy az elhunytak emléke ne vesszen el, és a fiatalabb generációk is megismerjék a családfát.

2. Gyertyagyújtás és a lelkek világossága

A gyertyagyújtás szokása ezen a napon is központi szerepet játszott, mind a sírokon, mind az otthonokban.

- A néphit szerint a Halottak napján gyújtott gyertya lángja segít a tisztítótűzben szenvedő lelkeknek, hogy megkönnyebbüljenek, és a láng melege enyhítse a túlvilági fogságot.
- A gyertyát szigorúan tilos volt felügyelet nélkül hagyni, nemcsak a tűzveszély miatt, hanem azért is, mert a hiedelem szerint a lelkek a láng körül gyülekeznek. Ha a gyertya csonkig égett vagy hirtelen elaludt, az a családtagok közeli halálát vetítette előre.

3. Az elfeledett lelkek táplálása: Étel a kertbe szórva

A lélek táplálásának motívuma Halottak napján egy sajátos, archaikus formát öltött. Míg Mindenszentek éjszakáján a házon belül terítettek, addig november másodikán elterjedt szokás volt bizonyos ételeket – leggyakrabban morzsát, kenyérdarabokat vagy mákot – kiszórni a házon kívülre: a kertbe, az udvarra vagy a kerítés tövébe.

- Ezzel a gesztussal azokat a „gazdátlan" vagy elfeledett lelkeket igyekeztek megvendégelni, akiknek már nem élt hozzátartozójuk, aki gondoskodott volna róluk, vagy akik otthonuktól távol, idegenben haltak meg. Úgy vélték, a meg nem békített, éhes szellemek rontást hozhatnak a ház népére vagy az állatokra.

4. Halotti jóslások és jelek

Mivel az évkezdeti időszakban a fátyol még mindig vékony volt a két világ között, a Halottak napja alkalmas időpontnak bizonyult a jövő megismerésére.

- **Időjárás-jóslás:** Ha ezen a napon fagyott, a népi megfigyelés szerint hideg, kemény és hosszú télre kellett számítani. Ha esett az eső, az a következő év bőséges termését jelezte előre, de egyúttal sok elhalálozást is jósolt a faluban.
- **Álomjóslás:** A Halottak napjáról következő éjszakára sokan figyeltek, mert úgy tartották, hogy az ekkor megjelenő álmok közvetlen üzenetek a túlvilágról, amelyek megmutatják, ki betegszik meg a családban, vagy milyen szerencse éri a házat a következő évben.

5. Munkatilalmak

A Mindenszentek napjára érvényes tilalmak Halottak napján is folytatódtak, gyakran még szigorúbban:

- Kifejezetten tilos volt a mosás, mert a néphit szerint a ruha a halott vizévé válik, vagy a kimosott ruha miatt a hazalátogató lélek vízben fog állni.
- A varrás és a fonás is tiltott volt, nehogy a tűvel megszúrják, vagy a fonállal megkötözzék a visszajáró lelkeket.

Halottak napja a magyar tradícióban a csendes lezárás pillanata: a múlt tiszteletben tartásával és a halottak megnyugtatásával a közösség felkészült a hosszú, rideg téli hónapokra, bízva abban, hogy az eltávozottak oltalma kíséri majd őket az új évkörben.

November 14. - Szent Márton-nap (Lúdas nap) – A bőség és a téli gazdasági évforduló

November tizenegyedike a hagyományos népi kalendárium egyik legfontosabb határnapja. Ez a nap jelentette a téli évnegyed kezdetét, a mezőgazdasági munkák végleges lezárultát, valamint a természet téli álmára való felkészülést. Az ünnep gyökerei messze túlnyúlnak a keresztény Tours-i Szent Márton kultuszán: egy olyan ősi, pogány kori őszi betakarító és bőségvarázsló ünnepben gyökereznek, amely az állatállomány teleltetésével, a friss termények elfogyasztásával és a jövő évi jólét biztosításával állt szoros kapcsolatban.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A gazdasági év lezárása és elszámolás:** Ezen a napon fejeződött be a pásztorok, béresek és cselédek szolgálata. Ekkor kapták meg az éves bérüket, és ekkor dőlt el, hogy a következő évben is az adott gazdánál maradnak-e.
- **Az újbor és a bőség köszöntése:** A szüret után a must erre az időszakra forrt ki teljesen és vált tiszta borrá. Az újbor megkóstolása az elvégzett munka feletti öröm, a hála és a bőség megünneplése volt.
- **Az állatok védelme és a téli felkészülés:** Az időszak legfontosabb gyakorlati feladata az állatállomány felmérése volt. Mivel a téli takarmány korlátozott mennyiségben állt rendelkezésre, ekkor dőlt el, mely állatokat tartják meg tenyésztésre, és melyek kerülnek levágásra a téli húsellátáshoz.

Rituális szokások és cselekedetek

A Márton-napi rítusok középpontjában a lúd (liba), az újbor, valamint a jövő évi termékenységet és időjárást kutató analógiás mágia állt.

1. A libák kiválasztása, védelme és a rituális lakoma

A lúd nemcsak mint haszonállat, hanem mint az ünnep szakrális eleme is megjelent. Ezen a napon a gazdák gondosan átválogatták a nyájat: a legerősebb, legszebb példányokat kiválasztották a továbbszaporításra, és különleges védelemmel látták el őket a téli hideg ellen, míg a többit a lakomára szánták.

- **A Márton-napi lúdlakoma:** A kötelező jelleggel elfogyasztott libahúsnak bőségvarázsló erőt tulajdonítottak. Úgy tartották: *„Aki Márton-napon libát nem eszik, egész éven át éhezik.”* A kiadós, zsíros ételek fogyasztása azt a célt szolgálta, hogy a család tagjai az eljövendő évben is jól tápláltak, egészségesek legyenek, és a házat elkerülje a szűkség.
- **Márton-pohara:** A libasült mellé kötelezően újbort ittak, amelyet „Márton-poharának” neveztek. A borfogyasztás szintén a bőséget szimbolizálta: minél többet ittak belőle, annál több erőt és egészséget reméltek a következő esztendőre.

2. Időjárás- és termésjóslás az állatok viselkedéséből

Mivel a tél küszöbén jártak, a gazdák számára létfontosságú volt megismerni a várható időjárást, hogy beoszthassák a készleteket.

- **A libák gágogása:** Ha a lúdudvarban a libák ezen a napon szokatlanul sokat és hangosan gágogtak, vagy nyugtalanul viselkedtek, abból hosszú, rendkívül kemény és fagyos télre következtettek. Ha viszont csendben maradtak, enyhébb téli hónapokat vártak.
- **A libacsont-jóslás:** A lakoma során elfogyasztott lúd mellcsontját megtisztították és alaposan szemügyre vették. Ha a csont fehér és tiszta volt, az havas, hideg telet jelentett; ha viszont barna vagy foltos, az sáros, esős, enyhe telet vetített előre.
- **Időjárási analógia:** Magához a naphoz is kapcsolódott megfigyelés: *„Ha Márton fehér lovon jön, enyhe tél, ha barna lovon, kemény tél várható.”* Azaz, ha november 11-én esett a hó (fehér ló), a tél hátralévő része enyhébbnek ígérkezett, ha viszont száraz, tiszta idő volt (barna ló), fagyos, kemény télre számítottak.

3. Pásztorok rítusai és a zöld ág (Márton-vessző)

Bár a pásztorok elszámolása ezen a napon történt, a rituális szokások az állatok jövőbeli védelmét is szolgálták. A pásztorok Márton-napján végigjárták a falu házait, és a gazdáknak egy-egy többágú, nyírfából vagy fűzfából font zöld ágat – az úgynevezett Márton-vesszőt – adtak át.

- Ez a vessző a tavaszi megújulás, az élet és a termékenység szimbóluma volt a téli sötétség beállta előtt. A gazda a vesszőt megőrizte, és tavasszal ezzel hajtotta ki először az állatokat a legelőre, hogy megvédje őket a betegségektől és a rontástól. Cserébe a pásztorok ajándékot, pénzt vagy élelmet kaptak.

Márton-napja tehát az utolsó nagy, felhőtlen vigasság volt a téli, befelé forduló, szigorú böjti időszakok megkezdése előtt. Egy olyan ünnep, ahol az életöröm, a bőséges étel és ital fogyasztása a természet elhalása ellenére is az élet folytonosságát és a jövőbe vetett hitet hirdette.

November 30. - Szent András napja – A húsbőség kezdete és a párválasztó jóslások

November harmincadika az ősi népi kalendárium egy újabb sarkalatos pontja: a sötétség elmélyülésének, a téli fagy beálltának és a karácsonyi ünnepkört megelőző adventi időszak kezdetének a határnapja. Ez a nap két, egymástól látszólag teljesen eltérő, mégis a túléléshez és az élet folytonosságához szorosan kapcsolódó rétegből áll. Egyrészt a család fizikai fennmaradását biztosító téli húsbőség kezdete, másrészt a közösség jövőjét meghatározó, misztikus szerelmi jóslások legfontosabb ideje.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A téli húsellátás és a kamra feltöltése:** A fagyok beálltával a legelők teljesen kiürültek, az állatok behajtása befejeződött. András napja nyitotta meg a disznótorok, a téli húsfeldolgozás időszakát, amely a tavaszig tartó kalóriaszükségletet és a család jólétét biztosította.
- **A jövendőbeli megismerése és a párválasztás:** Az évnek ebben a szakaszában, amikor a külső munkák megszűntek, a figyelem a belső közösségre és a családalapításra irányult. Mivel András napja az adventi elcsendesedés kapuja, a néphit szerint az ezen az éjszakán végzett rítusok csalhatatlanul megmutatták, ki lesz a leányok jövendőbeli férje.

Rituális szokások és cselekedetek

Az András-napi hagyományok tisztán kettéválnak a férfiak gazdasági, oltalmazó tevékenységeire és a hajadon leányok mágikus, jövőkutató szertartásaira.

1. A disznótorok kezdete és a bőségvarázslás

András napját a népnyelv gyakran „Disznóölő Andrásként” is emlegette, ugyanis ekkor vették kezdetét a rendszeres disznóvágások.

- **Télire való tartás és feldolgozás:** A disznóölés nem csupán munka volt, hanem rituális ünnep. A hús tartósítása (sózás, füstölés, zsírkisütés) kulcsfontosságú volt a hosszú téli hónapok átvészeléséhez.
- **A disznólakoma:** A vágást követő tor alkalmával tartott bőséges vacsora analógiás mágiaként működött. Úgy tartották, hogy a zsíros, bőséges ételek fogyasztása, a teli tálak látványa garantálja a ház gazdagságát és a kamra telítettségét a következő évre is. A tor során a szomszédokat és a rokonokat is megvendégelték (kóstoló), ami a közösségi összetartozást erősítette.

2. Szerelmi és házasságjóslások (A jövendőbeli megidézése)

A hajadon lányok számára az András-nap éjszakája jelentette a legfontosabb alkalmat arra, hogy fellebbentsék a fátylat a jövőről. Ezek a rítusok szigorú titoktartás mellett, többnyire egyedül vagy szűk leánykörben zajlottak.

Álomjóslás: A legelterjedtebb szokás szerint a lányok az András-napi fekvőhelyük alá valamilyen férfiruhaneműt (például gatyát vagy zoknit), esetleg néhány szem búzát rejtettek. Szigorú böjtöt tartottak napközben – sokszor csak három szem búzát és három korty vizet vettek magukhoz –, és az éjszaka folyamán megálmodott férfi alakját tartották a leendő férjüknek.
Gombócfőzés (Névjóslás): A lányok összeültek, és tésztából gombócokat gyúrtak. Mindegyik gombóc közepébe egy-egy papírcsíkot rejtettek, amelyekre a falu házasulandó legényeinek neveit írták. A gombócokat egyszerre dobták a forrásban lévő vízbe. Amelyik gombóc legelőször feljött a víz felszínére, azt gyorsan kikapták, kettétörték: a benne lévő cédula mutatta meg a leendő férj nevét.
Ólomöntés (Alakjóslás): Az ólom- vagy viaszöntés a jövendőbeli foglalkozását hivatott feltárni. A tűz felett kanálban megolvasztott ólmot hideg vízbe öntötték. A vízben hirtelen megdermedő, furcsa fémformák alakjából következtettek a leendő férj mesterségére (például ha kerék alakot formázott, bognár, ha fegyverre hasonlított, katona vagy vadász lesz).

- **Hallgatózás a kerítésnél:** Éjszaka a lányok kimentek az udvarra, és megrugdosták vagy megrázták a zsúptetős ház kerítését, a disznóólat, vagy egyszerűen csak füleltek a sötétben. Ha a disznóól felől röffenést hallottak, úgy hitték, biztosan férjhez mennek a következő évben. Ha az ól csendben maradt, az a pártában maradást jelentette.

András napja tehát egyszerre szolgálta a test és a lélek felkészítését a télre: miközben a kamrák megteltek a húsbőséggel, a fiatalok hite és játékos rítusai reménnyel és várakozással töltötték meg a sötét, hideg téli estéket.

December 6. - Télapó nap – A téli adományozás és az igazságosság rítusa

December hatodika a téli ünnepkör azon állomása, amely a legmélyebben beágyazódott a gyermekek és a családok mindennapjaiba. Bár a modern kor ezt a napot leginkább az egyházi Szent Miklós püspök alakjával azonosítja, a népi kultúra mélyén egy sokkal ősibb, a téli sötétség idején megjelenő, titokzatos és igazságos adományozó lény alakja húzódik meg. Ez a nap a téli hideg végleges beálltát, az otthonok melegét, valamint a közösségi morál fenntartását szolgáló jutalmazást és intelmet szimbolizálja.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A téli gondoskodás és az adományozás rítusa:** A természet teljes elhalásával, a fagyos decemberi napok kezdetével a külvilág rideggé és veszélyessé vált. Ezen a határnapon a családok a belső összetartozást, a gyermekek védelmét és a téli túléléshez szükséges apró örömöket ünnepelték egy jóságos, oltalmazó és ajándékozó alak – a Télapó – megidézésével.
- **Az igazságosság és a rend fenntartása:** Az ünnep lényegi eleme a nevelő szándék és az erkölcsi mérleg megvonása volt. A téli időszakban, amikor a közösség összezárva élt a házakban, különösen fontossá vált a szófogadás és a belső rend fenntartása.

Rituális szokások és hiedelmek

A Télapó-nap szokásrendszere az elrejtett adományok mágikus ereje, a természet őszi gyümölcseinek felélése, valamint a jutalmazás és büntetés egyensúlya köré épült.

1. Az apró ajándékok és a természet kincsei

A mai édességekkel szemben a hagyományos népi világban a Télapó a természet legértékesebb, nehezen tartósítható vagy a téli időszakra féltve megőrzött kincseit hozta el a gyermekeknek.

- **Dió, alma, mogyoró:** Ezek a termések nem csupán csemegék voltak, hanem mély szimbolikus tartalommal bírtak. Az alma az egészség és a teljesség, a dió és a mogyoró a bölcsesség, a rejtett tudás és a jövő évi bőség jelképeként került a csomagokba.
- **A közvetítők helye – Kémény és cipő:** Az ajándékok elhelyezésének módja szintén mágikus jelentéssel bírt. A tiszta, ablakba kitett cipők vagy a kémény alja mind olyan átjárók voltak, amelyek a ház belső, védett tere és a külvilág misztikus erői között teremtettek kapcsolatot. A Télapó a hiedelem szerint ezeken a réseken keresztül juttatta be az áldást az otthonokba.

2. A viselkedéshez fűződő hiedelmek és a jövőbeli szerencse

A naphoz szorosan kapcsolódott a tettek következményének hite.

- **A jók jutalma:** Úgy tartották, hogy azok a gyermekek (és családok), akik az év során tisztességesen, dolgosan és szófogadóan éltek, a Télapó látogatása után különösen szerencsések lesznek az előttük álló új esztendőben. Az ajándék egyfajta megerősítése és biztosítéka volt a jövőbeli boldogulásnak.
- **A rosszak intése – A virgács:** A engedetlen, lusta vagy tiszteletlen gyermekek nem részesülhettek a bőség szimbólumaiból; nekik virgács – egy csupasz, száraz ágakból álló köteg – jutott. A virgács eredetileg nem a fizikai fenyítést, hanem a megtisztulást és az intő jelet szimbolizálta: a száraz fa emlékeztetett a hibákra, amit az új év kezdetéig ki kellett javítani.

3. Láncos Télapó és az alakoskodás (Ősi gyökerek)

A köztudatban élő szelíd Télapó-kép előtt a falvakban létezett egy jóval archaikusabb, zajosabb szokás is: a „láncos” alakoskodás. Ezen az estén a falu fiataljai félelmetes maszkokba bújtak, kifordított bundát öltöttek, arcukat korommal kenték be, és láncokat csörgetve, botokkal dörömbölve jártak házról házra. Ez a rítus a sötétség és a téli ártó szellemek elűzését szolgálta, miközben játékosan próbára tette a házban lakók bátorságát és erkölcsi tisztaságát is.

December hatodika így a belső fény és az igazságosság ünnepe volt: a család legfiatalabb tagjai a gondoskodáson keresztül megtanulták a rendet, a közösség pedig az apró adományok megosztásával erősítette meg a téli fagyok ellen vívott mindennapi küzdelmét.

December 13. - Luca-nap – A sötétség csúcspontja, a rontásűzés és a termékenység rítusai

December tizenharmadika az ősi kalendárium egyik legfélelmetesebb, legmisztikusabb és leggazdagabb szokásrendszerű határnapja. A Gergely-féle naptárreform előtt ez a nap egybeesett a **téli napfordulóval**, vagyis az év leghosszabb éjszakájával és legrövidebb nappalával. Amikor a sötétség fizikai értelemben is uralma alá hajtotta a világot, őseink hite szerint a gonosz erők, a boszorkányok és az ártó szellemek

szabadon jártak az emberek között. Luca-napja éppen ezért a védekezés, a jövőkutatás és a következő évi termékenység megalapozásának a legfontosabb ideje volt.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A fény várását és a gonosz erők elűzését:** Ezen a napon nem egy konkrét alakot vagy örömteli eseményt ünnepeltek, hanem magát a túlélést és a sötétség feletti győzelmet. A rítusok célja a rontás, a betegségek és a boszorkányok távoltartása volt az otthonoktól és az állatoktól.
- **A jövő évi termékenységet:** Mivel az év ezen a ponton fordult meg, a gazdák mágikus cselekedetekkel igyekeztek biztosítani a következő év bőséges termését, a tyúkok jó tojáshozamát és a jószág szaporulatát.

Rituális szokások és cselekedetek

A Luca-napi szokások szigorú rendszert alkottak, amelyben a fokhagyma védelmi ereje, a munkatilalmak és a híres Luca-szék készítése játszotta a főszerepet.

1. A védekezés rítusai: Boszorkányűzés és a ház tisztítása

A rontás elleni védekezés legfőbb eszköze a tisztítás és a mágikus növények használata volt.

- **A fokhagyma ereje:** Az ablakkereteket, az ajtófélfákat, sőt az állatok homlokát is fokhagymával dörzsölték be, mert úgy tartották, hogy a fokhagyma erős illata és szakrális ereje elriasztja a boszorkányokat (a „lucákat"), így azok nem tudnak behatolni a házba vagy az ólakba, hogy meg rontsák a tejet vagy elvigyék a jószág erejét.
- **A kapuk zárása:** Az udvarra vezető kapukat gondosan bezárták, a hamut nem öntötték ki, és semmilyen tárgyat nem adtak kölcsön a szomszédoknak, nehogy azon keresztül a boszorkányok rontást hozzanak a házra.

2. A Luca-szék faragása (A rejtett valóság meglátása)

A nap legismertebb és legarchaikusabb rítusa a Luca-szék készítése volt, amely szorosan kapcsolódott az idő múlásához és a türelemhez.

- **A készítés szabályai:** A szék faragását december 13-án kellett elkezdeni, és pont a karácsonyi éjféli miséig kellett befejezni – innen ered a mondás: *„Lassan készül, mint a Luca széke."* A széket kilencféle fadarabból (például kökény, boróka, tölgy, bükk, som) kellett összeállítani, és szögek helyett kizárólag faékekkel rögzítették.
- **A boszorkányok felismerése:** Az éjféli misére a készítője magával vitte a széket. Ha a templomban ráállt, a tömeg fölé magasodva meglátta, kik a falu boszorkányai, mert azok ilyenkor szarvakat viseltek, vagy a hátukat fordították az oltárnak. A leleplezés után a fiatalembernek gyorsan haza kellett futnia, és mákot kellett szórnia maga mögé, mert a boszorkányok üldözőbe vették, és a makat szemenként fel kellett szedegetniük, így a menekülő egérutat nyert.

3. Szigorú asszonyi munkatilalmak

Luca napján az asszonyoknak szigorúan tilos volt bizonyos házimunkák végzése. Úgy tartották, hogy a tilalmak megszegése közvetlen csapást mér a gazdaságra:

- **Tilos volt fonni és varrni:** A hiedelem szerint aki ilyenkor varr, az „bevarrja a tyúkok fenekét", vagyis a tyúkok nem fognak tojni a következő évben.
- **Tilos volt mosni és kenyeret sütni:** Ezek a munkák megzavarták volna a nap szakrális csendjét, és szerencsétlenséget hoztak volna a családra.

4. Termékenységvarázslás (A tyúkok megülése)

A gazdaasszonyok ezen a napon sokat ültek a kuckóban vagy egy tuskón, és analógiás mágiával azt mondogatták: *„Luca, Luca, kitty-kotty, ge-ge-ge...”* Ezzel a kotlást, a tyúkok ülését imitálták, hogy a szárnyasok jó tojók legyenek, és sok csirkét keltsenek tavasszal. A tyúkokat gyakran meg is piszkálták egy piszkavassal, vagy szalmát tettek alájuk, hogy serkentsék a termékenységüket.

5. Időjárás- és szerelmi jóslások

A téli napforduló kapujában a jövő kutatása is felerősödött.

- **Luca-kalendárium:** Luca napjától karácsonyig pontosan 12 nap van. A népi megfigyelés szerint ez a 12 nap jelképezte a következő év 12 hónapját. Amilyen időjárás volt Luca napján, olyan volt várható a következő év januárjában; a második nap mutatta meg a februárt, és így tovább.
- **A Luca-búza:** Egy kis tálkába búzaszemeket tettek, és elkezdték öntözni. Ha karácsonyra a búza zölden, dúsan és magasan kikelt, az a következő esztendő bőséges termését és a család egészségét jelezte előre.
- **Luca-pogácsa:** A lányok 12 pogácsát sütöttek, és mindegyikbe egy-egy férfi nevet rejtettek. A sütés közben az egyik pogácsa megrepedt vagy felemelkedett – a benne lévő név megmutatta a jövendőbelit.

Luca-napja tehát a magyar néphit legösszetettebb fordulópontja: a sötétség erőivel való bátor szembenézés, a ház és a jószág megoltalmazása, valamint a reményteli várakozás időszaka, amely megalapozta a fény közelgő újjászületését.

December 21 – Január 1. - A Yule és a karácsonyi tizenkét nap jelentése és szokásai

A téli napfordulót követő tizenkét napos időszak az ősi európai és a hagyományos magyar kultúra legszentebb, időn kívüli időszaka. Ez a tizenkét nap és éjszaka egyfajta makrokozmosz: a néphit szerint sűrítve tartalmazza a következő év tizenkét hónapját. Amikor a Nap látszólag megáll az égen, majd újjászületik, a lineáris idő megszűnik, és a világ visszatér a teremtés kezdeti, tiszta állapotához. Az alábbiakban ennek a misztikus időszaknak a napi rítusait és mélyebb jelentéstartalmát mutatjuk be.

December 21. – Téli napforduló (A Nap születése)

Az év leghosszabb éjszakája a kozmikus sötétség csúcspontja, de egyben a fény diadalának kezdete is, hiszen innentől kezdve a nappalok hosszabbodni kezdenek.

- **A tűz rítusa:** Ezen az éjszakán központi szerepet játszott a máglyagyújtás és a „Yule-fahasáb” (egy hatalmas, gondosan kiválasztott tuskó) elégetése. A tűz a Nap földi mása volt, amely melegséggel és erővel támogatta az újjászülető égitestet. A parázsból és a felszálló szikrákból a ház népének jövő évi szerencséjét, egészségét és a jószág szaporulatát jósolták meg.
- **Az új tűz gyújtása:** A régi magyar házakban ezen a napon teljesen kioltották a tüzet a kemencében, majd rituálisan, tiszta csiholással új tüzet gyújtottak. A régi, elhamvadt tűz maradványait kiszórták a szántóföldre vagy a kertbe, hogy a hamu átadja a földnek az elmúlt év megmaradt életerejét és termékennyé tegye azt.

December 22. – A Fény visszatérése

Ezen a napon a Nap megteszi első lépését az új élet felé; a sötétség fizikai és szimbolikus értelemben is hátrálni kényszerül.

- **A szobák bevilágítása:** A külső máglyák után a rítus beköltözött a házba. Az otthonok minden egyes helyiségében – a kamrától az istállóig – gyertyát gyújtottak, hogy a fényszilánkok elűzzék a sarkokban meghúzódó téli ártó erőket.
- **A pattogó tűz jóslata:** Ez a csendes áhítat és a hit megerősítésének napja volt. Este a családtagok a tűz köré gyűltek, és mindannyian valami apróságot – egy fadarabot, búzaszemet vagy makkot – dobtak a lángok közé. Amelyik családtag feláldozott darabkája a legnagyobbat pattant a parázson, annak az új évben rendkívüli szerencsét, egészséget és anyagi gyarapodást jósoltak.

December 23. – Az ősök emlékezete

A fény erősödésével párhuzamosan a túlvilági kapuk még nyitva álltak. Ez a nap az elhunyt családtagokkal való spirituális találkozás és a gyökerek megerősítésének ideje.

- **A plusz teríték:** Az esti étkezésnél a családtagok szent áhítattal készültek: az asztalra egy plusz tányért és evőeszközt helyeztek el az elhunytak szellemei számára. Úgy hitték, a holtak ilyenkor láthatatlanul helyet foglalnak a szeretteik között.
- **Útmutató fények:** Az ablakokba helyezett és egész éjszaka égő gyertyák jelzőfényként szolgáltak a vándorló lelkeknek, hogy a téli sötétségben és viharban csalhatatlanul hazataláljanak egykori otthonukba. Ez a nap a novemberi Mindenszentek téli, a napfordulós ünnepkörbe ágyazott párja volt.

December 24. – A szent este (Karácsony előestéje)

A nagy újjászületést közvetlenül megelőző szakrális készület és a tisztaság megteremtésének pillanata.

- **Szalma az asztal alatt:** A házat az utolsó porszemig kitakarították, az ünnepi asztal alá pedig szalmát terítettek. Ez a szalma az ősi termékenységvarázslás eszköze volt (amely később a keresztény jászol-szimbolikával olvadt össze); a föld bőségét és az élet megújulását jelképezte.
- **A birtok megáldása:** A házigazda ünnepélyesen körbejárta a portát, és rituálisan megáldotta a fákat, a veteményest és a jószágokat, biztosítva azok téli védelmét.
- **Életág és regölés:** A szobában elhelyezett zöld ág (a későbbi karácsonyfa őse) az örökzöld természetet, a téli fagyban is megmaradó életet szimbolizálta. Ezen az estén indultak el a regösök is: a házról házra járó énekesek jelenléte, archaikus varázsigéi és köszöntői bőséget, termékenységet és párosító áldást hoztak a ház lakóira.

December 25. – A Fény ünnepe

A „Fiatal Nap” megszületésének napja, amikor a fény végleges győzelmet arat a sötétség felett. A tiszta öröm, a közösség és az önzetlenség ünnepe.

- **Közös lakoma és adakozás:** A család a legértékesebb, bőséges ételeket fogyasztotta el, de az ünnep lényegéhez hozzátartozott a megosztás is. Az adakozás és a vendéglátás ezen a napon kötelező volt; úgy tartották, a nagylelkűség megalapozza a jövő évi jólétet.
- **Betlehemezés:** A magyar hagyományban ez a nap a betlehemes csoportok fő fellépési ideje. A játékos, dramatikus rítus a fény születését és a szakrális rend helyreálltát hirdette a faluközösségben.
- **Csillagjóslás:** Este a gazdák az eget kémlelték. Ha az éjszaka tiszta és sűrűn csillagos volt, abból a következő év bőséges gabonatermésére és az állatállomány egészségére következtettek.

December 26. – Család és barátság napja

A belső családi kör után ezen a napon a tágabb közösségi kapcsolatok, a rokoni és baráti kötelékek megerősítése került a középpontba.

- **Vendégjárás és bőségátadás:** Az emberek felkeresték egymást, ajándékokat vittek és megvendégelték a hozzájuk érkezőket. A hit szerint aki ezekben az időkben zárt ajtókkal ült, az magát a szerencsét zárta ki; aki viszont adott, az az egész évben biztosította a maga számára a bőséget.
- **A föld megáldása a maradékkal:** Az ünnepi asztalról megmaradt morzsákat és ételdarabokat szigorúan tilos volt kidobni vagy a szemétbe vetni. Összegyűjtötték, és rituálisan a kert földjébe szórták vagy elásták, hálából és áldásként, hogy a föld a következő évben is gazdagon teremjen.

December 27. – A ház megtisztítása

A külső és belső kapcsolatok ápolása után elérkezett az idő a rontó, ártó és megrekedt energiák végleges eltávolítására a fizikai térből.

- **Füstölés és gyógynövények:** A házat és az ólakat száraz gyógynövényekkel – leggyakrabban zsályával, borókával vagy ürömmel – füstölték át. A gomolygó, illatos füst megtisztította a levegőt és elűzte a sötét napokban felhalmozódott negatív hatásokat, betegségeket.
- **A hamukör védelme:** A ház köré a kemence szent hamujával egy teljes, zárt kört rajzoltak. Ez a mágikus védvonal megakadályozta, hogy az ártó szellemek átlépjék a porta határát.
- **Szentelt víz az állatokra:** A vizet ezen a napon különösen tiszta, oltalmazó erővel ruházták fel. Ebből a vízből fröccsentettek a jószágokra is, hogy megvédjék őket a téli fagyok alatt a dögvésztől és a rontástól.

December 28. – A jövő megfigyelése

Ez a nap a tiszta prognózis, a jövőbeli események és az időjárás feltérképezésének az ideje. Minden rezdülés a jövő egy-egy darabját mutatta meg.

- **Időjárás-analógia:** A nap időjárása közvetlenül vetítette előre az eljövendő év karakterét. Ha erős szél fújt, az viharos, nehéz, változásokkal teli gazdasági évet jelentett. Ha a nap csendes, derűs és fagyos volt, békés, kiegyensúlyozott és kiszámítható esztendőre számítottak.
- **A jövő megálmodása:** Az este folyamán az álomfejtés kapott hangsúlyt. Sokan tudatosan, tiszta gondolatokkal feküdtek le, mert úgy tartották, hogy az ezen az éjszakán megjelenő képek közvetlen üzenetek a jövőből: a család „megaludta” azt, ami az új évben vár rá.

December 29. – A hála napja

Mielőtt az új év végleg kezdetét venné, kötelező volt hálát adni mindazért, amit az elmúlt évkör nyújtott a családnak és a közösségnek.

- **A földnek visszaadott áldozat:** A földművesek az elmúlt évi termés legjavából (búzából, lencséből vagy borból) félretettek egy keveset, majd kimentek a birtokukra, és a kert vagy a szántó sarkában a földbe ásták. Ez a gesztus a földanyának szóló közvetlen köszönetnyilvánítás volt az élelemért.
- **Békülés a házon belül:** A családtagok ezen a napon tisztázták a vitákat. Kötelező volt kimondani a jókívánságokat, elengedni a haragot és megbocsátani a sérelmeket, hogy az elfojtott feszültségek ne nehezítsék el az újjászülető esztendőt.

December 30. – Az új évre készülés

A belső béke után a fizikai környezet végső harmonizálása következett. Ez a nap az abszolút egyensúly megteremtéséről szólt.

- **A rend és a harmónia törvénye:** A házban mindent a helyére tettek, a szerszámokat megtisztították, a ruhákat rendbe rakták. Szigorú morális tilalom élt a veszekedésre, sírásra, kiabálásra vagy panaszkodásra. A népi bölcsesség úgy tartotta: *„Amilyen a nap, olyan lesz az egész év”* – a békétlenség békétlenséget, a jókedv jókedvet vonzott be.
- **Gondoskodás a gyengékről:** A háziállatok ezen a napon a szokásosnál dúsabb, jobb takarmányt kaptak, a gyermekeknek pedig diót és almát osztottak, hogy a ház minden élő tagja érezze a bőség eljövetelét.

December 31. – Óév, a sötétség búcsúja

Az óesztendő utolsó éjszakája a zajos, rituális tisztítás és a jövő évi bőség mágikus megalapozásának a csúcspontja.

- **Zajcsapás (Kongózás, urálás):** Az éjszaka beálltával a férfiak és a fiatalok hatalmas zajt csaptak: kolompokkal, ostorcsattogtatással, dudákkal és harangokkal járták a falu utcáit. A fülrepesztő rituális zaj célja a vén, elhasznált év, a betegségek és a sötét erők végleges elriasztása volt.
- **Az asztali bőségvarázslat:** Az asztalra egész kenyeret, pénzérméket és bort készítettek, és ott hagyták éjszakára. Ez a látvány garantálta, hogy az új évben semmiből ne szenvedjen hiányt a család.
- **Az éjféli nevetés:** Az éjféli időjárás (szélirány, csapadék) megmutatta a tavasz kezdetét. Az egyének szintjén pedig úgy hitték, hogy aki az év fordulójának pillanatában tiszta szívből nevet, annak az egész éve vidám és gondtalan lesz.

Január 1. – Újév, az újjászületés napja

A tizenkét napos ciklus záróköve, az új év és az új Nap tényleges megszületésének az ünnepe. Ezzel a nappal a kozmikus rend helyreállt, és elindult az új időszámítás.

- **A szerencsét hozó férfi:** Az újév első látogatójának személye sorsdöntő volt. Szigorúan figyelték, hogy férfi lépjen be először a ház kapuján, mert a férfi energia erőt, szerencsét és bőséget hozott. Ha nő lépett be elsőként, az szerencsétlenséget és viszályt vetített előre.
- **Mágikus ételek – Lencse és disznóhús:** Az újévi étrend szigorúan szabályozott volt. A apró szemű lencse vagy bab a pénz, a gazdagság sokasodását szimbolizálta. Disznóhúst ettek, mert a disznó az orrával előretúrja a szerencsét és a bőséget (szemben a szárnyasokkal, amelyek elkaparják, vagy a hallal, ami elúsztatja azt).
- **Az új év fénye:** A kemencében ismét fellángolt a tűz, amely immár az új év tiszta, növekvő erejű fényét jelképezte. Ezzel a tizenkét napos szakrális kör bezárult, a világ megtisztult, és a közösség az ősök áldásával, megerősödve lépett át az új esztendőbe.

Január 6. - Vízkereszt – A téli ünnepkör zárónapja és a határok megáldása

Január hatodika a hagyományos népi kalendáriumban az utolsó nagy téli határnap: a napfordulós ünnepkör és a szent tizenkét nap végleges lezárása, valamint a falu életében a vidám, tavasz váró farsangi időszak kezdete. Bár a későbbi egyházi liturgia ezt a napot a napkeleti bölcsek (a háromkirályok) látogatásával és Jézus megkeresztelésével azonosította, a népi kultúra mélyén Vízkereszt a **víz tisztító, oltalmazó erejének**, a fizikai élettér végleges szakrális lezárásának és a növekvő Nap köszöntésének az ünnepe.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **Az újév rituális betetőzését:** Ezzel a nappal az idő visszatért a rendes kerékvágásba. A tizenkét napos „időn kívüli" állapot megszűnt, a kozmikus kapuk bezárultak, és a megtisztított, megáldott világban megkezdődtek a dolgos hétköznapok.
- **A Nap erejének megszilárdulását:** A téli napforduló óta eltelt két hétben a nappalok hosszabbodása már szemmel láthatóvá vált. A néphit szerint ezen a napon a „Fiatal Nap" végleg megerősödött az égen, és elűzte a téli sötétség megmaradt árnyait.

Rituális szokások és cselekedetek

A Vízkereszt szokásrendszere a ház rituális védelmére, az oltalmazó jelek elhelyezésére és az ünnepi díszek méltó eltávolítására épült.

1. Házi szentelés és a határok meghúzása

A nap legfontosabb eseménye a lakóhely és a gazdaság rituális oltalmazása volt. A házakhoz meghívott pap vagy maga a családfő szentelt vízzel (vagy tiszta forrásvízzel) járta végig a birtokot.

- **Az állatok és a vagyon védelme:** Meglocsolták a szobákat, a kamrát, az istállókat, sőt magukat a háziállatokat is. Ezzel a rítussal biztosították, hogy a téli fagyok hátralévő részében a betegségek, a dögvész és az ártó szellemek elkerüljék a jószágot és a ház népét.
- **A kapufélfák megjelölése:** A ház tisztítása után a bejárati ajtó szemöldökfájára felírták az évszámot és a három királyok kezdőbetűit: **G + M + B** (Gáspár, Menyhért, Boldizsár). A néphitben ez a felirat egy mágikus védőpecétként működött: a betűk jelenléte garantálta, hogy rontás vagy rossz szándékú ember nem lépheti át a küszöböt az eljövendő évben.

2. A zöld ágak és a karácsonyfa eltávolítása

Vízkereszt napján bontották le a karácsonyfát, és távolították el a szobákból az ünnepkör alatt kitett örökzöld ágakat.

- **A szakrális fa sorsa:** A zöld ágakat és a fát szigorúan tilos volt egyszerűen eldobni vagy a szemétbe vetni. A megszáradt fát vagy gondosan megőrizték a tavaszi első szántásig, vagy rituálisan elégették a kemencében. A belőle származó füstnek és hamunak szintén oltalmazó, tisztító erőt tulajdonítottak. A fa lebontásával a ház belső tere visszatért a hétköznapi, tiszta és rendezett állapotba.

3. Vízmágia és tisztulás

Mivel a víz ezen a napon különleges, szent minőséget kapott, a népi gyógyászatban és a mindennapokban is nagy szerepet játszott.

- A folyókból, patakokból vagy kutakból merített vizet edényekben tárolták, mert úgy hitték, ez a víz az év során nem romlik meg. Ebből a vízből ittak a családtagok, ha betegség gyötörte őket, és ebből tettek az újszülöttek első fürdővizébe is, hogy megvédjék őket a szemmel veréstől.

Vízkereszt napjával a nagy téli ünnepi láncolat végleg bezárult. A közösség elvégezte a szükséges tisztításokat, megkapta az ősök és a természet áldását, meghúzta a védelmi vonalakat az otthonok körül, és felkészülten fordult a tavasz várás, a vidámság és a közelgő mezei munkák felé.

Január 17. - Szent Antal napja – A jószág oltalma és az istálló rítusai

Január tizenhetedike a téli gazdasági évkör egyik legfontosabb állomása, amely közvetlenül a háziállatok egészségének és erejének megőrzésére irányul. A mély téli fagyok idején, amikor a jószág hónapok óta az istállóba zárva élt, a járványok, a megbetegedések és a takarmány fogyása jelentette a legnagyobb veszélyt a paraszti gazdaságokra. Szent Antal (Remete Szent Antal) napja éppen ezért az **állatok rituális védelmének**, a rontásűzésnek és az istálló tisztításának a dedikált ideje volt.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A jószág oltalmazását:** A hagyományos világképben az állatok – különösen a igáslovak és a szarvasmarhák, mint a legfőbb munkaerők és értékek, valamint a házat őrző kutyák – a család túlélésének zálogai voltak. Ezen a napon a közösség az állatok épségéért, a betegségek elkerüléséért és a szaporulat megmaradásáért végzett szakrális cselekedeteket.

Rituális szokások és cselekedetek

Az Antal-napi rítusok közvetlenül az állatok életterében, az istállókban zajlottak, ötvözve az ősi analógiás mágiát a szakrális tisztítással.

1. Az istálló megtisztítása és a rituális füstölés

Mivel a zárt, sötét terekben a néphit szerint könnyebben megtelepedtek a rontó erők és a betegségek, a napot az istállók alapos fizikai és szellemi tisztításával kezdték.

- **A füstölés rítusa:** Szárított gyógynövényeket (leggyakrabban ürömfüvet, fokhéjat vagy borókát), esetenként szentelt barkát tettek egy cserépedényben lévő parázsra. A gomolygó, erős illatú füsttel alaposan körbejárták az istálló minden sarkát, és rávizsgálták a lovak, marhák hátára is. A füstölés elpusztította a láthatatlan ártó lényeket, és megtisztította a jószág környezetét.

2. Meghintés vízzel vagy olajjal

A tisztítás után az oltalmazó pecsét elhelyezése következett.

- A gazda szentelt vízzel vagy erre a célra megáldott növényi olajjal hintette meg az állatokat, miközben oltalmazó szavakat mondott, vagy keresztet rajzolt a jószágok homlokára és farára. Ez a rituális réteg fizikai és szellemi pajzsot vont az állat köré a külső rontások és a hirtelen dögvész ellen.

3. Az állatok megáldása

Egyes vidékeken a nagyobb haszonállatokat, különösen a lovakat, kivezették az istállóból, és a templom köré vagy a falu szakrális központjába hajtották, ahol közös, közösségi áldásban részesültek. A házat vigyázó kutyáknak ezen a napon gyakran jobb, dúsabb ételt adtak a tálukba, elismerve és megerősítve oltalmazó szerepüket.

4. Munkatilalmak a jószág érdekében

A nap folyamán szigorú tilalmakat kellett betartani, hogy ne hívják ki a bajt az állatok ellen:

- Tilos volt a lovakat és a marhákat nehéz munkára fogni, szántani vagy fát hordani velük; ezen a napon a jószág pihent és erőt gyűjtött.
- Az asszonyoknak tilos volt a fonás és a varrás, mert a hiedelem szerint a tűszúrás vagy a fonal csomózása megvakíthatta volna az állatokat, vagy megbetegíthette volna a lábukat.

Szent Antal napja a magyar népi kalendáriumban az ember és a vele élő jószág közötti szoros, egymásra utalt viszony ünnepe: a rituális gondoskodás és védelem biztosította, hogy az állatállomány épségben érje meg a tavaszi első kihajtás pillanatát.

Január közepe - Farsang kezdete és előjelei – A sötétség megtörése és a vidámság rítusai

Január közepe a népi kalendáriumban az átmenet időszaka: a Vízkereszttel lezárult karácsonyi ünnepkör után a természet még téli álmot alszik, de a napok hosszabbodása már egyre határozottabb. Ez az időszak a farsang kezdetének és első előjeleinek az ideje. A farsang nem egyetlen nap, hanem egy hosszabb, a tavaszi napfordulót és a nagyböjtöt megelőző ünnepi időszak, amely az **életigenlésről, a sötétség szimbolikus elűzéséről és a közösség megújításáról** szól.

Mit ünnepeltek ezen az időszakon?

- **A téli ridegség és a sötétség leküzdését:** A bezártság és a hosszú téli éjszakák után a közösségnek szüksége volt a feszültség feloldására. A farsang a szabályok felrúgásának, a nevetésnek és a vitalitásnak az ünnepe, amely közelebb hozza a tavaszt.
- **A termékenységet és a jövő megalapozását:** A rítusok célja a természet felébresztése, a föld termékenységének serkentése, valamint a fiatalok párválasztásának és a házasságkötéseknek az elősegítése volt, mielőtt a mezőgazdasági munkák újra elkezdődnének.

Rituális szokások és cselekedetek

A farsang kezdeti időszakát a zaj, a formabontó öltözködés és az oltalmazó-tisztító mágiák határozták meg.

1. Maszkabálok, álarcos játékok és az alakoskodás

A farsangi időszak legfontosabb eleme a maszkviselés és az alakoskodás volt. A falu férfiai és fiataljai félelmetes, groteszk vagy éppen állati alakokat (medve, kecske, ló, gólya) idéző maszkokba bújtak, kifordított bundát öltöttek.

- **A maszk funkciója:** Az álarc mögé bújva az egyén kiléphetett a hétköznapi társadalmi szerepéből. A maszkos alakok zajongtak, tréfálkoztak, megijesztették a lányokat, és kifigurázták a közösség gyengeségeit. Ez a rituális színjáték segített feloldani a téli elszigeteltség alatt felgyülemlett belső feszültségeket.

2. Házjárás, énekek és jókívánságok

A regölés téli hagyományaihoz hasonlóan a farsang kezdetén is elindultak a csoportos házjárások. A maszkos felvonulók sorra látogatták a falu portáit, ahol ritmikus, sokszor vaskos humorú énekeket és rigmusokat adtak elő.

- Az énekekben bőséges termést, az állatoknak egészséget, a házasulandó fiataloknak pedig gyors menyegzőt kívántak. A házigazdák cserébe étellel (farsangi fánkkal, kolbásszal) és itallal vendégelték meg az érkezőket, mert úgy tartották, hogy a farsangolók elutasítása szerencsétlenséget és szűkséget hoz a házra.

3. Állat- és növényvédelmi rituálék

A vidámság mellett a gazdasági oltalmazás is hangsúlyt kapott ebben az átmeneti időszakban:

- **Zajkeltés és tűzgyújtás:** A felvonulások során kolompolással, ostorcsattogtatással és kereplőkkel csaptak hatalmas zajt, miközben a falu terein esetenként máglyákat gyújtottak. A tűz melege és a fülrepesztő rituális zaj együttesen azt a célt szolgálta, hogy végleg elriassza a határban és az ólak körül ólálkodó ártó, téli szellemeket és a betegségeket.
- **A fák és az állatok serkentése:** Sok helyen a gyümölcsfák törzsét megveregették vagy rituálisan megfenyegették, hogy jól teremjenek az évben, a jószágnak pedig különleges takarmányt adtak, hogy a téli hideg utolsó hullámait is erőtől duzzadva vészeljék át.

A farsang kezdete tehát a téli dermedtségből való első nagy ébredés: egy olyan időszak, ahol az ember a nevetés, a játék és a közösségi rítusok erejével vette át az irányítást a múló sötétség felett, előkészítve a terepet a tavaszi megújulásnak.

Február 2. - Gyertyaszentelő – A fény növekedése és a télközép időjóslásai

Február második az ősi népi kalendáriumban az abszolút **télközép** napja, a sötét és a világos félév közötti mérleg nyelve. A természet ezen a ponton még a fagy fogságában van, de a nappalok meghosszabbodása már megállíthatatlan. Az ünnep gyökerei a kereszténység előtti időkig nyúlnak vissza, amikor a Nap erejének rituális serkentését, a belső tüzek meggyújtását és az eljövendő tavasz idejének kifürkészését ünnepelték a közösségek.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A fény és a Nap visszatérésének erősödését:** Ez a nap a remény ünnepe volt. Őseink felismerték, hogy a sötétség legnehezebb szakaszán már túljutottak. A rítusok középpontjában a Nap égi útjának támogatása állt, hogy a sugarai minél előbb felmelegíthessék a megdermedt földet.
- **A tavasz közeledtének fürkészését:** Mivel a téli takarmány- és élelmiszerkészletek ezen a ponton már fogytán voltak, a gazdák számára létfontosságúvá vált megtudni, hogy meddig tart még a hideg szorítása.

Rituális szokások és cselekedetek

Gyertyaszentelő napját a tiszta viaszből készült fényforrások mágikus használata, az oltalmazó rítusok és az állatok viselkedésén alapuló természetmegfigyelések határozták meg.

1. Gyertyagyújtás és a fényt szimbolizáló rituálék

Ezen a napon tiszta méhviaszból készült gyertyákat gyújtottak a házakban. A gyertya a Nap földi mása és a belső világosság szimbóluma volt.

- A család tagjai körbeülték a lángot, és analógiás mágiával arra gondoltak, hogy a fény elűzi a sötétséget a földekről, a veteményesekből és az emberek szívéből is.
- Az ezen a napon meggyújtott vagy megszentelt gyertyákat (a későbbi szentelt gyertyákat) nem használták el a mindenszentekre; megőrizték őket az év során a legnagyobb veszedelmek idejére: viharban, jégesőben, villámláskor vagy súlyos betegség idején gyújtották meg újra, hogy elhárítsák a bajt.

2. Állatok és a ház oltalma: Füst és hamu

A gyertyák égése során keletkező fizikai elemeket rituális oltalmazásra használták fel.

- **A füst ereje:** A gyertya eloltásakor felszálló szent füstöt az istállóba vezették, és rávizsgálták az állatokra, vagy a ház gerendáira, ajtófélfáira, hogy elriasszák a kártevőket, a villámcsapást és a rontó szellemeket.

- **A hamu és viasz:** A gyertya megmaradt csonkját vagy a lecsöppent viaszt a magtárba vagy az állatok etetőjébe tették, hogy megvédjék a terményt a rágcsálóktól, a jószágot pedig a belső betegségektől.

3. Természet- és időjóslás: A medve és a tiszta idő

A naphoz kapcsolódó időjárás-előrejelzés az egyik legélőbb népi megfigyelés, amely a természet fordított logikáján alapul.

- **A szabály:** *„Ha ezen a napon tiszta, napos idő van, hosszú tél lesz; ha borult, esős vagy havas, hamar jön a tavasz.”* * **A medve árnyéka:** Az archaikus állatmegfigyelés szerint a téli álmából felébredő medve ezen a napon kijön a barlangjából. Ha szép, napos az idő, meglátja a saját árnyékát, megijed tőle, és visszavonul a vackára újabb negyven napot aludni – ez azt jelentette, hogy a tél még kemény és elhúzódó lesz. Ha viszont az idő borult és csúnya volt, a medve kint maradt az erdőben, jelezve, hogy a fagyok ereje megtört, és a tavasz korán beköszönt.

Gyertyaszentelő napja tehát a megerősödő fénybe vetett ősi hit és a gyakorlati paraszti logika találkozása: a gyertyák lángja a sötétség végét hirdette, míg az időjárás jelei felkészítették a közösséget a tél utolsó, makacs rohamaival való szembenézésre.

Február eleje - Busó jellegű télűző szokások kezdete – A zaj és a maszkok téli rituáléja

Február elején, közvetlenül a télközép határnapja után a népi kalendáriumban kezdetét veszi a legintenzívebb, legnyersebb télűző időszak. Bár a mohácsi busójárás a legismertebb, a Kárpát-medence számos pontján léteztek és léteznek hasonló, maszkos-zajos alakoskodások. Ezek a rítusok nem csupán játékos mulatságok voltak, hanem a közösség összehangolt, mágikus fellépése a természetet gúzsba kötő fagy, a sötétség és az ártó erők ellen.

Mit ünnepeltek ezen az időszakon?

- **A tél végleges megtörését és a tavasz hívását:** Ezen a ponton az ember már nemcsak várta a fényt, hanem aktívan tett is a tavasz eljöveteléért. A rítusok célja a természet felébresztése volt a téli tetszhalott állapotból.
- **A kollektív rontásűzést:** A falu közössége ekkor már a tavaszi földművelési munkákra készült. Ahhoz, hogy a föld tiszta és befogadó legyen, a határban és a falun belül ólálkodó minden ártó szellemet és negatív energiát véglegesen el kellett pusztítani vagy ki kellett kergetni.

Rituális szokások és cselekedetek

A busó jellegű télűző rítusok a fülrepesztő akusztikus hatásokra, a megfélemlítő vizuális elemekre és az egész élettérre kiterjedő oltalmazó cselekedetekre épültek.

1. Hangos zajkeltés (A sötétség akusztikus elűzése)

A rituális zajcsapás az egyik legősibb mágikus fegyver a néphitben. A felvonulók nem ritmikusan zenéltek, hanem káoszt és fülrepesztő hangzavart keltettek.

- **Az eszközök:** Hatalmas állati kolompot akasztottak a derekukra, bikacsökkel vagy karikás ostorral csattogtattak, fakereplőket pörgettek, és nehéz fadarabokkal verték a földet vagy a hordókat.
- **A funkció:** Úgy tartották, hogy a hirtelen, megrendítő erejű zaj megijeszti a telet és a fagyot szimbolizáló démonokat, és menekülésre kényszeríti őket a falu határából. A zaj egyben ébresztőként is szolgált a föld mélyén alvó magvak és életenergiák számára.

2. Álarcos felvonulások és a transzformáció mágiája

A felvonulók félelmetes, állati vagy démoni vonásokat hordozó, fából faragott vagy állatbőrből készített maszkokat öltöttek. Ruházatukat kifordított birkabunda, szalmával kitömött nadrág, kecskeszarvak és állatbőrök alkották.

- **Az átlényegülés:** A maszk viselője elveszítette hétköznapi, emberi identitását, és azonosult azzal az ősi, természeti erővel, amelyet a maszk képviselt. Ebből a pozícióból fakadóan joga és ereje volt szembeszállni a láthatatlan ártó lényekkel. A felvonulók szabadon rohangáltak, megölelték a lányokat (ami a termékenység átadását szolgálta), kormot kentek az emberek arcára (tisztító hatás), és szalmát szórtak szét az utcákon.

3. Védő szertartások a házra, az állatokra és a termésre

A felvonulás nem korlátozódott a főutcára; a maszkos csoportok minden egyes portára betértek, ahol rituális cselekedeteket végeztek a gazdaság megoltalmazására.

- **A ház megrohanása:** Behatoltak az udvarokba, körbetáncolták a házat, és botjaikkal megzörgették a kerítést, az ereszalját és az ablakokat, hogy a rejtett zugokból is kiverjék a betegségeket hozó szellemeket.
- **Az ólak védelme:** Az istállók előtt különös zajt csaptak, vagy szalmából font koszorúkat helyeztek el az ajtók felett, hogy megvédjék a jószágot a rontástól.
- **Termékenységvarázslás:** A gazdaasszonyt rituálisan megtáncoltatták vagy magasra ugrottak vele. Úgy vélték, amilyen magasra ugrik a maszkos alak a tánc során, olyan magasra fog nőni a kender és a búza az eljövendő évben.

A február eleji busó jellegű szokások a magyar néphit legdinamikusabb elemei: az ember az ösztönök, a zaj és a félelmetes maszkok erejét hívta segítségül, hogy visszafordíthatatlanul megtörje a tél uralmát, és tiszta, oltalmazott teret biztosítson az újjáéledő természetnek.

Február 14. - Bálint-nap – A madarak menyegzője és a tavaszváró szerelmi rítusok

Február tizennegyedike a hagyományos magyar kalendáriumban jóval a modern, kereskedelmi Valentin-nap térnyerése előtt is jeles napnak számított. Bálint napja az ősi évkörben az első igazi tavaszváró határnapok egyike: a természet ébredésének korai pillanata, amikor a sötétség és a fagy szorítása végleg enyhülni kezd. Ez a nap a **párválasztás, a termékenység serkentése, az állatok megfigyelése** és a növények első, finom gondozásának az ideje.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A madarak párválasztását és a természet ébredését:** A néphit szerint Bálint-napon a vadmadarak – különösen a verebek, galambok és gerlék – párt választanak maguknak, és rituálisan megtartják a maguk menyegzőjét. Ez a jelenség volt a legelső kézzelfogható bizonyítéka annak, hogy az élet körforgása visszatarthatatlanul újraindul.
- **Az emberi párválasztást és szerelmet:** A madarak viselkedése analógiaként szolgált az emberi közösség számára is. Ekkor a figyelem a házasulandó fiatalokra, a szerelmi vallomásokra és a jövőbeli házasságok megalapozására irányult.
- **A korai tavaszi munkák kezdetét:** Bizonyos vidékeken ezt a napot a mezőgazdasági év legelső, szimbolikus kezdőpontjának tekintették, amikor a gazda először lépett ki a földre vagy a gyümölcsösbe céltudatos munka szándékával.

Rituális szokások és cselekedetek

A Bálint-napi szokások a madarak gondozása, a párválasztó mágiák, valamint az első gyümölcsészeti rítusok köré csoportosultak.

1. A madarak megvendégelése és oltalma

Mivel a madarak ezen a napon kiemelt szakrális szerephez jutottak, a ház népe különös gondoskodással fordult feléjük.

- **Magvak kiszórása:** A gazdaasszonyok és a gyermekek búzát, kölest, napraforgómagot vagy kenyérmorzsát szórtak ki az udvarra, a kerítés tetejére vagy a fák alá, hogy a párválasztó madarak ne éhezzenek. Úgy hitték, a madarak jóllakatása szerencsét és bőséget hoz a házra, és biztosítja, hogy a szárnyasok ne hordják el a tavaszi vetést.
- **Fészkek védelme:** Tilos volt ezen a napon a madarakat elkergetni, fészkeiket leverni vagy bántani őket, mert az a család jólétének elvesztését vonta volna maga után.

2. Szerelmi jóslások és a jövendőbeli megidézése

A hajadon lányok és a legények számára Bálint-nap éjszakája újabb lehetőséget adott a jövő kifürkészésére.

- **A madárjóslás:** Reggel a lányok az ablakon kinézve várták, milyen madarat látnak meg először. Ha verebet láttak, úgy hitték, szegény, de dolgos emberhez mennek feleségül; ha galambot vagy gerlét, akkor tiszta szívű, hűséges és szerető férjük lesz; ha ragadozó madár tűnt fel az égen, az erőszakos vagy katonaember jövendőbelit jelzett.
- **Almás szerelmi mágia:** Elterjedt szokás volt, hogy a lányok egy szép piros almát vágtak ketté. A magvakat megszámolták: ha páros számú magot találtak, az közeli házasságot jelentett, ha páratlant, az a pártában maradást vetítette előre. Az alma egyik felét a kiszemelt legénynek adták, hogy felébresszék a szerelmét.

3. Gyümölcsészeti és kerti rítusok (A fák megindítása)

Bár a fagyok még visszatérhettek, a gazdák ezen a napon megkezdték a gyümölcsfák jelképes gondozását.

- **Metszés a termékenységért:** Bálint-napon kimentek a gyümölcsösbe, és minden fáról levágtak egy-egy apró ágat. Ezzel a rituális mozdulattal serkentették a fa életerejét, hogy tavasszal dúsan rügyezzen, és bőséges termést hozzon. A levágott ágakat sok helyen vízbe tették a meleg szobában (Bálint-ág), és ha karácsonyhoz hasonlóan zöld levelet hajtott a tavasz beállta előtt, az jó jelnek számított.
- **Ültetés kezdete:** Ha a talaj nem volt fagyott, a hagyomány szerint ekkor volt érdemes elültetni az első gyümölcsfákat, mert a Bálint-napi ültetés mély gyökereket és erős törzset biztosított a növénynek.

4. Időjárás-megfigyelés

A gazdák szorosan figyelték az égboltot:

- Ha Bálint-napon hideg, száraz és fagyos idő volt, az jó jelnek számított, mert a népi tapasztalat szerint a korai fagy elpusztította a kártevőket, és bőséges termést ígért.
- Ha viszont esett az eső vagy enyhe, lucskos idő volt, a gazdák aggódtak, mert az a termés rothadását és szűk esztendőt jelezhetett előre.

Bálint-napja így a magyar hagyományban az életerő és a szerelem finom, tiszta ébredésének ünnepe: egy olyan pillanat, amikor az ember a természet korai jeleire figyelve hangolódott rá a tavasz visszafordíthatatlan eljövetelére.

Hamvazószerda – A sötétség lezárása és a tavaszi tisztulás kezdete

Hamvazószerda a népi kalendárium egyik legjelentősebb, mozgó időpontú határnapja, amely a húsvétot megelőző negyvenhatodik napra esik. Ez a nap vet véget a farsangi időszak kötetlen, zajos mulatságainak, és megnyitja a tavaszváró elcsendesedés heteit. Bár a keresztény liturgia ezen a napon a bűnbánatra és az elmúlásra helyezi a hangsúlyt, a hagyományos, archaikus világképben Hamvazószerda a **természet és az élettér radikális megtisztítását, a testi-lelki újjászületést, valamint a föld tavaszi befogadásra való felkészítését** jelentette.

Mit jelképezett ez a nap?

- **A tél végleges lezárását:** A farsang utolsó napjaival az ember mindent megtett a tél elriasztásáért; Hamvazószerda az a pont, ahol a sötétség és a fagy erőitől végleg megtisztított térben megkezdődik az új élet megalapozása.
- **A természet és az emberi test tisztulását:** Ahogyan a földnek meg kell szabadulnia a téli gaztól és a fagytól, úgy az emberi testnek is szüksége volt a salaktalanításra. A nehéz, zsíros téli ételek után a tisztább, könnyebb táplálkozás a tavaszi munkákhoz szükséges friss életerő visszaszerzését szolgálta.

Rituális szokások és cselekedetek

Hamvazószerda szokásrendszerét az élettér teljes fizikai megtisztítása, az étrendi váltás és a föld termékenységét serkentő korai rítusok határozták meg.

1. A szakrális tér radikális megtisztítása (A ház és a gazdaság rendbetétele)

Ezen a napon az asszonyok és a férfiak összehangoltan tisztították meg a teljes portát, hogy a téli sötétség, a betegségek és az ártó energiák legkisebb maradványait is száműzzék.

- **A konyha és az edények kimosása:** A farsang során használt összes edényt, tálat, kanalat és főzőeszközt forró, lúgos vízzel mosták el, hogy egyetlen zsírcsepp vagy húsmaradék se emlékeztessen a mulatságokra. A tűzhelyet kitakarították, a hamut összegyűjtötték.
- **Az udvar és az istálló:** Az udvart tisztára söpörték, az istállókból kihordták a téli trágyát. Sok helyen a tiszta hamut kiszórták a kerítés tövébe vagy a kapuk elé, védelmi varázskörként, hogy a kártevők és a rontás ne juthassanak be a birtokra.

2. Az önmegtartóztatás és a test tisztulása (A böjt kezdete)

Hamvazószerdával kezdetét vette a szigorú étrendi szabályozás, amely a tavaszi bőség megérkezéséig tartott.

- **Növényi ételek előtérbe helyezése:** A húsfogyasztás teljesen megszűnt. Az étrendet a kamrában még megmaradt száraz alapanyagok határozták meg: bab, lencse, borsó, kásafélék, aszalt gyümölcsök, savanyú káposzta és a sütőtök. Az ételeket növényi olajjal vagy tiszta vízzel készítették el, zsír használata nélkül.
- **A torkos csütörtök kivétele:** Bár Hamvazószerda szigorú böjti nap volt, a népi gyakorlatban ezt követte a „torkos csütörtök” (vagy csonka csütörtök), amikor a farsangi lakomákból megmaradt utolsó húsételeket még elfogyaszthatták, hogy semmi se menjen kárba a szigorú hetek előtt.

3. A föld előkészítése és a növényvédelem

Bár a talaj sokszor még hideg volt, a gazdák ezen a napon megkezdték a mezőgazdasági év szimbolikus és gyakorlati előkészítését.

- **A magvak megindítása:** A vetni szánt magvakat (búzát, árpát) átválogatták, és szentelt vízzel vagy oltalmazó füsttel tisztították meg, hogy a földbe kerülve ellenálljanak a föld alatti kártevőknek és a fagynak.
- **Kerti munkák szimbolikus kezdete:** A házigazda jelképesen megmozdította a földet a veteményesben, vagy megérintette a szerszámokat (ekét, ásót), jelezve a természetnek, hogy az ember készen áll a munka újrakezdésére.

4. Időjárás-, termés- és szerencsejóslások

A téli és tavaszi félév határán végzett megfigyelések megmutatták a gazdaság jövőjét.

- **Időjárás-analógia:** Ha Hamvazószerdán tiszta, száraz és napos idő volt, az jó jelnek számított a tavaszi vetésekre nézve. Ha viszont szélvihar tombolt, az zavaros, viharos nyarat és jégesőt vetített előre, ami tönkreteheti a termést.
- **A tűz és hamu jóslata:** A reggeli első tűzgyújtáskor figyelték a füst irányát: ha a füst egyenesen szállt fel az ég felé, az a család és a közösség szerencséjét, békés évét jelezte; ha a szél a föld felé nyomta, nehézségekre számítottak.
- **Madármegfigyelés:** A ház köré gyülekező korai vándormadarak száma és viselkedése megmutatta, hogy a tavaszi felmelegedés gyorsan vagy elhúzódóan érkezik-e meg a határba.

Hamvazószerda tehát a magyar népi hagyományban a nagy átváltozás és az egyensúly helyreállításának pillanata: az ember a külső környezet tisztításával és a belső önmegtartóztatással hangolódott rá a föld újjászületésére, biztosítva, hogy az új élet tiszta és erős alapokról indulhasson el.

Nagyböjt – Az elcsendesedés és a föld ébredésének negyven napja

A Nagyböjt a hagyományos magyar évkör legszigorúbb, legmélyebb és leghosszabb időszaka, amely a Hamvazószerdától a téli félév végső lezárásáig tart. Bár a negyvennapos ciklus a keresztény hagyományban a szellemi felkészülés és a bűnbánat ideje, a népi kultúrában egy olyan **organikus, tavaszváró tisztulási folyamatként** jelent meg, amelyben a test salaktalanítása, az élettér rendezése és a föld termékenységének mágikus serkentése tökéletes összhangban mozgott a természet ritmusával.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **A belső és külső megtisztulást:** A természet a tél után lassan, fokozatosan rázza le magáról a dermedtséget; a Nagyböjt hetei alatt az ember ugyanezt a fokozatosságot követte. A cél a test és a lélek tehermentesítése volt a nehéz, sötét téli hónapok után.
- **A gazdasági erők megfontolt beosztását:** Ebben az időszakban a kamrák és magtárak tartalma már látványosan apadt. A böjti önmegtartóztatásnak komoly gyakorlati, racionális funkciója is volt: biztosította, hogy az élelem kitartson az első tavaszi zöldségek megtelepedéséig, a vetőmagvakat pedig szigorúan megőrizzék a földbe kerülésig.

Rituális szokások és cselekedetek

A Nagyböjt negyven napját a szigorú étkezési korlátozások, az intenzív kerti munkák és a jövő évi bőséget vizsgáló analógiás rítusok jellemezték.

1. Az étrendi önmegtartóztatás és a test tisztítása

A böjti szabályok betartása a közösség minden tagjára kötelező érvényű volt, és a mindennapi élet ritmusát is átalakította.

- **A korlátozott étkezés:** Sokan naponta csak egyszer, a Nap lemente után vettek magukhoz táplálékot, vagy szigorúan tartották a napi háromszori, de rendkívül egyszerű étkezést.
- **A hús és a zsír teljes tilalma:** A húsfogyasztás mellett a sertészsír használata is megszűnt. Az ételeket tiszta vízzel vagy növényi olajokkal (tökmagolaj, lenolaj, napraforgóolaj) készítették. Az asztalra kerülő leggyakoribb alapanyagok a savanyú káposzta, a száraz bab, a lencse, a kásafélék (köles, tönköly), a korpából erjesztett savanyú levesek (keszőce) és a hamuban sült pogácsák voltak. Ez a radikális étrendi váltás segített a szervezet tavaszi megújulásában.

2. A vetés előkészítése és a kerti tisztítás

A Nagyböjt hetei alatt a hangsúly véglegesen áthelyeződött a belső terekből a külső gazdaságra.

- **A kert és a szántó megtisztítása:** Amint a hó elolvadt és a talaj engedett, megkezdődött a száraz kórók, ágak összegyűjtése és elégetése. A tavaszi égetés füstjének oltalmazó erőt tulajdonítottak: úgy vélték, amerre a füst száll, azon a területen a kártevők nem rontják meg a későbbi vetést.
- **A vetőmagvak oltalma:** A magvakat a vetés előtt rituálisan átválogatták, és sok helyen hamuval vagy szentelt vízzel keverték el, hogy megvédjék őket a föld alatti férgektől, rágcsálóktól és a kései fagyoktól.

3. Termékenységi rituálék és jóslások

Mivel a negyven nap az új élet közvetlen előkészülete volt, a jövőkutatás minden hétre tartogatott megfigyeléseket.

- **Időjárás-analógia és a termés jóslata:** A Nagyböjt negyven napjának időjárását folyamatosan jegyezték a gazdák. Ha a böjti időszak száraz, szeles és hideg volt, az jó gabonatermést vetített előre, mert a népi bölcsesség szerint a márciusi por aranyat ér a vetésnek. Ha viszont túl korán jött a meleg és a sok eső, a termés rothadásától tartottak.
- **A közösség szerencséje:** A böjti hetek alatt tilos volt a zajos mulatság, a tánc, a hangos énekszó és a lakodalom. Az elcsendesedés biztosította a belső harmóniát; úgy tartották, hogy a csendben végzett munka meghozza az ősök áldását, és megóvja a jószágállományt a tavaszi betegségektől.

Nagyböjt időszaka így a magyar tradícióban a tudatos várakozás és az alapozás heteit jelentette: az ember a felesleges terhek elengedésével, a fizikai környezet tisztán tartásával és a föld iránti alázattal teremtette meg azt a stabil alapot, amelyből a tavaszi napforduló idején az új élet és a bőség kibsarjadhatott.

Március 1. – A tavaszelő és a föld ébredésének kezdete

Március elseje a hagyományos magyar népi kalendáriumban az igazi **tavaszelő**, a kikelet első hivatalos napja. Bár a természet ilyenkor még gyakran mutatja a tél feszült, fagyos jeleit, a mélyben az életfolyamatok visszafordíthatatlanul megindulnak. Ez a nap a Nagyböjt heteibe ágyazott, de már határozottan a külső gazdaságra, a természet felébresztésére és a tavaszi munkák gyakorlati megkezdésére fókuszáló határnap.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A természet fizikai felébredését:** Ezen a napon a közösség a téli dermedtségből való végleges kilépést ünnepelte. A fény ereje ekkor már látványosan felülkerekedett a sötétségen, és a földből előbújó első korai hajtások jelezték az új élet kezdetét.
- **A tudatos önmegtartóztatás elmélyítését:** A böjti időszak derekán a hangsúly még inkább a belső tisztaságra és az élelmiszerkészletek szigorú, racionális beosztására helyeződött, felkészítve a testet a nehéz fizikai munkákra.

Rituális szokások és cselekedetek

Március elseje a drasztikus étrendi fegyelem, az élettér tavaszi rendezése, valamint a baromfiudvar és a vetőmagvak mágikus oltalmazásának ideje volt.

1. Az étrendi fegyelem és a tavaszi táplálkozás

A Nagyböjt szigorú szabályai szerint ezen a napon a húsfogyasztás szinte teljesen háttérbe szorult, vagy a legminimálisabb mértékre korlátozódott a nehéz munkát végző férfiak esetében.

- **Zöldségek és gyökerek előtérbe helyezése:** Az asztalra kizárólag a vermelt, pincében tárolt gyökérzöldségek (sárgarépa, gyökér, zeller), a száraz hüvelyesek (bab, lencse) és a savanyított növények kerültek. Úgy hitték, a föld mélyéből származó gyökerek fogyasztása átadja az embernek a föld megújuló életerejét és stabilitását.

2. Tavaszi takarítás és a telek szakrális rendezése

Amint az első tavaszi napsugarak felszárították a talajt, megkezdődött a birtok teljes fizikai és rituális megtisztítása.

- **A ház és az udvar rendbetétele:** A téli tüzelő maradványait, a száraz ágakat és a felgyülemlett szemetet gondosan összegyűjtötték az udvarról. A takarítás nemcsak esztétikai kérdés volt: a néphit szerint a tél folyamán megtelepedett rontó, betegséget hozó energiákat és a „tél gonosz szellemeit” csak a tiszta, felsepert udvarral lehetett végleg kiűzni a falu határába.

3. Növény- és állatvédelem: Vetés-előkészítés és a baromfiudvar rítusai

A nap legfontosabb gyakorlati feladatai a jövő évi bőség megalapozását szolgálták.

- **A vetés előkészítése:** A gazdák kimentek a magtárba, átforgatták és szellőztették a vetőmagvakat. Sok helyen a magvakat rituálisan kitették a korai napfényre, hogy a Nap első tavaszi ereje átjárja és megindítsa bennük az életet, biztosítva a gyors és egyenletes kelést.
- **A baromfi elhelyezése és oltalma:** A tavasz közeledtével a tyúkok, ludak és kacsák tojási időszaka is megélénkült. A gazdaasszonyok kitakarították a tyúkólakat, friss szalmát terítettek a fészkekbe, és sok

helyen köríttették az ólat hamuval vagy fokhagymás vízzel. Ez a védekezés megakadályozta, hogy a ragadozók (róka, görény) vagy az ártó szellemek hozzáférjenek a szárnyasokhoz, és biztosította a bőséges tojáshozamot és a tavaszi csirkeszaporulatot.

Március elseje így a magyar népi évkörben a várakozásból a cselekvésbe való átmenet napja: a megtisztított portán, az egyszerű ételek erejével és a magvak gondozásával a közösség megtette az első határozott gyakorlati lépéseket az újjászülető esztendő sikere érdekében.

Március 15–20. – A tavaszi napéjegyenlőség előkészülete

Március közepe az ősi népi kalendárium egyik legszakrálisabb időszaka: a **tavaszi napéjegyenlőséget közvetlenül megelőző napok**. Ez az intervallum a kozmikus egyensúly pillanatának előszele, amikor a fény hosszas küzdelem után végleg utoléri a sötétséget, hogy aztán átvegye felette az uralmat. A hagyományos világképben ez az időszak a falu és a határ teljes spirituális és fizikai újjászületésének, a vizek felszabadulásának, valamint a föld legelső, rituális megtermékenyítésének a dedikált ideje volt.

Mit ünnepeltek ebben az időszakban?

- **A fény és a sötétség egyenlőségét:** A napéjegyenlőség előkészülete a kozmikus rend és az egyensúly helyreállásának az ünnepe. Az emberiség legősibb tapasztalata, hogy a nappalok és az éjszakák hossza ekkor kiegyenlítődik, ami a káosz végét és a tiszta, kiszámítható új életkezdetet jelképezte.
- **Az élet fizikai újjászületését:** Ez az időszak a tetszhalott állapotból való végleges kitörés pillanata. A természetben a nedvkeringés megindulása, a rügyek pattanása és a föld felmelegedése mind azt hirdették, hogy a téli félév végleg vereséget szenvedett.

Rituális szokások és cselekedetek

A napéjegyenlőség előkészületeit a föld szakrális megnyitása, a vizek megtisztítása és a fiatalok jövőbe tekintő, tavaszi szerelmi rítusai határozták meg.

1. Tavaszi termékenységi rituálék: A mag és a föld találkozása

A gazdák számára ezek a napok jelentették a legelső, szigorúan rituális jellegű vetési kísérleteket és a szántóföldek szakrális felkészítését.

- **A föld megszentelése:** Mielőtt az eke vasát komolyan a talajba mélyesztették volna, a gazda körbejárta a földjét. Sok helyen szentelt hamut szórt szét a parcella négy sarkában, vagy az elmúlt évi aratásból megőrzött szalmaszálakat égetett el a mező szélén, hogy a hamu megvédje a földet a jégesőtől és a hernyóktól.
- **A vetőmag szimbolikus szórása:** Néhány marék válogatott gabonamagot – amelyet a Nagyböjt alatt oltalmaztak – rituálisan elszórtak a földbe. Ez a korai vetés még nem a tömeges munkáról szólt, hanem egyfajta áldozatbemutatásról és analógiás mágiáról: a mag sorsa a föld mélyén megmutatta, milyen kelésre lehet számítani az igazi vetési főszezonban.

2. Víztisztítás és a források megáldása

A fagyok elmúltával a vizek áramlása szabaddá vált, ami az ősi gondolkodásban a tisztulás és az életenergia áramlásának szimbóluma volt.

- **A kutak és források megtisztítása:** A falu közössége közösen tisztította meg a természetes forrásokat, patakpartokat és a közkutakat a téli hordaléktól, gallyaktól és sártól.

- **A források megáldása:** A megtisztított források vizét szentnek tekintették. Zöld ágakkal fonták körbe a kútágasokat, és a frissen merített, tiszta vízből a családtagok rituálisan ittak, arcukat megmosták benne, hogy megőrizzék egészségüket, elkerüljék a tavaszi lázat és a szembetegségeket. Az állatokat is ezzel a friss, mozgó vízzel itatták meg először a hosszú istállózás után.

3. Szerelmi, bőség- és házasságjóslások

A fény győzelme a fiatalok életkedvét és párválasztási ritmusát is felpezsdítette. A tavaszi napéjegyenlőség kapujában végzett jóslások a jövő évi családi bőséget és a szerelmi kapcsolatok alakulását kutatták.

- **A zöld ág és a virágjóslás:** A lányok korai tavaszi vadvirágokat vagy barkaágakat tettek a párnájuk alá, vagy egy tál tiszta forrásvízbe helyezték őket. Úgy hitték, ha az ág vagy a virág a napéjegyenlőség napjára friss hajtást hoz vagy megőrzi a színét, a leány még abban az évben boldog és bőséges házasságra lép.
- **A tűzugrás és a párosítás:** A fiatalok az estéken tüzeket gyújtottak a falu szélén vagy a dombtetőkön. A tűz felett való átugrás nemcsak tisztító rítus volt, hanem a legények és leányok közös játéka is: ha egy pár kéz a kézben, sikeresen ugrotta át a lángokat anélkül, hogy elengedték volna egymást, az biztos záloga volt a jövőbeli közös életnek és a családi áldásnak.

Március 15. és 20. között a magyar népi évkörben a kozmikus és a földi ritmus tökéletes harmóniába került: a vizek megtisztításával, a föld megáldásával és a fény tiszteletével a közösség készen állt arra, hogy a napéjegyenlőség pillanatában végleg átlépjen a tavaszi félév aktív, teremtő időszakába.

Március 21. - Tavaszi napéjegyenlőség – A fény diadala és az új élet kezdete

Március huszonegyedike az ősi és a hagyományos magyar évkör egyik legfontosabb fordulópontja: a csillagászati tavasz kezdete, a **fény végleges győzelme a sötétség felett**. Ezen a napon a nappal és az éjszaka hossza az egész Földön egyenlővé válik, innentől kezdve pedig a világos órák száma növekszik. A népi világképben ez a nap nem csupán egy dátum volt, hanem a kozmikus rend helyreállásának, a föld kapui megnyílásának és az új esztendő tényleges, fizikai kezdetének az ünnepe.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A fény győzelmét és a sötétség bukását:** A téli félév passzivitása és elszigeteltsége után a közösség a megállíthatatlanul növekvő életerőt, a meleget és a Nap teremtő erejét ünnepelte.
- **Az új élet fizikai kezdetét:** Úgy tartották, a földanya ezen a napon ébred fel téli álmából, méhe megnyílik, és készen áll arra, hogy befogadja a magot, majd életet adjon az új termésnek.

Rituális szokások és cselekedetek

A tavaszi napéjegyenlőség szokásrendszere a talaj szakrális megnyitása, az ifjúság tavaszköszöntő rítusai, valamint az eljövendő gazdasági év sikerét kutató megfigyelések köré szerveződött.

1. A növények első vetése és a föld „megnyitása”

A napéjegyenlőség napján a gazdák számára a legfontosabb feladat a szántóföld és a veteményes rituális használatbavétele volt.

- **Az eke megindítása:** Ha az időjárás engedte, ezen a napon húzták az első rituális barázdát a földön. Úgy tartották, a napéjegyenlőségkor megnyitott föld rendkívül befogadó, tiszta és mentes a téli ártó szellemektől.

- **Az első vetés:** Ekkor vetették el a legfontosabb korai növényeket, különösen a tavaszi búzát, árpát, valamint a kertben a mákot és a hagymát. A vetést végző gazda szigorú rituális tisztaságra törekedett (tiszta ruhát öltött, csendben dolgozott), és az első marék magot a Nap felé vetve szórta szét, áldást kérve a növekedésre.

2. A fiatalok köszöntése és a tavaszváró énekek

A tavasz és a megújulás legfőbb emberi hordozói a gyermekek és a fiatalság voltak, így a nap társadalmi rítusai hozzájuk kapcsolódtak.

- **Zöldág-járás (Villőzés / Búbánat-űzés):** A leányok és gyermekek zöldellő fűzfaágakkal, barkákkal a kezükben, szalagokkal feldíszítve járták végig a falut. A házak kapujában tavaszköszöntő, ritmikus dalokat énekeltek, amelyek a tél elmúlását és a kikelet eljövetelét hirdették.
- **A megújulás átadása:** A zöld ágakkal jelképesen megérintették a házigazdákat és a jószágokat is, hogy a friss ágban lévő növekedési erőt és egészséget analógiás úton átadják a gazdaságnak. Cserébe a felvonulók tojást, szalonnát vagy apró bőség-ajándékokat kaptak.

3. Tavaszi időjárás- és termésjóslások

Mivel a napéjegyenlőség a teljes évkör egyensúlyi pontja, az ekkor végzett megfigyelésekből az egész tavaszi és nyári időszakra következtetni lehetett.

- **Időjárás-prognózis:** A népi tapasztalat szerint amilyen az időjárás a napéjegyenlőség napján, olyan lesz a következő negyven napban is. A tiszta, derűs égbolt korai, meleg tavaszt és jó munkakörülményeket ígért; a fagyos, szeles idő viszont elhúzódó kikeletet és kései fagyokat vetített előre, ami veszélyeztette a rügyeket.
- **A szélirány jóslata:** Különösen figyeltek a szél irányára a nap fordulójának pillanatában. Ha keleti vagy déli szél fújt, az meleg, száraz, gabonának kedvező évet jelentett; ha északi, akkor hideg, csapadékos és nehéz esztendőre számítottak a gazdák.

A tavaszi napéjegyenlőség a magyar tradícióban az abszolút egyensúlyból kibomló új élet ünnepe: az ember a föld rituális megnyitásával és az éltető zöld ágak köszöntésével végleg maga mögött hagyta a tél árnyait, és teljes cselekvő erejével bekapcsolódott a természet ébredő körforgásába.

Április 1–6. – A kora tavaszi böjti hetek és a földáldás időszaka

Április első napjai a népi kalendáriumban a Nagyböjt utolsó, legmélyebb szakaszába, a húsvéti megújulást közvetlenül megelőző időszakba esnek. Ez az intervallum az abszolút **gyakorlati és szakrális egyensúly** ideje: miközben az ember a legszigorúbb testi önmegtartóztatást gyakorolja, a külső gazdaságban a legaktívabb, legintenzívebb tavaszi földmunkák – a szántás és a vetésfőszezon – veszik kezdetüket. Ez az időszak a megnyitott föld tiszteletéről, a mag befogadásáról és az ébredő természet rituális támogatásáról szól.

Mit ünnepeltek ebben az időszakban?

- **A termékenység és a befogadó földanya tiszteletét:** Április elejére a talaj mélyebb rétegei is felmelegednek. A közösség a föld megnyílását, a magban rejlő életenergiát és a természet visszafordíthatatlan zöldülését ünnepelte.
- **A fegyelmezett várakozást:** A fizikai munka nehezedésével párhuzamosan az önmegtartóztatás fenntartása a test és a szellem végső megtisztulását szolgálta a nagy tavaszi ünnep eljövetele előtt.

Rituális szokások és cselekedetek

Ezeket a napokat a drasztikus étrendi fegyelem, az áprilisi nagyszántás szakrális elemei, valamint a hajadon leányok növényültető termékenységi rítusai jellemezték.

1. Az önmegtartóztatás és a böjti fegyelem csúcspontja

A húsvét közeledtével az étkezési korlátozások a legszigorúbb szintet érték el, ami a tavaszi munkák ellenére is komoly fizikai és szellemi fegyelmet követelt.

- **A korlátozott táplálkozás:** A családok tartották a naponta egyszeri – többnyire a Nap lenyugvása utáni – vagy a szigorúan korlátozott, kétszeri étkezést. Az étrendből teljesen hiányzott minden állati eredetű termék (hús, zsír, tej, tojás). A szervezet erejét a megmaradt hüvelyesek, a szárított gombák, a csíráztatott magvak és a pincében teleltetett, lassan elfogyó gyökérzöldségek biztosították.

2. Áprilisi szántás, vetés-előkészítés és a földáldás

Április eleje az igazi, nagyüzemi tavaszi szántás ideje. A föld megmunkálása ebben a pár napban szigorú rituális rend szerint zajlott.

- **A barázda megáldása:** Az első áprilisi szántás napján a gazda nem lépett úgy a földre, hogy ne kért volna engedélyt és áldást. A földre érkezve kalapját levette, fohászkodott, és sok helyen szentelt vizet vagy az ünnepi asztal hamuját szórta a barázdába, mielőtt az eke vasát mélyre eresztette volna. Ezzel a rítussal a földet megvédték a kiszáradástól, a vakondokoktól és a föld alatti kártevőktől.
- **A magvetés fegyelme:** A tavaszi gabonák (zab, tavaszi búza) és a hüvelyesek tömeges vetése ekkor indult meg. A vetést végző férfi csendben, tiszta ruhában, sokszor mezítláb járt a földön, hogy közvetlen kapcsolatban legyen a talajjal, és a magvakat egyenletes, rituális mozdulatokkal szórta szét.

3. A leányok termékenységi rítusai: Virág- és faültetés

Míg a férfiak a szántóföldön dolgoztak, a ház körüli kertekben a hajadon leányok végezték a növekedést serkentő, analógiás szertartásokat.

- **A virágmagvak vetése:** Április első napjaiban vetették el a nyári virágok (például a körömvirág, büdöske, nefelejcs) magvait. Úgy tartották, ha a magvakat tiszta leánykéz teszi a földbe, a virágok szebbek, dúsabbak lesznek, a házat pedig elkerüli a rontás.
- **A palánták és fák ültetése:** Ekkor ültették el az első korai zöldségpalántákat és a fiatal gyümölcsfákat vagy cserjéket. A leányok az ültetés közben halk, tavaszi énekeket dúdoltak, mert a néphit szerint a tiszta hang és az énekszó megindította a növények nedvkeringését, és biztosította, hogy a fák korán és gazdagon forduljanak termőre. A sikeres, dús hajtás a leány jövőbeli termékenységének és közeli férjhezmenetelének is a záloga volt.

Április 1. és 6. között a magyar népi évkörben a fizikai munka és a szakrális csend tökéletes egységet alkotott: az ember a fegyelmezett test erejével és a föld iránti mély alázattal vetette meg az alapjait annak a bőségnek, amely a természet zöldbe borulásával és az eljövendő tavaszi ünnepekkel teljesedett ki.

Április közepétől – A Húsvét előkészületei

Április közepe a hagyományos népi kalendáriumban az abszolút megújulás küszöbe: a Nagyböjt utolsó hetei, amelyek közvetlenül a tavasz legnagyobb, központi ünnepébe, a Húsvétba torkollnak. Ez az időszak a **teljes fizikai és spirituális újjászületés** ideje. Miután a természet és a földáldás rítusai megalapozták a vetést, a figyelem a lakókörnyezet végső megtisztítására, a családi és közösségi kapcsolatok megújítására, valamint az életet hordozó szimbólumok elkészítésére irányult.

Mit ünnepeltek ebben az időszakban?

- **A tél végleges halálát és az élet diadalát:** Ez az időszak a fagy és a sötétség feletti teljes, visszafordíthatatlan győzelem ünnepe. A természet zöldbe borulása, a fák virágzása mind a kozmikus életenergia újjáéledését hirdették.
- **A rituális megtisztulást:** Az emberi közösség a téli félév salakjától és a bűnöktől való végső megszabadulást ünnepelte, felkészítve a testet és a környezetet a tavaszi bőség tiszta fogadására.

Rituális szokások és cselekedetek

A Húsvét előkészületeit a lakótér radikális tisztítása, a tojásírás misztériuma, valamint az ifjúság közösségi házjárásai határozták meg.

1. Tavaszi tisztulás: A ház, az istálló és a kert végső rendbetétele

Az ünnep közeledtével a falvakban megindult a teljes épített és természetes környezet megújítása. A takarítás itt már mély, rontásűző rítusként működött.

- **Meszelés és nagytakarítás:** A házak falait kívül-belül frissen fehérre meszelték, ami a tisztaság és az új kezdet szimbóluma volt. Minden bútort, textíliát és használati tárgyat kimostak, átszellőztettek. A kemencéket és tűzhelyeket kitakarították, a padlót friss sárral vagy agyaggal tapasztották le.
- **Az istálló és az udvar oltalma:** Az ólakat az utolsó szalmaszálig kitakarították, friss almot tettek az állatok alá, és a falakat szintén lemeszelték, hogy a tavaszi dögvész ne vethesse meg a lábát a gazdaságban. A kertből minden száraz, elhalt növényi részt végleg eltávolítottak és elégettek.

2. Tojásfestés és tojásírás: A termékenység szimbóluma

A tojás az élet, az újjászületés és a kozmikus mindenség legősibb jelképe. Festése és díszítése szigorú rituális rend szerint, a külvilágtól elzártan, az asszonyok és lányok körében zajlott.

- **A vörös szín mágiája:** A tojások alapszíne leggyakrabban a vörös volt. A piros szín a néphitben az életet adó vért, a tüzet, a Nap erejét és a védelmet szimbolizálta; úgy tartották, a piros tojás távol tartja a rontást és a betegségeket.
- **A minták jelentése (Tojásírás):** A tojásokra viasszal (írókával) karcolt vagy rajzolt motívumok ősi védelmi és termékenységi jelek voltak. A gereblye, a vashorog, a naptárkerék, a koskoszorú vagy az életfa mintái mind-mind analógiás mágiaként működtek: a föld termékenységét, a jószág szaporulatát és a család egészségét hivatottak biztosítani az eljövendő évre.

3. Közösségi házjárás: Tavaszváró énekek és jókívánságok

A Húsvétot megelőző napokban a falu fiatalsága, a legények és leányok csoportosan járták végig a portákat.

- **A tavasz hirdetése:** A házak udvarán vagy az ablakok alatt tavaszköszöntő énekeket, ritmikus rigmusokat adtak elő. Az énekek szövegei a természet ébredését, a virágok kibomlását és a közeledő ünnep fényét hirdették.
- **Jókívánságok és adománygyűjtés:** A felvonulók bőséget kívántak a gazdának, egészséget a családnak és jó tojáshozamot a tyúkoknak. A házigazdák cserébe szalonnát, kolbászt, lisztet vagy az első készülő hímes tojásokat adták a fiataloknak. Ez a rituális cserekereskedelem megerősítette a falu belső összetartozását és biztosította, hogy az ünnep áldása minden egyes házba eljusson.

A Húsvét előkészületei április közepétől a magyar népi évkörben a fizikai és a szellemi újjáépítés csúcspontját jelentették: a fehérre meszelt falak, a rituálisan megírt tojások és az ifjúság énekszója mind azt készítették elő, hogy a közösség tisztán, megerősödve és az élet győzelmébe vetett hittel léphesse át a tavasz nagy ünnepének kapuját.

Húsvét előtti hét – A Nagyböjt utolsó hete és a végső megtisztulás rítusai

A Húsvétot közvetlenül megelőző hét – a keresztény liturgiában a Nagyhét – a negyvennapos Nagyböjt abszolút csúcspontja és lezárása. A hagyományos magyar népi kultúrában ez az időszak a **radikális testi-lelki tisztulás, az élettér végső szakrális oltalmazása**, valamint a téli félév maradványaitól való végleges búcsú ideje. Ezen a héten a mindennapi élet ritmusa teljesen lelassult, a belső csend és a szigorú rituális fegyelem uralkodott a falvakban, közvetlenül felkészítve a közösséget az élet és a fény eljövendő diadalára.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **Az önmegtartóztatás és a lelki tisztulás betetőzését:** Ez a hét a belső számvetés és a koncentráció ideje. Az ember a fizikai szükségletek háttérbe szorításával, a csend és a fegyelem megtartásával tisztította meg szervezetét és szellemét, hogy méltóvá váljon a tavaszi újjászületés befogadására.
- **A kapuk és határok szakrális lezárását:** Mielőtt az új évkör bősége megérkezne, a portát és a jószágállományt az utolsó, legerősebb védelmi réteggel kellett ellátni az ártó erők ellen.

Rituális szokások és hiedelmek

A húsvét előtti hét mindennapjait a legszigorúbb étrendi tilalmak, a ház körüli szentelések, valamint a tettek következményébe vetett mély hiedelmek határozták meg.

1. Korlátozott húsfogyasztás: A tiszta étrend csúcspontja

A hét folyamán a böjti fegyelem a legszigorúbb formáját öltötte. A kamrák nehéz ételei végleg lakat alá kerültek.

- **Hal és zöldségek az asztalon:** A húsfogyasztás teljes tilalma mellett a sertészsír használata is megszűnt. Az étrend gerincét a tiszta vízben vagy növényi olajban főtt száraz hüvelyesek (bab, lencse), a savanyú káposzta és a magvak alkották. Kiemelt szerepet kapott a hal, mint a vízi világ tiszta, hideg és a böjt által megengedett élőlénye. A hal fogyasztása analógiás úton a mozgékonyságot, a frissességet és a megtisztulást közvetítette az emberi test számára.

2. Tavaszi tisztítás és a ház körüli szentelés

A hét első napjait a fizikai takarítás utolsó fázisai határozták meg, amelyet közvetlenül követett a tér szakrális oltalmazása.

- **A tűzhely és a víz rítusa:** A kemencéket kitakarították, és a hét bizonyos napjain (különösen Nagycsütörtökön és Nagypénteken) a tüzet rituálisan eloltották, majd később tiszta lánggal gyújtották újra.
- **Ház körüli szentelés:** A gazda vagy a falu szakrális embere körbejárta a portát. Szentelt vízzel, vagy az előző évben megőrzött és ezen a héten elégetett szentelt barka hamujával hintették meg a ház négy sarkát, a bejárati küszöböket, az ablakokat és az istálló ajtaját. Ez a szertartás láthatatlan, áttörhetetlen védvonalat húzott a birtok köré, távol tartva a villámcsapást, a tavaszi jégesőt és a rontó szellemeket.

3. A böjt betartásához fűződő hiedelmek és következmények

A néphit szerint a Nagyböjt utolsó hetében tanúsított viselkedés közvetlen, kényszerítő hatással volt a jövőre.

- **A bőséges termés és az egészség ígérete:** Úgy tartották, hogy aki ezen a héten maradéktalanul betartja a szigorú önmegtartóztatást, kerüli a hangos szót, a veszekedést és a kapzsiságot, azt a természet és a földanya különös kegyben részesíti az esztendő során. A hiedelem szerint a tiszta testtel és lélekkel végzett tavaszi munka eredménye bőséges gabonatermés, dúsan termő gyümölcsös és az állatállomány egészséges szaporulata lesz.
- **A mulasztás büntetése:** Ezzel szemben a szabályszegőket, a dőzsölőket vagy a békétlenkedőket súlyos csapások fenyegették: a hiedelem szerint az ő földjeiket verte el a nyári jég, állataikra dögvész jött, a ház népét pedig nehéz, lázas betegségek gyötörték az évkör hátralévő részében.

A Húsvét előkészületeit lezáró utolsó hét így a legmélyebb alázat és a koncentráció időszaka volt a magyar tradícióban: a csendben végzett munka, a tiszta ételek és a védelmi rítusok biztosították, hogy a közösség a hét végén, a feltámadás pillanatában maradéktalanul befogadhassa az újjászülető élet mindent megújító áldását.

Húsvét – A természet újjászületése és az élet diadala

A Húsvét a magyar népi kalendárium központi, legnagyobb tavaszi ünnepe, amely szervesen a tavaszi napéjegyenlőség és az archaikus termékenységi rítusok talajából sarjadt ki. Ez az ünnepkör a **tetszhalott téli természet visszafordíthatatlan feltámadását, a megnyitott föld termékenységét és az élet sötétség feletti totális győzelmét** hirdeti. A Nagyböjt negyvennapos elcsendesedése, testi-lelki tisztulása és szigorú önmegtartóztatása után a Húsvét napjai hozzák el a kozmikus és közösségi bőség, a vitalitás, valamint a szimbolikus újjászületés kiáradását.

Húsvétvasárnap – A feltámadó élet és a szakrális bőség

Húsvétvasárnap az abszolút fordulat napja: a tilalmak feloldódnak, a tiszta, fehérre meszelt élettér megtelik élettel, és a természet megújulási energiái az otthonokba költöznek.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

A föld, a növények, a jószágállomány és az emberi közösség teljes, fizikai és szellemi újjászületését. Ez a nap a téli félév passzivitásából az aktív, teremtő tavaszi félévbe való végleges átlépés ünnepe.

Rituális szokások és cselekedetek

- **A tojásfestés betetőzése:** A Húsvét előkészületei alatt megírt és megfestett tojások ezen a napon nyerték el szakrális funkciójukat. A tojás – mint a világmindenség és a benne rejlő élet csírája – a termékenység és az újjászületés legfőbb kézzelfogható jelképeként került ki az ünnepi asztalra.
- **A locsolkodás előkészületei:** A legények és fiúk ezen a napon készítették elő a locsolóeszközöket, tiszta kútvizet merítettek, vagy illatos növényi kivonatokat, kölniket készítettek, hogy a következő hajnalban készen álljanak a leányok rituális köszöntésére.
- **A lakó- és gazdasági tér végső rendje:** Bár a nagytakarítás a böjt utolsó heteiben zajlott, vasárnap reggelre a házat, az udvart és az istállót a legtökéletesebb, tiszta állapotba hozták. Semmilyen elhasznált, téli dolog nem maradhatott szem előtt; a tiszta környezet biztosította a tavaszi áldás akadálytalan beáramlását.
- **A természethez kapcsolódó játékok és rítusok:** A fiatalok és a gyermekek kimentek a szabadba, ahol szimbolikus játékokat játszottak. Elterjedt szokás volt a vetőmagvak ünnepélyes feldobása a levegőbe: analógiás mágiaként úgy tartották, amilyen magasra száll a feldobott mag vagy amilyen magasra ugranak a játék során, olyan magasra fog növekedni a gabona és a kender a határban. Ezen a napon fejezték be az utolsó korai növények rituális ültetését is a ház körüli kiskertekben.

Húsvéthétfő – A víz tisztító ereje és a locsolkodás rítusa

Húsvéthétfő a közösségi élet, az ifjúság és a dinamikus termékenységvarázslás legfontosabb napja, amelyet a víz oltalmazó és megújító ereje határoz meg.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

Az emberi termékenységet, a generációk közötti folytonosságot, a párválasztás szabadságát és a faluközösség belső, szoros összetartozását.

Rituális szokások és cselekedetek

- **A rituális locsolkodás:** A legények csoportosan, énekszóval járták végig a falu portáit, ahol hajadon leányok laktak. A lányokat kivonszolták a kút mellé, és vödörből zúdították rájuk a hideg kútvizet, vagy rituálisan megöntözték őket. A víz itt az ősi tisztító és élesztő erőt képviselte: a locsolás célja az volt, hogy a leány egészséges, friss, kelendő és termékeny maradjon, a házassága révén pedig biztosítsa a család és a föld jövő évi bőségét. Cserébe a lányok piros vagy hímes tojást, édességet és szalagokat adtak a legényeknek, elismerve és viszonozva az életerő átadását.
- **Énekes-házi látogatások (Húsvéti regölés):** A locsolkodás nem zajlott némán; a csoportok archaikus, tavaszköszöntő és bőségvarázsló énekeket, verses rigmusokat adtak elő a házak udvarán. Ezek a dalok – a téli regölés párjaként – közvetlen áldást hoztak a gazdára, jó tojáshozamot kívántak a tyúkoknak és bőséges tejhozamot a tehénnek.
- **Közösségi tánc és bőségvarázslat:** Délután a falu apraja-nagyja a közösségi tereken, a templom előtt vagy a zöldellő réteken gyűlt össze. A közös táncok, körtáncok és énekek nemcsak a szórakozást szolgálták, hanem egyfajta kollektív védelmi rítust is alkottak: a ritmikus dobogással és a körben járással szimbolikusan megvédték a családokat és a határban növekvő friss vetést az ártó, rontó erőktől.

Húsvétkedd – A bőség kiterjesztése és a föld oltalma

Húsvétkedd az ünnepkör lezáró, visszafogottabb, de a földművelés szempontjából rendkívül mély jelentéstartalommal bíró napja.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

A Húsvét során felhalmozott és megidézett bőség kiterjesztését a teljes élettérre, valamint a megművelt földek és a veteményesek végső, rituális oltalmazását.

Rituális szokások és cselekedetek

- **A meglocsolt lányok köszöntése és a lakomák:** Ezen a napon sok helyen megfordult a rend: a lányok és az asszonyok locsolták meg a legényeket, vagy a közösség tagjai viszonozták a hétfői látogatásokat. A házaknál közös lakomákat, maradvány-esteket tartottak, ahol az ünnepi ételek (húsvéti sonka, kalács, tojás) utolsó falatjait fogyasztották el, fenntartva a bőség hangulatát.
- **Földáldás és a veteményes oltalma:** A gazdák kimentek a kertekbe és a szántóföldekre, hogy a Húsvét szakrális erejét közvetlenül átadják a talajnak. Körbejárták a parcellákat, fohászkodtak a jó időjárásért, és rituálisan megáldották az éppen kibújó korai vetést, biztosítva a kártevők (hernyók, vakondokok) távoltartását.
- **Tojások a földbe dugása (Analógiás mágia):** Az ünnepkör egyik legarchaikusabb, közvetlen termékenységi rítusa az volt, amikor a Húsvét napjaiban megszentelt vagy megfestett tojásokból (vagy azok héjából) néhány darabot rituálisan elástak a szántóföld négy sarkában vagy a veteményeságyások elején. Úgy hitték, a föld mélyébe helyezett szentelt tojás átadja koncentrált életerejét a talajnak, megóvja a vetést a nyári jégesőtől, a kiszáradástól, és garantálja a dús, bőséges és egészséges őszi termést.

A Húsvét három napja így a magyar népi hagyományban egy tökéletesen felépített, a tisztulástól a kiáradásig tartó rítusláncolat, amely az ember, a közösség és a földanya elválaszthatatlan egységét, valamint az élet örök körforgását és megújulását pecsételte meg minden esztendőben.

Április 24. - Szent György napja – A tavaszi kihajtás és a határ megáldása

Április huszonnegyedike a hagyományos magyar népi kalendáriumban az egyik legjelentősebb gazdasági és mágikus határnap: a **tényleges tavasz kezdete** és a pásztorélet fordulópontja. Ez a nap az abszolút párja a késő őszi Szent Demeter- vagy Szent Vendel-napnak. Amíg az ősz a bezárkózást és az elszámolást hozta, addig Szent György napja a jószágállomány szabaddá válását, az istállókból való végleges kilépést és a legeltetési szezon kezdetét jelentette. Ezen a napon a rítusok a **lovak, juhok és birkák egészségének megőrzésére**, a legelők mágikus oltalmazására és a rontó erők távoltartására irányultak.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A jószág első kihajtását a legelőre:** A hosszú, zárt téli és kora tavaszi istállózás után az állatok ezen a napon léptek ki először a zöldellő mezőkre. Ez a pillanat a gazdasági év tényleges, produktív kezdetét jelentette.
- **A természet és a föld teljes megnyílását:** Úgy tartották, Szent György napján a földből végleg távozik a fagy, a fűszálak és a növények növekedése felgyorsul, és a határ alkalmassá válik a bőség befogadására.

Rituális szokások és cselekedetek

A Szent György-napi szokások az állatok fizikai és szellemi tisztítására, a legelő kapujának megáldására, valamint az elszabaduló ártó erők elleni védekezésre épültek.

1. Állatok megfürdetése, füstölése és a rituális kihajtás

Mielőtt a jószág elhagyta volna az udvart, komoly óvintézkedéseket tettek, hogy az állatok épségben és egészségben vészeljék át a legeltetési szezont.

- **A füstölés rítusa:** Az istálló ajtajában vagy az udvar közepén parazsat készítettek, amelyre ként, rituális gyógynövényeket (gyászkort, ürömfüvet) vagy az előző évi szentelt barka maradványait szórták. A lovakat,

juhokat és birkákat ezen a gomolygó, erős füstön hajtották keresztül. A füst elpusztította a láthatatlan rontásokat, és megvédte az állatokat a külső betegségektől.

- **A zöld ág és a lánc mágiája:** Az istálló küszöbére egy láncot vagy egy vadrózsaágat (tüskés ágat) fektettek. Az állatoknak ezen kellett átlépniük. A lánc az erő és az összetartozás szimbólumaként azt biztosította, hogy a csorda vagy a nyáj egyben maradjon, ne széledjen el, és a farkasok ne tehessenek kárt benne; a tüskés ág pedig rituálisan „megszúrta" és távol tartotta a boszorkányokat.
- **Megfürdetés:** Egyes vidékeken a lovakat a legelőre menet megfürdették a közeli patakban vagy folyóban, hogy a friss, mozgó víz átadja nekik erejét, gyorsaságát és tiszta egészségét.

2. Áldás a legelőn és a pásztorok fogadása

A legelőre érkezve a rítusok a terület szakrális birtokbavételével folytatódtak.

- A pásztorok és a gazdák körbejárták a legelő határait, fohászkodtak a jó időjárásért és a dús fűhozamért. A nyájat megáldották, a pásztorok pedig ezen a napon léptek hivatalosan szolgálatba: ekkor köttettek meg a szerződések, és ekkor határozták meg a javadalmazásukat az eljövendő szezonra.

3. A gonosz szellemek elűzése és a tejvédelem

A néphit szerint Szent György éjszakáján a boszorkányok és az ártó szellemek rendkívül aktívak voltak; a legfőbb céljuk az volt, hogy ellopják a tehenek, juhok tejét vagy a föld hasznát.

- **Zajkeltés és zöld ágak:** A legények ostorcsattogtatással, kolompolással járták a határt, hogy elriasszák a rontó lényeket. A házak kapujára, az ablakokba és az ólak tetejére nyírfaágat vagy vadrózsát tűztek (zöldágazás), hogy a boszorkányok ne mehessenek be a jószágokhoz rontást hozni.
- **A harmatszedés tilalma:** Szigorúan tilos volt idegennek a réten járnia hajnalban, mert aki Szent György-napi harmatot szedett egy kendővel, az a hiedelem szerint elvitte a falu tejhozamát és a föld termékenységét.

4. Időjárás- és termésjóslás

A nap időjárása közvetlenül megmutatta az őszi bőséget:

- A népi tapasztalat úgy tartotta: *„Szent György-napi eső, minden cseppje aranyat ér."* A korai, meleg eső dús legelőket, egészséges állatokat és bőséges gabonatermést ígért.
- Ha ezen a napon megszólalt a pacsirta vagy a béka, az a tavasz végleges, stabil győzelmét és a jó esztendőt hirdette.

Szent György napja a magyar népi évkörben a vitalitás, a szabadság és a felelős gazdálkodás ünnepe: az állatok rituális tisztításával és a határok megvédésével a közösség biztosította, hogy a nyájak és gulyák erőtől duzzadva használhassák a természet megújuló forrásait.

Május 1. – A tavasz ünnepe és a zöld ág rítusai

Május elseje a hagyományos népi évkörben a kikelet teljes kibontakozásának, a virágba borult természetnek és a kiáradó életenergiának a központi ünnepe. Ezen a ponton a tavaszi munkák első nagy hulláma már lezajlott, a vetés a földben pihent, így a figyelem a **növekedés mágikus támogatására, a termékenység tiszteletére és a közösségi kötelékek megerősítésére** irányult. Ez a nap az abszolút életigenlés, a fény és a tiszta zöld szín diadala a téli félév utolsó emlékfoszlányai felett.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A természet teljes újjászületését és erejét:** Május elsejére a határ és a kertek véglegesen zöldbe borultak, a gyümölcsfák virágoztak. A közösség a földanya látható, kézzelfogható termékenységét és a fákban, növényekben áramló friss nedveket ünnepelte.
- **A párválasztást és a fiatalságot:** A természet megújulása az emberi kapcsolatokban is megmutatkozott; a május eleji rítusok szorosan összekapcsolódtak a legények és leányok szerelmi vallomásaival, a párkereséssel és az udvarlási szándék nyilvános kinyilvánításával.

Rituális szokások és cselekedetek

Május elseje szokásrendszerét a májusfaállítás szimbolikája, a házak zöld ágakkal való oltalmazása, valamint a bőségvarázsló közösségi felvonulások határozták meg.

1. Májusfaállítás és a növekedés mágiája

A nap legfontosabb, mindmáig élő rituális cselekedete a májusfa (hajnalfa, Jakabfa) állítása volt, amely mély, archaikus termékenységszimbólumként működött.

- **A fa kiválasztása és behozatala:** A falu legényei az április harmincadikáról május elsejére virradó éjszaka kimentek az erdőbe, és kivágtak egy szép, egyenes, sudár fát (leggyakrabban nyírfát, nyárfát vagy nyújtózó fenyőt). A fát ágaitól megfosztották, csupán a legtetején hagyták meg a zöld lombkoronát.
A díszítés és az üzenet: A fa zöldellő csúcsát a lányok és legények közösen díszítették fel színes szalagokkal, kendőkkel, hímes tojásokkal, esetenként borosüveggel. A májusfa a kozmikus életfa földi mása volt: a föld mélyéből a magas ég felé törő törzse az élet megállíthatatlan növekedését, vitalitását és a Nap felé törekvő energiát szimbolizálta.
A szerelmi funkció: A legények a fát titokban, az éj leple alatt állították fel a kiszemelt, eladósorban lévő leány háza előtt, a kapufélfához vagy a kerítéshez rögzítve. A májusfa jelenléte május elseje reggelén nyilvános vallomásnak számított: hirdette a falu közösségének, hogy a házban tiszta, kelendő leány lakik, akinek komoly udvarlója van.

2. Virágszedés, koszorúk és a zöldágazás oltalma

A természet tisztelete a lakóházak fizikai és szakrális díszítésében is megjelent.

- **A házak felvirágozása:** Május elseje hajnalán az asszonyok és lányok friss vadvirágokat, virágzó gyümölcsfaágakat és zöldellő nyírfa- vagy fűzfaágakat gyűjtöttek. Ezeket kitűzték a kapukra, a bejárati ajtók feszületeire, az ablakkeretekbe, és sok helyen virágkoszorúkat fontak a kútágasokra is.
- **A rontásűző funkció:** A zöld ág és a friss virág jelenléte nemcsak az ünnep fényét emelte, hanem védelmi fegyverként is szolgált. A néphit szerint a friss zöld ágak elriasztották a villámcsapást, a kora nyári jégesőt, és megakadályozták, hogy az ártó szellemek vagy a boszorkányok belépjenek a portára, meg rontva a jószágok tejét vagy a kamra bőségét.

3. Közösségi tánc, ének és tavaszi házjárás

A falu közössége május elsején együtt ünnepelt a szabad ég alatt, megerősítve a belső összetartozást.

- **Májusfa-kitáncolás és mulatság:** A falu központjában – a templom előtt vagy a piacon – a közösség közös, nagy májusfát is állított. Ezt körültáncolták, a fiatalok tavaszköszöntő, ritmikus énekeket adtak elő, amelyek a tél végleges vereségét és a kikelet gazdagságát dicsőítették.
- **Tavaszi regölés (Adománygyűjtő házjárás):** A fiatalok és gyermekek csoportosan járták végig a falu utcáit. A házak udvarán bőségvarázsló rigmusokat mondtak, jó termést kívántak a gazdának, egészséget a családnak. Cserébe tojást, szalonnát, kalácsot kaptak, amit a délutáni vagy esti közös mulatságon együtt fogyasztottak el. Ez a rituális csere biztosította, hogy a tavasz áldása és az életöröm a közösség minden tagjához eljusson.

Május elseje így a magyar népi kalendáriumban az érett tavasz és a kibomló életenergia ünnepe: a májusfák színes szalagjai, a kapukra tűzött zöld ágak és a közösség énekszója mind azt pecsételték meg, hogy az ember teljes harmóniában és bizalommal fordul az újjászületett, termékeny esztendő felé.

Május 2–5. – Tavaszi termékenységi rituálék és a bőség megpecsételése

Május első napjai a népi kalendáriumban a zöld ág rítusainak (májusfaállítás) közvetlen folytatását jelentik. Ez a néhány nap a **konkrét, gyakorlati termékenységvarázslás és a gazdaság szakrális megerősítésének** az időszaka. Miután a természet megújulását ünnepélyesen kinyilvánították, a közösség ekkor végezte el azokat a célzott rituálékat, amelyek biztosították, hogy a növekedési energiák átáramoljanak a szántóföldekre, a veteményesekbe, a jószágállományra és magára az emberi közösségre is.

Mit ünnepeltek ebben az időszakban?

- **A föld és a természet produktív erejét:** Ez az időszak a fészekben lévő tojások, a földben megpattant magvak és az ólakban született tavaszi szaporulat ünnepe. A fókusz a puszta növekedésről áttevődik a jövőbeli kézzelfogható bőségre, a termésre.
- **A közösség és a családok anyagi biztonságát:** A rítusok célja az volt, hogy a családok kamrái az eljövendő évben se ürüljenek ki, a tagokat elkerülje a betegség, és a generációk közötti folytonosság (a fiatalok egybekelése) biztosítva legyen.

Rituális szokások és cselekedetek

Május 2. és 5. között a szokásokat a leányok analógiás termékenységi körtáncai, a veteményezés utolsó szakrális mozzanatai, valamint az állatállományt és a házat védő hangos rituálék határozták meg.

1. A leányok termékenységi rítusai és a közös házjárás

A tavaszi életerő legfőbb emberi hordozói a hajadon leányok voltak, így a növényi növekedést serkentő rítusok az ő mozdulataikra épültek.

- **Körtáncok a szabadban:** A leányok a falu szélén, a zöldellő legelőkön vagy a vetések mellett zárt köröket alkotva táncoltak és énekeltek. A körtánc az ősi világképben a Nap útját leképező mágikus forma, amely koncentrálta az energiát. Az énekek ütemére végzett magas ugrásokkal és a szoknyák lendítésével szimbolikusan arra késztették a kápás növényeket (kender, len), hogy magasra és dúsra növekedjenek.
- **Ifjúsági házjárás és jókívánságok:** A legények és leányok közösen látogatták végig a falu portáit. Ez a tavaszi regöléshez hasonló, énekes felvonulás közvetlen jólétet hozott a házakra: ritmikus versekben

kívántak a gazdának „száz kereszt búzát”, az asszonynak „sűrű tejfelt”, a lánynak pedig gyors férjhezmenetelt. Az adományként kapott tojás és szalonna a rituális csere része volt, amely biztosította a falu belső békéjét.

2. A vetőmag szórása, a faültetés és az állatok megáldása

Ezekben a napokban fejeződtek be a legkényesebb kerti munkák, és ekkor pecsételték meg a jószágok tavaszi sorsát.

- **Az utolsó kényes magvak elvetése:** Május elején került a földbe a melegágyat igénylő növények magja (bab, tök, uborka). A gazdaasszonyok a kötényükből szórva, analógiás szavakkal kísérve vetettek: *„Akkorák legyenek, mint a fejem, olyan sűrűn keljenek, mint a fű.”*
- **Faültetés a jövőnek:** A fiatal házasok vagy az újszülöttek tiszteletére ezen a héten ünnepélyesen gyümölcsfát ültettek a telek végében. Úgy hitték, a fa növekedése és életereje szorosan összekapcsolódik a gyermek vagy a család sorsával.
- **Az állatok megáldása:** A Szent György-napi kihajtás után a nyájakat és gulyákat ezen a néhány napon a pásztorok és a gazdák rituálisan újra szemügyre vették. Szentelt vízzel hintették meg a legelőre induló marhákat és juhokat, vagy zöld fűzfaággal suhintottak feléjük, hogy megvédjék őket a lábujjfájástól, a tőgygyulladástól és a vadállatok támadásaitól.

3. Tánc, ének és rituális zajkeltés a gonosz erők ellen

Mivel a májusi virágzás idején a falu határa a legsebezhetőbb, a rontó erők (fagyos szentek előszele, jégesőt hozó démonok) elleni védekezés elengedhetetlen volt.

- **Akusztikus védelem (Zajkeltés):** Az esték folyamán a legények ostorcsattogtatással, kolompolással, fakereplők rituális pörgetésével és nehéz botok földhöz verésével tettek kört a falu és a szántóföldek körül. A fülrepesztő zaj célja a káoszteremtés volt a láthatatlan világban: elriasztotta a határban gyülekező, vihart és rontást hozó ártó szellemeket, mielőtt azok tönkretehették volna a friss vetést vagy a virágzó gyümölcsösöket.
- **Tűzgyújtás:** A zajkeltést sok helyen máglyák gyújtása kísérte a dombtetőkön. A tűz fénye tisztította a levegőt, melege pedig szimbolikusan távol tartotta a kora májusi éjszakai fagyokat.

Május 2. és 5. között a magyar népi tradícióban a hit és a fizikai cselekvés egységet alkotott: az ember a hangos zajjal megtisztított, oltalmazott térben a leányok táncával és a magvak rituális elvetésével végleg rázárta a kaput a téli félévre, megnyitva az utat a nyári bőség és a betakarítás sikere előtt.

Május 10 – 20. - Pünkösd előkészülete – A zöldágazás és a kora nyári bőség kapuja

Május közepe a hagyományos magyar népi kalendáriumban az évkör egyik legszebb, legvirágzóbb időszakába, a Pünkösd előkészületeibe torkollik. Ez az intervallum a **tavasz betetőzését és a kora nyár eljövetelét** jelzi. Miután a korai szántóföldi és kerti munkák lezajlottak, a közösség figyelme a virágba borult természet szakrális tiszteletére, az élettér megújítására, valamint a szerelmi és házassági kapcsolatok mágikus megerősítésére irányult. A pünkösdi ünnepkör gyökerei az archaikus, kereszténység előtti tavaszzáró és nyárelőhozó termékenységi rítusokban gyökereznek.

Mit ünnepeltek ebben az időszakban?

- **A természet teljes kibomlását és a bőséget:** Ekkorra a határ már sűrű, zöld növényzettől duzzad, a kertek és rétek ontják a virágot. A közösség az életenergia kiáradását és a jövőbeli aratás, betakarítás ígéretét ünnepelte.
- **A közösségi kötelékek megújulását:** A pünkösdi időszak a kollektív öröm, a társadalmi szerepek megerősítésének és a falu belső békéjének az ünnepe volt.

Rituális szokások és cselekedetek

A Pünkösdöt megelőző napokat a lakókörnyezet növényi oltalmazása, a közösségi maszkos játékok, valamint a fiatalok szerelmi praktikái határozták meg.

1. Virágszőnyeg, zöld ágak és koszorúk a házbejáraton

Az ünnep közeledtével a falu házai és szakrális terei teljes vizuális és szimbolikus átalakuláson mentek keresztül.

- **A zöldágazás rítusa:** Pünkösd szombatján a legények és leányok friss, zöldellő nyírfaágakat, bodzaágakat vagy hársfaágakat gyűjtöttek az erdőben. Ezeket az ágakat kitűzték a házak kapuira, az ablakokba, a kerítésekre és az istállóajtókra. A friss zöld ág a megállíthatatlan életenergiát közvetítette, miközben elriasztotta a villámcsapást, a kora nyári jégesőt és a rontó szellemeket.
- **A virágszőnyeg és a koszorúk:** A házak udvarán vagy a templomhoz vezető utakon a lányok illatos vadvirágok szirmaiból (pünkösdi rózsa, jázmin, bodza) színes virágszőnyegeket készítettek. Az ajtók fölé font virágkoszorúk védelmi varázskörként működtek: biztosították, hogy a portára belépőket elkerülje a betegség, a jószágállomány pedig bőséges tejhozamot adjon.

2. Közösségi tánc, ének és maszkos alakoskodás

A pünkösdi előkészületek során a falu apraja-nagyja kivonult a szabadba, hogy énekszóval és rituális játékokkal rázza fel a határt.

- **Pünkösdi regölés és házjárás:** A fiatalok csoportosan járták végig a falu utcáit. Ritmusos, dallamos énekekkel köszöntötték a gazdákat, bőséges termést, teli csűröket és egészséget kívánva a családnak. Cserébe tojást, szalonnát vagy kalácsot kaptak.
- **Maszkos és alakoskodó játékok:** Bizonyos vidékeken a farsanghoz hasonlóan itt is megjelentek a maszkos felvonulók. A zöld ágakkal, szalmával vagy sárral borított alakok (például a „pünkösdi lúd” vagy „pünkösdi medve”) tréfásan riogatták a lányokat, és szimbolikus káoszt keltettek. Ez a rituális színjáték segített elűzni az utolsó téli ártó erőket a falu határából, és serkentette a föld termékenységét.

3. Szerelmi, házassági jóslások és praktikák

A virágzó májusi természet a fiatalok párválasztási kedvét is a csúcsára járatta. A pünkösdi kapuban végzett rítusok a jövőbeli családi élet sikerét kutatták.

- **Pünkösdi rózsa mágiája:** A hajadon leányok pünkösdi rózsa szirmait tették a mosdóvizükbe pünkösd hajnalán, mert úgy hitték, ettől arcuk friss, üde és szeplőtlen marad, a legények pedig hamarabb felfigyelnek rájuk.
- **A titkos zöld ág:** A legények előszeretettel dugtak titokban virágzó ágakat a kiszemelt leány ablakába. Ha a leány az ágat bent hagyta és nem dobta ki, az egyértelmű jele volt annak, hogy fogadja a közeledést, és készen áll a komolyabb udvarlásra.
- **Párna alatti jóslás:** A lányok az előkészületi napok éjszakáin pünkösdi koszorúból font kis ágat vagy virágot tettek a párnájuk alá, hogy álmukban megpillantsák jövendőbeli férjük arcát.

A Pünkösd előkészületei május közepén a magyar népi évkörben a kikelet végső győzelmének és a nyári félév ünnepélyes fogadásának az időszaka: a házakra tűzött zöld ágak, az illatos virágszőnyegek és az ifjúság énekszója mind azt készítették elő, hogy a közösség tiszta szívvel, egységben és bőségben léphessen át a nyárelő nagy ünnepének kapuján.

Május vége - Pünkösd – A kora nyári bőség és a közösség diadala

Május utolsó harmada a hagyományos magyar népi kalendáriumban a tavaszi félév csúcspontját és a kora nyár eljövetelét jelzi. Pünkösd az évkör egyik legszakrálisabb, legszínesebb mozgóünnepe, amely szervesen az ősi tavaszzáró és nyárelőhozó termékenységi rítusok talajából sarjadt ki. Ez az időszak a **természet teljes pompájának, a kiáradó életenergiának, a faluközösség belső egységének, valamint a fejlődő tavaszi vetések mágikus oltalmazásának** az ünnepe.

Mit ünnepeltek ezen az ünnepen?

- **A természet és a bőség kiteljesedését:** Ekkorra a határ már zöldellő növényzettől duzzad, a rétek virágba borultak, az állatok megszokták a legelőt. A közösség a látható, kézzelfogható életerőt és a jövőbeli aratás ígéretét ünnepelte.
- **A közösségi hierarchia és az összetartozás megújulását:** Pünkösd napjai lehetőséget adtak a társadalmi szerepek megerősítésére, a fiatalok korosztályi tagozódására, valamint a családok közötti kapcsolatok szorosabbra fűzésére.

Rituális szokások és cselekedetek

Pünkösd szokásrendszerét az uralkodópárok rituális megválasztása, a leányok termékenységi házjárása, valamint a földet és jószágot oltalmazó kora nyári szertartások határozták meg.

1. A Pünkösdi király és királyné választása

A pünkösdi ünnepkör legfontosabb társadalmi rítusai az ideiglenes uralkodók megválasztása köré csoportosultak, amelyek az erőt, a rátermettséget és a tiszta termékenységet szimbolizálták.

- **A pünkösdi királyválasztás:** A falu legényei ezen a napon különböző ügyességi és erőnléti versenyeken (lóverseny, bikahajszolás, rönkhúzás, kaszálás) mértek össze erejüket. A győztes lett a pünkösdi király. Ez a tisztség hatalmas presztízzsel járt: a király egy évig ingyen ihatott a kocsmában, a falu rovására tartották a lovát, hivatalos volt minden lakodalomba és mulatságba, és a legények engedelmességgel tartoztak neki. Uralma a fizikai erő és a megújuló ifjúság diadala volt.
- **A pünkösdi királynéjárás (Pünkösölés):** Ezzel párhuzamosan a lányok kiválasztották maguk közül a legfiatalabb, legszebb kisleányt, aki a pünkösdi királynét alakította. Fejére virágkoszorút fontak, fehér ruhába öltöztették, és egy selyemkendőt tartva a feje fölé házról házra jártak a faluban. A porták udvarán pünkösdi köszöntőket énekeltek, majd a rítus csúcspontjaként a királynét magasba emelték, miközben azt kiáltották: *„Ekkora legyen a kenderek!”* Az analógiás mágia szerint a királyné felemelése biztosította a len és a kender magasra növekedését a határban. Cserébe tojást, szalonnát és pénzt kaptak a gazdáktól.

2. Tánc, ének és maszkos játékok

A pünkösdi napokat a folyamatos, dinamikus közösségi lét jellemezte a szabad ég alatt.

- **Pünkösdi mulatságok és körtáncok:** A falu központjában vagy a zöld réteken hatalmas táncmulatságokat tartottak, ahol a legények és leányok szabadon ismerkedhettek. A körtáncok a Nap útját követték, koncentrálva az életenergiát a falu területén.

- **Alakoskodás és maszkos rítusok:** Egyes vidékeken megjelentek a zöld gallyakba, szalmába burkolt vagy sárral bekent maszkos alakok (például a „pünkösdi lúd” vagy „pünkösdi medve”). Ezek a figurák zajongva járták az utcákat, megkergették a lányokat, és szimbolikus zűrzavart keltettek, amivel a néphit szerint végleg kisöpörték a télről itt maradt, fejlődést gátló ártó erőket a falu határából.

3. Kerti és földművelési szertartások

Bár az ünnep a vidámságról szólt, a gazdasági oltalmazás és a föld iránti alázat nem szorult háttérbe.

- **A vetés és a határ megáldása:** A gazdák Pünkösd hajnalán kimentek a szántóföldekre, és körbejárták a parcellákat. Fohászkodtak a jó időjárásért, és rituálisan megáldották a fejlődő tavaszi vetést, hogy a kora nyári viharok és a hernyók ne tehessenek kárt a növényekben.
- **Ünnepi faültetés:** Bizonyos területeken ekkor ültették el az utolsó, különleges gondozást igénylő cserjéket vagy fiatal fákat, bízva abban, hogy a pünkösdi időszak kiáradó életereje mély gyökereket és dús lombot biztosít a növénynek.
- **Az állatok megáldása:** A legelőn lévő juhokat, birkákat és marhákat a pásztorok pünkösd napján ünnepélyesen megszemlélték. Friss zöld ágakkal suhintottak feléjük, és sok helyen szentelt vízzel hintették meg az állatokat, hogy megvédjék őket a nyári dögvésztől, a bögölyöktől és a ragadozóktól.

4. Leányok termékenységi rítusai és bőségjóslások

A virágzó természet a jövő kutatására és a szépség megőrzésére is alkalmat adott.

- **Mosdás pünkösdi rózsával:** A hajadon leányok pünkösd vasárnapjának hajnalán a kút friss vizébe pünkösdi rózsa szirmait szórták, és abban mosakodtak meg. Úgy hitték, ez a rituálé biztosítja, hogy egész évben egészségesek, frissek és szeplőtlenek maradjanak, és a legények hamarosan megkérjék a kezüket.
- **Bőségjóslások a következő évre:** Az ünnepi napok időjárásából messzemenő következtetéseket vontak le a gazdák. A pünkösdi tiszta, meleg eső aranyat ért, mert bő szőlő- és gabonatermést jósolt. Ha viszont pünkösdkor viharos, hideg szél fújt, az a termés elverésétől és szűk esztendőtől való félelemmel töltötte el a közösséget.

Pünkösd napjai a magyar népi évkörben a kikelet tökéletes beteljesülését jelentették: a pünkösdi király büszkesége, a királyné felemelése, a zöld ágak oltalma és a közösség énekszója mind azt pecsételték meg, hogy az ember és a természet készen áll a nyári félév aktív munkáira és a jövőbeli betakarításra.

Június 1. – A nyárelő és a növekvő vetések oltalma

Június elseje a hagyományos magyar népi kalendáriumban az igazi **nyárelő**, a csillagászati és gazdasági nyár kezdetének hivatalos határnapja. Pünkösd kiáradó ünnepei után a közösség figyelme végérvényesen visszatér a mindennapi, fegyelmezett határi munkákhoz. Ezen a napon a hangsúly a **vetések fizikai és mágikus védelmére, a föld tisztítására, valamint a fejlődő jószágállomány oltalmazására** helyeződik. Ez a nap az aktív gondoskodás kezdete, amikor a gazda már nem vet, hanem a meglévő zöld életet védi a nyári veszélyektől.

Mit ünnepeltek / jelképezett ez a nap?

- **A tavaszi növekedés beteljesülését:** A természet ekkorra eléri legdúsabb, lédús zöld állapotát. A tavaszi félév vetései már szárba szökkentek, a búzafejek lassan alakulni kezdenek a mezőkön.
- **A gondoskodás és a fegyelem kezdetét:** Ez a nap a gazdasági év azon fordulópontja, amikor a földműves felismeri: a jövőbeli aratás sikere most már nem a mag minőségén, hanem a folyamatos gyomláláson, a kártevők távoltartásán és az időjárás kegyelmén múlik.

Rituális szokások és cselekedetek

Június elseje szokásrendszerét a szántóföldek tüzetes ellenőrzése, a gyomok rituális irtása, a jószágok nyári oltalma, valamint az aratás közeledtét vizsgáló időjóslások határozták meg.

1. A vetés ellenőrzése és a rituális gyomlálás

A gazda ezen a napon legelső dolgaként kiment a határba, hogy sorra vegye a parcellákat, és felmérje a tavaszi vetések (búza, árpa, zab, kender) állapotát.

- **A föld bejárása:** A szántóföldek szélén járva fohászkodtak a jó időért, és szoros figyelemmel kísérték a növények szárának vastagságát és színét.
- **A gyomlálás szakrális kezdete:** Megkezdődött a gyomok (például az acat, a vadrepcék) mechanikus irtása a vetések közül. A gyomlálást nem puszta kényszermunkának, hanem tisztító rítusnak tekintették: a föld megtisztítása a gyomoktól szimbolikusan biztosította, hogy a gabona tiszta, mentes maradjon a rontástól, és a fejlődő kalászok minden éltető nedvességhez, napfényhez hozzájuthassanak.

2. Az állatok nyári oltalma a legelőn

A Szent György-nap óta kint lévő állatok ekkorra már teljesen megszokták a legelőt, ám a júniusi melegek közeledtével új veszélyek lestek rájuk.

- **Védelem a kártevők ellen:** A pásztorok június elsején különös gonddal vizsgálták át a marhákat, juhokat és lovakat. Gyógynövényes főzetekkel, füstöléssel vagy rituális kenegetéssel védték meg a jószágot a nyári bögölyöktől, kullancsoktól és a legyek petéitől.
- **Az itatók tisztítása:** Ezen a napon tisztították meg a legelők melletti természetes forrásokat és vályúkat a tavaszi békalencsétől és hordaléktól, hogy az állatok tiszta, hideg vízhez jussanak, ami megóvta őket a tavaszi belső láztól és a tőgygyulladástól.

3. Időjárás- és jóslások a nyári termésre

Mivel június elseje a nyári félév nyitókapuja, az ezen a napon tapasztalt természeti jelenségekből közvetlenül következtettek a közelgő aratás sikerére.

- **A júniusi por és eső jóslata:** A népi tapasztalat úgy tartotta, ha június elsején száraz, meleg, poros idő van, az jót jelent az érő gabonára, mert a korai szárazság megállítja a gombabetegségeket és a rozsdát. Ha viszont ezen a napon tartós, hideg eső esett, a gazdák aggódtak, mert az a gabonaszemek bepimpósodását, rothadását és szűkös, nehéz aratást vetített előre.
- **A szél és a felhők járása:** Figyelték az égen gyülekező viharfelhők irányát. Ha észak felől jöttek a fellegek, kései jégesőtől tartottak, amely leverheti a még puha kalászokat; ha déli szél fújt, az a nyári napok egyenletes, érlelő melegét ígérte.

Június elseje a magyar népi tradícióban az érett alázat és a dolgos gondoskodás napja: a vetések megtisztításával, a jószágok védelmével és a természet jeleinek fürkészésével a közösség megtette az első határozott lépéseket a nyári betakarítás és a kenyéráldás biztosítása érdekében.

Június 2–5. – A nyári növekedés és a zöld határ oltalma

Június első napjai a hagyományos magyar népi kalendáriumban a megfontolt, fegyelmezett határi munkák és a fejlődő élet védelmének az időszaka. Pünkösd kiáradó, zajos ünnepei után a természet eléri a legdúsabb formáját, a szántóföldeken és a kertekben a növények szárba szöknek. Ez a néhány nap a **növekvő vetések**

fizikai és mágikus megtisztításáról, a jószágállomány nyári oltalmazásáról, valamint a bőséget fenntartó kora nyári közösségi rítusokról szól.

Mit ünnepeltek / jelképezett ez az időszak?

- **A zöld életerő kiteljesedését:** A közösség a földanya látható gazdagságát ünnepelte. A magok már mind kikeltek, a búzafejek megduzzadtak, így a hangsúly a teremtésről áttevődött a növekedés fenntartására.
- **A határ sérülékenységének tudatát:** A gazdaember tudta, hogy az aratás előtti hetek a legveszélyesebbek. A kora nyári jégesők, a hirtelen aszály vagy a hernyók napok alatt tönkretehették az egész esztendő munkáját, ezért a rítusok a védelemre és az oltalmazásra fókuszáltak.

Rituális szokások és cselekedetek

Június 2. és 5. között a szokásrendszert a föld termékenységét serkentő apróbb házi praktikák, a jószágok védelme, valamint a falu belső egységét megerősítő, adománygyűjtő énekes felvonulások határozták meg.

1. Kisebb rituálék a föld termékenységéért és a növényvédelemért

A gazdák és a gazdaasszonyok ebben az időszakban folyamatosan járták a veteményeseket és a parcellákat, hogy rituális úton biztosítsák a zavartalan fejlődést.

- **A gyomok és kártevők mágikus irtása:** A mechanikus kapálás és gyomlálás mellett analógiás mágiát alkalmaztak. A gyomokat sok helyen napfelkelte előtt, szótlanul húzták ki a földből, és a tábla szélén fejjel lefelé ásták el őket, bízva abban, hogy ezzel a mozdulattal végleg megállítják a gaz terjedését.
- **Földáldás maradványokkal:** A Húsvétkor elásott szentelt tojások mintájára, a Pünkösdkor használt és megszáradt zöld ágakat, bodzahajtásokat ezen a héten rituálisan kivitték a földekre. Leszúrták őket a barázdákba, hogy a bennük maradt védelmi erő elhárítsa a föld alatti kártevőket és a hernyókat a fejlődő növényekről.

2. Az állatok oltalmazása a nyári hőségben

A legelőkön lévő nyájak és gulyák számára a június eleji melegedés új kihívásokat hozott, így a pásztorok fokozott óvintézkedéseket tettek.

- **Akusztikus és mágikus védelem:** A juhokat, birkákat és marhákat Szent György-napi füstölés emlékezetével, de most már friss gyógynövényes főzetekkel (például fokhagymás, ecetes vízzel) kenegették a legelőre menet, hogy távol tartsák tőlük a bögölyöket, bögölylegyeket és kullancsokat.
- **Az állatok megáldása a deleléskor:** Amikor a nap legmelegebb óráiban a jószág a fák alá vagy az itatókhoz húzódott (delelés), a pásztorok fohászkodtak, és rituálisan megkerülték az állományt, hogy a nyáj egyben maradjon, és a dögvész elkerülje a jószágot.

3. Közösségi ének és kora nyári regölés a faluban

Bár a mezőgazdasági munka sűrűsödött, az esték a közösségi kötelékek ápolásáról és a bőségvarázslásról szóltak.

- **Nyári házjárás és köszöntés:** A falu fiatalsága, a legények és leányok kis csoportokban járták végig a portákat. Ez a tevékenység a téli és a pünkösdi regölés egyenes folytatása volt, egyfajta kora nyári bőségvarázslat. Archaisz, ritmikus énekekkel köszöntötték a házigazdákat, dicsérve a szép vetést, bőséges tejhozamot kívánva a tehénnek és teli csűröket az aratásra.
- **Rituális cserekereskedelem:** A felvonulók a jókívánságokért cserébe friss tojást, szalonnát, tejet vagy korai zöldségeket kaptak a gazdáktól. Az adományokat az est végén közösen fogyasztották el. Ez a rítus megerősítette a falu belső békéjét és szolidaritását, biztosítva, hogy a határban fejlődő áldás minden egyes házba eljusson.

Június 2. és 5. között a magyar népi tradícióban az aktív munka és a szakrális jelenlét tökéletes összhangot alkotott: az ember a megtisztított portán, a növények gondos ápolásával és az ifjúság bőségvarázsló énekével biztosította, hogy az esztendő legértékesebb kincse, a leendő kenyéráldás épségben érkezzen meg az aratás kapujába.

Június 6–10. – A mag áldása és a nyárközépi rontásűzés időszaka

Június első évtizedének végére a természet eléri a kora nyári növekedés csúcspontját. A tavaszi vetések már teljes magasságukban hullámoznak a határban, a kalászok fejlődése megindul, és a gazdaság élete a kerti munkák mellett a közeledő nagy nyári betakarítások szellemi és fizikai előkészületére fókuszál. Ez az időszak a **magban rejlő jövőbeli életenergia megáldásáról, a lakó- és gazdasági terek radikális, rontásűző megtisztításáról, valamint a fiatalok feszültségoldó, rituális játékairól** szól.

Mit ünnepeltek / jelképezett ez az időszak?

- **A mag folytonosságát és az élet láncolatát:** Ez az időszak az aratás előtti utolsó szakrális pillanatok egyike. A közösség a vetőmagot nemcsak mint élelmet, hanem mint az eljövendő évek zálogát, a túlélést és a folytonosságot hordozó szent elemet tisztelte és áldotta meg.
- **A tér abszolút védelmének szükségességét:** A nyári napforduló közeledtével a néphit szerint a láthatatlan világ kapui ismét megnyílnak, és a határban, udvarokon megjelenhetnek a rontó, vihart és betegséget hozó ártó erők. A rítusok célja ezeknek a negatív energiáknak a teljes kisöprése volt.

Rituális szokások és cselekedetek

Június 6. és 10. között a szokásrendszert a vetőmagvak megáldása, a porták radikális fizikai és mágikus tisztítása, valamint az ifjúság maszkos, alakoskodó játékai határozták meg.

1. A vetőmag áldása

Bár a tavaszi vetések már a földben fejlődtek, a gazdák ezen a héten végezték el a megmaradt, vagy a másodvetésekre (például a köles, pohánka, kora nyári zöldségek) szánt vetőmagvak rituális megáldását.

- **A magvak szakrális tisztelete:** A magvakat tartalmazó szakajtókat vagy zsákokat kitették a korai napfényre a ház udvarán. A gazda fohászkodott felettük, szentelt vízzel vagy az elmúlt ünnepkörökből megőrzött szentelt hamuval hintette meg őket. Úgy hitték, ez az áldás koncentrálja a magban lévő életerőt, megvédi a talajba kerülő szemeket a fülledtségtől, a hernyóktól és a föld alatti kártevőktől, biztosítva a gyors, egyenletes kelést.

2. A ház és az udvar tisztítása a gonosz szellemek elűzésére

A nyári hőségek és a hirtelen jövő viharok előszele szükségessé tette a birtok fizikai és spirituális megerősítését.

- **A radikális rontásűző takarítás:** Az udvart, az ólakat és a ház körüli árkokat az utolsó száraz gallyig, szemétig felseperték és megtisztították. A felgyülemlett hulladékot a falu szélén vagy a telek végében rituálisan elégették. A néphit szerint a szeméttel együtt a házban megtelepedett békétlenség, a betegségek és a „rontó szellemek” is elhamvadtak.
- **A tér bezárása:** A tisztítás után a kapufélfákat, az istállóajtókat és a küszöböket fokhagymával kenegették be, vagy füstölő gyógynövényekkel (üröm, fodormenta) járták körbe a falakat. Ez a védekezés megakadályozta, hogy a boszorkányok vagy ártó entitások belépjenek a birtokra, és megnyomorítsák a jószágok tejét, vagy jéggel verjék el a veteményest.

3. Tánc és maszkos játékok a fiataloknak

A sűrűsödő nyári munkák mellett az esték a feszültség levezetéséről és a közösségi kötelékek ápolásáról szóltak.

- **Alakoskodás és maszkos rítusok:** A falu legényei és leányai június eleji estéken maszkos, alakoskodó játékokat adtak elő a közösségi tereken vagy a nagyobb udvarokon. A zöld gallyakba, szalmába öltözött, arcukat korommal vagy állatmaszkokkal elfedő fiatalok tréfásan riogatták a falu lakóit, és szimbolikus zűrzavart keltettek.
- **A játékok funkciója:** Ez a rituális színjáték és a hozzá kapcsolódó dinamikus, ritmikus táncok nem puszta szórakozást jelentettek. Az ősi logikában a maszkos alakok jelenléte és a hangos zajkeltés (kiabálás, kolompolás) elijesztette a határban ólálkodó valódi ártó erőket, miközben a föld dobogtatásával analógiás úton serkentette a növekvő gabona és a gyökérzöldségek föld alatti növekedését.

Június 6. és 10. között a magyar népi tradícióban a rendteremtés és a szakrális védelem kéz a kézben járt: a megtisztított udvarok tiszta fehérsége, a megáldott magvak biztonsága és a fiatalok életerőtől duzzadó maszkos játékai mind azt biztosították, hogy a falu stabilan, megerősödve álljon a nyárközépi napforduló és a nagy aratások kapujában.

Június 11–20. – A nyárközépi növekedés és a határ oltalma

Június második harmada a hagyományos magyar népi kalendáriumban az aratás előtti utolsó, feszült és rendkívül dolgos időszak. A természet ekkorra eléri teljes kora nyári erejét: a vetések már teljes magasságukban hullámoznak, a gabonaszemek a kalászokban lassan tejesedni kezdenek, a kertek pedig folyamatos törődést igényelnek. Ez az intervallum a **mindennapi, fegyelmezett földmunkákról, a növények és a jószágállomány mágikus és fizikai védelméről, valamint a kritikus nyári időjárást fürkésző természetmegfigyelésekről** szól.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **A fenntartó gondoskodást:** A gazdaember pontosan tudta, hogy a vetés és a betakarítás közötti hetekben a sors a természet és a dolgos kéz egyensúlyán múlik. Ez az időszak a növekvő élet fizikai kiszolgálásának ideje.
- **Az aratás előtti sebezhetőséget:** Június közepe a hirtelen, pusztító nyári zivatarok, a jégesők és a hőségperiódusok előszele. Mivel a gabona már magas, egyetlen kora nyári vihar képes volt földhöz verni a leendő kenyeret, ezért a szertartások az abszolút oltalmazásra fókuszáltak.

Rituális szokások és cselekedetek

Június 11. és 20. között a mindennapokat az intenzív kerti munkák, a parcellák szakrális lezárása, valamint az állatvilág jeleire épülő időjóslások határozták meg.

1. Földmunkák, gyomlálás és az öntözés fegyelme

A kertekben és a kapás kultúrákban (kukorica, kender, burgonya, zöldségek) ekkor zajlottak az utolsó nagy gyomirtási és lazítási munkák.

- **A gyomlálás tisztító ereje:** A gyomok eltávolítása nemcsak fizikai szükséglet volt, hanem a növények életterének rituális megtisztítása is. A kihúzott gyomokat a táblák szélén halmozták fel, hogy elszáradva ne vehessék el a talaj erejét.
- **A vízhordás és öntözés rítusa:** A szárazabb júniusi napokon a kényes veteményeket (káposzta, palánták) kútvízzel vagy a közeli patakok vizével öntözték. Az öntözést szigorúan naplemente után vagy kora hajnalban végezték, hogy a Nap tüze ne égesse meg a leveleket. A víz hordásakor ügyeltek a csendre, hogy a kút áldása ne távozzon el a házból.

2. Növény- és állatvédelmi szertartások

A fejlődő termés és a jószágok épségének megőrzése érdekében a gazdák archaikus óvintézkedéseket tettek.

- **A vetés oltalma vihar ellen:** A gazdák rendszeresen körbejárták a búza- és rozstáblákat. Sok helyen a parcellák sarkában pünkösdi zöld ágakat vagy rituálisan megáldott szalmaszálakat szúrtak a földbe, hogy azok villámhárítóként és jégriasztóként védjék meg a kalászokat a hirtelen jövő nyári viharoktól.
- **Az állatok oltalma a deleléskor:** A legelőn lévő csordákat és nyájakat a pásztorok a déli hőség idején (delelés) a fák árnyékába vagy a vizek mellé terelték. Ekkor végezték el a legyek, bögölyök és bögölylegyek elleni rituális kenegetést gyógynövényes, ecetes főzetekkel, és fohászkodtak, hogy a jószágot elkerülje a nyári dögvész és a sántaság.

3. Időjóslás a madarak és állatok viselkedéséből

Mivel az időjárás hirtelen változása katasztrófát jelenthetett a beérő félben lévő termésre, a közösség fokozott figyelemmel kísérte a környező állatvilág legkisebb rezdüléseit is.

- **A madarak jelzései:** * Ha a fecskék alacsonyan szálltak, közvetlenül a föld vagy a víz felszíne felett repkedtek, az a népi tapasztalat szerint biztos jele volt a közelgő, nehéz nyári esőnek és viharnak.
  - Ha a pacsirta magasan, tisztán énekelt hajnalban, az tartós, meleg és száraz időt ígért, ami kedvezett a gabona érésének.
  - A varjak hangos, feszült károgása vagy a vadlibák hirtelen csapatos repülése a szélirány megváltozását és hűvösebb betöréseket vetített előre.
- **A házi- és vadállatok viselkedése:**
  - Figyelték a legelő állatokat: ha a marhák feszülten szimatolták a levegőt, a farkukat az égnek csapták és rohantak a karámok felé (bögölyözés), vagy ha a juhok szorosan egymáshoz búltak a nyílt mezőn, tudták, hogy órákon belül megérkezik a pusztító jégeső vagy a dörgéssel járó zivatar.
  - Ha a békák este szokatlanul hangosan és hosszan kuruttyoltak a patakparton, az a levegő páratartalmának növekedését, vagyis közeli esőt jelzett.

Június 11. és 20. között a magyar népi tradícióban a dolgos hétköznapok és a természet mély ismerete alkotta a túlélés alapját: a vetemények gondos tisztításával, a határ mágikus lezárásával és az állatok jelzéseinek pontos értelmezésével a falu felkészült arra, hogy épségben óvja meg a termést az évkör legkritikusabb fordulópontjáig, a nyári napfordulóig.

Június 21. – Nyári napforduló (Szent Iván-éj)

A június huszonegyedikei nyári napforduló – amelyet a népi rítusrendszer a Keresztelő Szent János napjához kötődő Szent Iván-éjjel egyesített – az évkör egyik legkivételesebb, legszakrálisabb fordulópontja. Ez a **fény abszolút diadala a sötétség felett**, az esztendő leghosszabb nappala és legrövidebb éjszakája. A hagyományos világképben ez a misztikus éjszaka a tűz erejéről, a tiszta szerelemről, a természet csúcsra járatott életerejéről, valamint a bőség és a közösség mágikus oltalmazásáról szólt, közvetlenül a nagy nyári aratások megkezdése előtt.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A Nap és a fény csúcspontját:** A közösség a mindenséget éltető meleget, a Nap teremtő energiáját és a beérő félben lévő termést ünnepelte. Ez az a pillanat, amikor a természet a legnagyobb bőségét és vitalitását mutatja.
- **A kozmikus fordulatot:** A néphit szerint ezen a zárt, mágikus éjszakán a legvékonyabb a választóvonal a látható és a láthatatlan világ között. Mivel innentől kezdve a nappalok rövidülni kezdenek, a rítusok célja a Nap erejének szimbolikus támogatása és a leselkedő sötét erők távoltartása volt.

Rituális szokások és cselekedetek

A nyári napforduló szokásrendszerét a monumentális máglyák gyújtása, a hajnali gyógynövényszedés misztériuma, valamint a jövőbeli szerencsét és párválasztást kutató analógiás mágiák határozták meg.

1. A Szent Iván-napi tűzrakás és a tűzugrás rítusa

A napforduló központi eleme a falu melletti dombtetőkön vagy a közösségi tereken gyújtott hatalmas máglya, a Szent Iván-i tűz volt.

- **A tűz meggyújtása:** A tüzet szigorú rituális rend szerint, gyakran tiszta faágak összedörzsölésével (zsizsika- vagy fúrt tűz) gyújtották meg, és illatos növényeket, bodzaágakat, pünkösdi rózsát, és rontásűző füveket dobtak rá, hogy a füstje tiszta és oltalmazó legyen.
- **A tűz körbeugrása (Tűzugrás):** Az éjszaka folyamán a fiatalok, legények és leányok a lángoló parazsat és tüzet párosan vagy egyenként átugrották. A tűzugrás mély tisztító és termékenységi rítus volt: úgy hitték, aki sikeresen átugorja a lángokat, azt elkerüli a nyári láz, a dögvész és a testi nyavalya. Ha egy pár kéz a kézben ugrott, és a lángok felett sem engedték el egymást, az biztos jele volt a közeli házasságnak és a családi áldásnak.

2. Gyógynövények gyűjtése hajnalban

A néphit szerint a napforduló hajnalán a növényekben és a fűszálakban rejlő életerő és gyógyhatás a csúcspontjára ér, a hajnali harmat pedig szakrális tisztító folyadékká válik.

- **A harmatban való mosdás:** A leányok és az asszonyok még napfelkelte előtt kimentek a rétekre, és a tiszta harmattal mosták meg arcukat és testüket, hogy megőrizzék szépségüket, elűzzék a bőrbetegségeket és biztosítsák a termékenységet.
- **A mágikus füvek szedése:** Ezen a hajnalon gyűjtötték be a legfontosabb rituális gyógynövényeket (orbáncfű, cickafark, fekete üröm, fodormenta, kamilla). Úgy tartották, a Szent Iván-éji gyógynövények sokszoros erővel bírnak: a belőlük főzött teák egész évben gyógyították a nehéz betegségeket, az istálló gerendájára tűzött fűcsomók pedig megvédték a jószágokat a rontástól és a tej elapadásától.

3. Tánc, ének és maszkos alakoskodás

A tűz körüli mulatság az egész közösséget megmozgatta, az énekszó és a tánc hajnalig tartott.

- **Párosító énekek és szerelmi praktikák:** A tűz mellett a falu asszonyai archaikus, ritmikus párosító dalokat énekeltek, amelyekben szimbolikusan összeénekelték a falu eladósorban lévő legényeit és leányait. Ez a verbális rítus segített megerősíteni a párválasztási szándékokat.
- **Maszkos játékok:** Az éjszaka folyamán megjelentek a zöld ágakba, állatbőrökbe vagy szalmába öltözött maszkos alakoskodók is. Hangos zajkeltéssel, ijesztgetéssel járták körbe a tüzet. A maszkok viselése és a szimbolikus játékok a káosz és a rend közötti kozmikus küzdelmet jelenítették meg: a zajjal végleg elűzték a határban gyülekező ártó szellemeket és a jégesőt hozó démonokat, megtisztítva a földet az érő gabona számára.

4. Jóslás a tűz lángjából és a parázsból

Mivel a napforduló az esztendő egyensúlyi pontja, a tűz viselkedéséből az egész közösség jövőjére és a várható termésre következtettek.

- **A lángok járása:** Ha a máglya lángja tisztán, egyenesen, füstmentesen tört az ég felé, az békés nyarat, jó időjárást és tiszta, penészmentes aratási szezont ígért. Ha a lángok hirtelen csapkodtak, vagy sűrű, fekete füst szállt fel a fáról, az kora nyári pusztító viharokat és a termés elverését vetítette előre.
- **A parázs jóslata (A közösség szerencséje):** A tűz leégése után a hamuból és a parázsból is jósoltak. A gazdák figyelték, milyen irányba hűl ki először a parázs; ha a szántóföldek felé, az bőséges gabonatermést jelentett. A lányok a tűzbe dobott alma vagy pogácsa szenesedéséből következtettek jövendőbeli férjük anyagi helyzetére és egészségére.

A nyári napforduló a magyar népi évkörben a beteljesülés, az izzó életerő és a kollektív oltalmazás ünnepe: a hatalmas máglyák fénye, a hajnali gyógynövények illata és a fiatalok tűzugrása mind azt pecsételték meg, hogy a közösség és a természet ereje teljében, megtisztulva és egységben áll készen a nyári félév legnagyobb munkájára, az életet adó kenyér betakarítására.

Június 22–30. – Az aratás előtti csend és a beérő határ oltalma

A nyári napforduló misztikus éjszakája után június utolsó napjai a hagyományos magyar népi kalendáriumban az évkör egyik legfeszültebb, legkritikusabb várakozási időszakát jelentik. Ez az intervallum a **Péter-Pál napját (június 29.) közvetlenül megelőző és követő időszak**, amely a népi regulák szerint az aratás hivatalos kezdőnapja. Ezen a héten a gazdasági élet ritmusa látszólag lelassul, a mezőn már nincs helye vetésnek vagy nehéz földművelő talajmunkának; a hangsúly a **beérett gabonatáblák utolsó fizikai ellenőrzésére, a jószágállomány nyári védelmére, valamint a betakarítás sikerét kutató végső jóslásokra** helyeződik.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **Az aratás előtti utolsó vigyázó csendet:** A tavaszi félév minden fizikai munkája, a földáldások és rontásűző rítusok mind erre a pár napra fókuszáltak. A búza és a rozs ekkorra már aranysárgán hullámzik, a szemek megkeményedtek a kalászban – a gazda már csak felügyeli a határt az első kaszasuhintás előtt.
- **A legmagasabb fokú sebezhetőséget:** Ez a bő egy hét a legveszélyesebb időszak az esztendőben. A gabona már száraz, így a hirtelen kora nyári zivatarok, a villámcsapások vagy a pusztító jégeső napok alatt a falu teljes évi élelmét semmisíthették meg. A rítusok éppen ezért a passzív, de szigorú oltalmazást szolgálták.

Rituális szokások és cselekedetek

Június utolsó harmadában a mindennapokat a gabonatáblák tüzetes szemléje, a jószágok kánikula elleni rituális oltalma, valamint az eljövendő gazdasági év bőségét kutató megfigyelések határozták meg.

1. A gabonaföldek és veteményesek végső ellenőrzése

A gazdák ezekben a napokban naponta többször is kimentek a határba, de szigorúan szerszámok nélkül, csupán figyelő tekintettel járták a parcellákat.

- **A kalászok vizsgálata:** Megvizsgálták a gabonaszemek keménységét és a szárak szárazságát. Ha a búza töve már sárgult, a szem pedig körömmel nehezen volt benyomható, tudták, hogy a termés készen áll a Péter-Pál napi kezdésre.
- **A veteményesek oltalma:** A ház körüli kertekben a kapás növények (káposzta, tök, uborka, kora nyári zöldségek) növekedését figyelték. Sok helyen az aratás megkezdése előtt a veteményesek sarkába Szent Iván-éji parázsból vagy hamuból szórtak egy keveset analógiás védelemként, hogy a föld alatti férgek és a melegágyak hernyói ne rágják le a fejlődő gyökereket.

2. Az állatok oltása és a kánikula elleni védelem

A június végi hőségek a legelőn lévő csordákat, gulyákat és nyájakat is komoly próbatétel elé állították.

- **Rituális és fizikai védelem:** A pásztorok fokozott figyelmet fordítottak a juhok, birkák és szarvasmarhák épségére. Ekkor alkalmazták az archaikus, gyógynövényes „oltásokat” és kenegetéseket: fokhagymás-ecetes főzetekkel dörzsölték át az állatok lábát és tőgyét, hogy megvédjék őket a nyári dögvésztől, a sántaságtól és a bögölyök petéitől.
- **A delelés és a vizek megáldása:** A déli izzó hőség idején a jószágot szigorúan sűrű árnyékba vagy patakpartra terelték. Mielőtt az állatok ittak volna, a pásztor rituálisan megkerülte a vízforrást, és botjával keresztet vetett a vízre, hogy elűzze a vízi rontó szellemeket, amelyek a néphit szerint felfúvódást vagy belső lázat okozhattak az állományban.

3. Tavaszi/nyári jóslások: a termés, az időjárás és a közösség szerencséje

Mivel ez az időszak lezárja a tavaszi félévet és megnyitja a nyári betakarítást, az ekkor végzett megfigyelésekből az egész esztendő anyagi és szellemi sikerére következtettek.

- **A Péter-Pál napi időjóslat:** Különös figyelemmel kísérték június 29. időjárását. A népi tapasztalat szerint ha ezen a napon tiszta, száraz, forró idő van, az kiváló, könnyű aratást és tiszta, penészmentes lisztet ígért. Ha viszont Péter-Pál napján megszólalt az ég és dörgős eső esett, a gazdák megijedtek, mert úgy tartották: *„Péter-Pálkor ha esik, a búza gyökere megrohad, és a szem kiveszik a kalászból”*, ami szűkös esztendőt vetített előre.
- **Jóslás a közösség szerencséjére:** A június végi esték folyamán a falu öregjei a csillagos égboltot és a Holdudvart figyelték. Ha a Hold sarlója tiszta és fényes volt, az a közösség belső békéjét, a családok egészségét és a jószágok jó szaporulatát jelentette.
- **A madarak elnémulása:** Figyelték a kakukk szavát is. A néphit szerint ha a kakukk Péter-Pál napja előtt elhallgat, az korai, kemény telet és drága gabonát jelent; ha viszont az ünnep után is szól a hangja, az elhúzódó, enyhe őszt és bőséges kukoricatermést jósolt.

Június 22. és 30. között a magyar népi tradícióban a várakozás fegyelme uralkodott: a gabonaföldek csendes felügyeletével, a jószágok gondos oltalmazásával és a természet utolsó intő jeleinek leolvasásával a faluközösség lélekben és fizikai eszközökkel (kaszák, sarlók élesítése, szekerek rendbetétele) végleg készen állt arra, hogy átlépje az aratás kapuját, és betakarítsa a mindennapi életet biztosító új kenyeret.

Július 1–5. – Az aratás megnyitása és a kenyéráldás szakrális oltalma

Július elsejével a hagyományos magyar népi kalendáriumban kezdetét veszi az évkör legfontosabb, legintenzívebb gazdasági időszaka: az **aratás főszezonja**. Miután június végén, Péter-Pál napján szimbolikusan megszakadt a búza gyökere, július első napjaiban a faluközösség teljes fizikai erejével kivonult a határba. Ez az időszak az **életet adó szerszámok rituális felkészítéséről, a szomszédok közötti kölcsönös segítségnyújtásról, valamint az aranysárga gabonatáblák utolsó, határozott mágikus lezárásáról** szól, mielőtt a kasza és a sarló elvégezné munkáját.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **A tavaszi félév munkájának beteljesülését:** A föld megnyitása, a rituális magvetés és a pünkösdi bőségvarázslások mind erre a pillanatra mutattak. A közösség a mindennapi kenyér biztosítását, az élet fenntarthatóságát és a természet végső ajándékát ünnepelte a dolgos hétköznapokban.
- **A kollektív fegyelmet és az összetartást:** Az aratás nem magányos munka; július elején a családok és a szomszédságok egyetlen nagy, összehangolt organizmussá váltak, ahol az egyéni érdekeket alárendelték a beérő termés gyors és biztonságos betakarításának.

Rituális szokások és cselekedetek

Július 1. és 5. között a mindennapok ritmusát a fémszerszámok szakrális megtisztítása, a közösségi jólétet fenntartó házi látogatások, valamint a gabonaföldeket oltalmazó rontásűző szertartások határozták meg.

1. Kaszák, sarlók és szerszámok tisztítása, szentelése

Mielőtt az első vágást ejtették volna a gabonatáblán, az aratóeszközök – mint az élet elvételének és egyben fenntartásának közvetlen hordozói – szigorú szakrális tisztításon estek át.

- **A fizikai és mágikus élesítés:** A kaszákat és sarlókat fényesre tisztították, az aratógereblyéket és a szekereket megjavították. A szerszámok megfenése (élesítése) rituális csendben zajlott az udvaron; úgy tartották, a tiszta, fegyelmezett munkával élesített acél nem csorbul ki a kemény szárakon, és megvédi az aratókat a vágásos balesetektől.
- **A szerszámszentelés:** Az első munkanap hajnalán az aratóeszközöket kitették a ház küszöbére vagy az udvar közepére. A gazda szentelt vízzel hintette meg a kaszaselymeket és a sarlók pengéit, vagy az előző ünnepkörökből megőrzött rituális hamuval dörzsölte át őket. Ez az áldás biztosította, hogy a szerszámok „könnyen járjanak” a kézben, a munka szapora legyen, és az acél ereje átáramoljon a betakarítás folyamatába.

2. Házi regölés és jókívánságok a szomszédoknak

Az aratás nehéz fizikai munkája előtt elengedhetetlen volt a falu belső békéjének és a szomszédi kapcsolatoknak a megerősítése.

- **Kora nyári házi látogatások:** A fiatalok és a gazdák esténként, a munka előtti napokban röviden meglátogatták a közvetlen szomszédokat és rokonokat. Ez a tevékenység a téli regölések kora nyári, célszerű párja volt.
- **A jókívánságok rítusa:** Nem hangos mulatságról, hanem ritmikus, recitáló jókívánságokról volt szó. A látogatók teli csűröket, nehéz kalászokat, tiszta, viharmentes időt és „acélos karokat” kívántak a szomszédnak. A házigazda friss kútvízzel, kovászos kenyérrel vagy serkentő italokkal kínálta a jövőbelieket. Ez a rituális csere megelőzte az irigységet és a békétlenséget, ami a néphit szerint elvitte volna a munka hasznát.

3. A gabonaföldek oltása a gonosztól

Mivel az aratás első napjaiban a lábon álló és a frissen levágott, keresztbe rakott gabona a legsebezhetőbb a hirtelen jövő nyári viharokkal, villámcsapásokkal és a rontó szándékkal szemben, a gazdák elvégezték a táblák utolsó szakrális lezárását.

- **A tábla megkerülése:** Az aratócsapat élén a gazda vagy a legidősebb aratóember napfelkeltekor, szótlanul körbejárta a levágásra váró gabonatábla határait.
- **Rontásűző oltások:** A parcellák négy sarkában szentelt barkaágakat, vagy a Szent Iván-éji máglya hamuját szórták szét a mezsgyén. Sok helyen az első levágott marék búzát rituálisan kereszt alakban fektették a földre a tábla elején. Ez a „földoltás" láthatatlan védvonalat húzott a vagyon köré: elhárította a jégesőt hozó felhőket, távol tartotta a mezei rágcsálókat, és megakadályozta, hogy a boszorkányok vagy a rosszindulatú tekintetek (szemmel verés) csökkentsék a búza szemtermését vagy rontást hozzanak az eljövendő lisztre.

Július 1. és 5. között a magyar népi tradícióban a legmagasabb fokú gyakorlatiasság és a mély alázat találkozott: a megszentelt acélszerszámok csengése, a szomszédok tiszta jókívánságai és a föld oltalmazó lezárása mind azt biztosították, hogy a közösség biztonságban, tiszta szívvel és bőségben kezdhesse meg az esztendő legszentebb munkáját, az új kenyér betakarítását.

Július 6–10. – Az aratás főszezonja: A gabona beérése és a raktározás rítusai

Július első évtizedének közepe a hagyományos magyar népi kalendáriumban az aratómunka kiszélesedésének és a logisztikai előkészületeknek az időszaka. Míg a korai búzák és a rozs vágása már megkezdődött, a későbbi érésű gabonatáblák és a tavaszi vetések ekkor érnek be teljes mértékben. Ez az intervallum a **szántóföldek folyamatos, tüzetes megfigyeléséről, a csűrök és magtárak fizikai-mágikus megtisztításáról, valamint a nehéz fizikai munkát kiegyensúlyozó, bőségtartó közösségi rítusokról** szól.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **A betakarítás felelősségét:** A gazdaember tudta, hogy a levágott és kévékbe kötött gabona még nem jelent biztonságot. A szemtermés megóvása a fülledtségtől, a penésztől és a kártevőktől ugyanolyan súlyú feladat volt, mint maga a kaszálás.
- **A munka és az életöröm egyensúlyát:** Az aratás embert próbáló napjaiban a közösség tudatosan fenntartotta a kollektív rítusokat, hogy a fizikai fáradtság ne törje meg a falu szellemi erejét és vitalitását.

Rituális szokások és cselekedetek

Július 6. és 10. között a mindennapok rendjét a tárolóhelyek oltalmazó takarítása, a határ folyamatos szemléje, valamint a másodvetésekhez kapcsolódó archaikus termékenységi praktikák határozták meg.

1. A gabona megfigyelése és a tárolás előkészítése

A mezőn folyó munka mellett a gazdaság belső központjában, az udvaron és a csűrökben is megfeszített előkészületek zajlottak a termés fogadására.

- **A gabonatáblák folyamatos szemléje:** A gazdák naponta ellenőrizték a még lábon álló táblákat. Figyelték a szárak dőlését és a kalászok nehézségét. Ha a szemek már teljesen acélosak voltak, az aratócsapatokat azonnal átirányították a megfelelő parcellákra, megelőzve, hogy a túlérő kalászokból a szem leperegjen a földre.
- **A magtárak és csűrök rituális tisztítása:** A gabona befogadására szolgáló helyiségeket (magtárakat, hombárokat, csűröket) az utolsó porszemig kisöpörték. A falakat frissen lemeszelték, ami fizikai fertőtlenítésként és rontásűző rítusként is működött.

- **A tárolók oltalma:** A hombárok sarkaiba fokhagymát tettek, vagy Szent Iván-napján gyűjtött rituális gyógynövényeket (fekete ürmöt, cickafarkot) égettek el bennük. A gomolygó füst és az illatok távol tartották a gabonazsizsiket, az egereket és a rágcsálókat, miközben szakrálisan lezárták a teret az aratás hasznát megdézsmáló ártó erők elől.

2. Közösségi játékok és tánc az aratók tiszteletére

Az aratás nehéz, monoton ritmusát a nap végén vagy a kényszerű kánikulai pihenők idején közösségi megmozdulások oldották fel.

- **Aratójátékok a tarlón:** A kévék hordása és a pihenők alatt a fiatalok szimbolikus játékokat játszottak. Elterjedt volt az utolsó kévék körüli tréfás vetélkedés, a vízhordó leányok megkergetése vagy az aratókoszorúk próbafolyamatai.
- **Esti tarlótánc:** A munka végeztével, szürkületkor a tarlón vagy a falu központjában a legények és leányok összehangolt körtáncokat jártak. Az énekek és a ritmikus dobogás célszerű funkcióval bírtak: a föld rituális taposásával köszönetet mondtak a földanyának az idei áldásért, miközben levezették az egész napos görnyedt munka testi feszültségét.

3. Termékenységi rituálék: Másodvetés és a jövő fái

Bár az időszak főként a betakarításról szólt, az élet körforgása nem állhatott meg; a felszabaduló parcellákon azonnal megindult a jövő évi bőség megalapozása.

- **Rituális másodvetés:** A korán levágott gabonafélék helyén a gazdaasszonyok azonnal megkezdték a gyors növekedésű másodvetések (köles, tarlórépa, kora őszi zöldségek) magvának elszórását. A vetést analógiás szavakkal kísérték, bízva abban, hogy a nyári meleg talaj és a korai augusztusi esők gyors és dús másodtermést biztosítanak a család és a jószágok számára.
- **Ünnepi faültetés a bőségért:** Bizonyos vidékeken az aratás sikeres megkezdésének tiszteletére a gazdák új gyümölcsfacsemetéket ültettek a kertek védett sarkaiban. Úgy hitték, a betakarítás idején földbe kerülő gyökerek magukba szívják a határ koncentrált termékenységi energiáit, így a fa korán termőre fordul, és dús gyümölcsöt hoz az eljövendő években.

Július 6. és 10. között a magyar népi tradícióban a logisztikai fegyelem és az élet folyamatosságának biztosítása egészítette ki egymást: a tiszta hombárok fehérsége, a gabonatáblák éber felügyelete és az új magvak földbe juttatása mind azt szolgálták, hogy az idei kenyéráldás biztonságba kerüljön, miközben a jövő évi bőség csírái is gyökeret verjenek a talajban.

Július 11–15. – Az aratás delelője: A kasza fegyelme és a kévék oltalma

Július közepére az aratómunka eléri abszolút csúcspontját és legfeszültebb időszakát a hagyományos magyar népi kalendáriumban. Ekkorra a határ döntő része már aranysárga, a teljes faluközösség – férfiak, asszonyok és a nagyobb gyermekek – kint él a szántóföldeken. Ez az időszak a **gabona folyamatos, összehangolt kaszálásáról és kévékbe kötözéséről, a ritmikus munkát fenntartó aratási énekekről, valamint az embert próbáló kánikulában dolgozók fizikai és mágikus oltalmazásáról** szól.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **A legmagasabb fokú fizikai produktivitást:** Ez az intervallum a tiszta, fegyelmezett munka ideje, amikor a tavaszi félév minden rítusa és fáradozása kézzelfogható anyagi valósággá, gabonakévékké válik a tarlón.

- **Az idővel való versenyfutást:** A gazdaember pontosan tudta, hogy a július közepi napok hozzák a leghevesebb nyári zivatarokat. A lábon álló vagy a még megkötetlen, védtelen gabonát a jég vagy a tartós eső napok alatt tönkretehette, ezért a munka tempója és az oltalmazó rítusok intenzitása ekkor a legnagyobb.

Rituális szokások és cselekedetek

Július 11. és 15. között a mindennapok rendjét az aratócsapatok szigorú munkamegosztása, a mozdulatokat összehangoló énekszó, valamint a hőség és az ártó erők elleni védekező rituálék határozták meg.

1. A gabona kaszálása és kötözése: A tarló geometriája

Az aratás szigorú hierarchikus rendben, pontosan összehangolt mozdulatokkal zajlott, ahol mindenkinek megvolt a maga rituális feladata.

- **A kaszások fegyelme:** Az aratócsapat élén a férfiak, a kaszások jártak. Egymás mögött, lépcsőzetesen haladva, egyenletes ritmusban suhintották a kaszát. A jó kaszás mozdulata folyamatos és tiszta volt, ügyelve arra, hogy a gabonaszálak egy irányba feküdjenek le a tarlón.
- **A marokszedők és kötözők munkája:** Közvetlenül a kaszások mögött haladtak az asszonyok és lányok (marokszedők), akik a levágott gabonát rituális sarlóval vagy puszta kézzel egy-egy marékba gyűjtötték, majd a férfiak segítségével kévékbe kötötték. A kévéket ezt követően kereszt alakú csomókba (keresztekbe, kalangyákba) rakták össze. A kereszt forma nemcsak a stabilitást szolgálta a szél ellen, hanem szakrális védelmi jelként is működött, oltalmazva a szemtermést az égiháborútól.

2. Aratási énekek és esti közösségi tánc

A tarlón végzett munka embert próbáló monotonitását és a fizikai fáradtságot ritmikus akusztikus eszközökkel oldották fel.

- **Ritmizáló aratási énekek:** A marokszedő leányok és asszonyok munka közben folyamatosan, lassan hömpölygő, nyújtott ütemű aratási dalokat énekeltek. Ezek az énekek nem puszta szórakozást jelentettek: a közös éneklés ritmusa szabályozta a légzést, összehangolta a mozdulatok tempóját a kaszások suhintásaival, és szimbolikusan elűzte a nehéz munka felett érzett fásultságot.
- **Esti tarlótánc a keresztek között:** Amikor a Nap lebukott, és a napi munkát befejezték, az aratók nem tértek azonnal haza. A tarlón, a frissen felállított gabonakeresztek mellett a fiatalok rövid, dinamikus táncot jártak a pásztorok furulyaszavára vagy saját énekükre. A föld rituális dobogtatásával megköszönték a földanya aznapi áldását, miközben a mozgás segített megnyújtani a napközben elfáradt, görnyedt hátizmokat.

3. Az aratók védelme és a gonosz erők elűzése

Mivel az aratás idején a falu népe távol volt a biztonságos otthontól, és a mezőn ki volt téve az elemeknek, az emberi test és a lélek védelme kiemelt fontossággal bírt.

- **Védelem a Nap tüze és a rontás ellen:** A kánikula és a napszúrás (amit a néphit a „szélütés” vagy ártó szellemek számlájára írt) ellen az aratók fejüket fehér kendővel, szalmakalappal védték, és a tarlóra vitt ivóvizet (amit cserépkorsókban, a földbe ásva tartottak hidegen) szentelt növényekkel, fodormentával vagy ecettel ízesítették.
- **Rituális tisztulás és oltalmazás:** A munka megkezdése előtt a gazda az aratók lábát és karját szentelt vízzel vagy az elmúlt Pünkösdkor megőrzött gyógynövények főzetével hintette meg. Ez a rituálé megvédte a munkásokat a kasza okozta vágásoktól, a tarló szúrásaitól és a mezei rágcsálók, kígyók marásaitól. Ha viharfelhők gyülekeztek a horizonton, a legidősebb aratóember a kaszáját élével az ég felé fordítva szúrta a földbe, hogy az analógiás úton „kettévágja” a jégesőt hozó felhőket és elterelje a villámcsapást a tábláról.

Július 11. és 15. között a magyar népi tradícióban a fizikai teljesítmény és a spirituális fegyelem tökéletes egységbe forrt: az acélcsengés, a kévék keresztbe hordása, a tarlón zengő énekszó és az oltalmazó rítusok mind azt biztosították, hogy a faluközösség ereje teljében, sérülés nélkül gyűjthesse be a jövő évi élet zálogát.

Július 16–20. – Az aratás lezárása: A tarló feltakarítása és az aratóünnep előszele

Július második harmadának végére az aratómunka legnehezebb, legfeszültebb része a végéhez közeledik a hagyományos magyar népi kalendáriumban. A gabonatáblák döntő többségét már levágták, a kévék keresztekben állnak, így a figyelem a **szántóföldek rituális és fizikai lezárására, a szalma takarítására, valamint az emberfeletti munkát végző közösség ünnepélyes ellátására** terelődik. Ez az időszak az átmenet a tarlón végzett nehéz fizikai munka és a csűrökben zajló raktározás, majd a későbbi cséplés között.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **A tarló tisztaságát és tiszteletét:** A népi logikában a földet az aratás után nem volt szabad elhanyagoltan hagyni. A szalma és a visszamaradt kalászok gondos összegyűjtése a takarékosság mellett a földanya iránti alázatot és tiszteletet is fejezte ki – semmi sem mehetett veszendőbe, amit a természet adott.
- **A kollektív megkönnyebbülést:** Ahogy a gabona biztonságos formát öltött a tarlón, a kora nyári viharoktól való bénító félelem feloldódott, és a közösség átadhatta magát a jól megérdemelt testi-lelki töltekezésnek.

Rituális szokások és cselekedetek

Június 16. és 20. között a mindennapok rendjét a szalma rituális hordása, a tarlón rendezett nagyszabású közösségi lakomák, valamint az új gabona minőségéből vett bőségjóslások határozták meg.

1. Az aratás folytatása és a szalma összegyűjtése

Míg az utolsó parcellákon még suhogtak a kaszák, a már learatott táblákon megindult a tarló teljes feltakarítása.

- **A szalma gyűjtése és funkciója:** A kévékből kimaradt, vagy a kasza nyomán elszórt szalmát nagy facsúszkákkal, gereblyékkel gyűjtötték össze hatalmas máglyákba vagy kazlakba. A szalma a gazdaságban aranyat ért: ez szolgált a jószágok téli almoztatására, a tetők fedésére, és az ebből font szalmakötelekkel rögzítették később a téli takarmányt.
- **A böngészés rítusa:** Az asszonyok és a gyermekek végigjárták a tarlót (böngészés), és kézzel szedték össze az elhullott magányos kalászokat. Az így összegyűjtött búzából őrölték a legelső, szimbolikus lisztet, amelyből az augusztusi új kenyeret sütötték. A tarló tökéletes tisztasága biztosította, hogy a föld ne haragudjon meg a falura, és a következő évben is befogadja a vetőmagot.

2. Közösségi ételek és lakomák az aratóknak

Mivel az aratás utolsó napjaiban a munkások fizikai ereje már végletesen kimerült, a gazdák feladata volt, hogy bőséges, rituális ételekkel tartsák meg az aratócsapatok vitalitását.

- **Az aratókoszt sajátosságai:** Ekkor már nemcsak hideg szalonnát és hagymát ettek a tarlón. A gazdaasszonyok a mezőre vitték a falu legnagyobb üstjeit, és a keresztek árnyékában nehéz, laktató ételeket főztek: bográcsos birkapörköltet, kaszáslevet (füstölt hússal, tejföllel és ecettel készült savanyú levest) vagy gazdag öreglebbencset.
- **A rituális lakoma:** A közös étkezés a tarlón egyfajta áldozati rítus volt. Az első merőkanál levest vagy az első falat kenyeret szimbolikusan a földre csöppentették vagy a tarlóra dobták, köszönetképpen a földnek és

a mezei szellemeknek az idei bőségért. A bőséges javadalmazás és a jó ellátás biztosította, hogy az aratók jó hírét vigyék a gazdának, és a következő esztendőben is hűséggel álljanak be a földjeire.

3. Jóslás a gabona minőségéből a következő év termésére

Az aratás utolsó fázisában, amikor az első tiszta búzaszemek a gazda markába kerültek, elérkezett az idő, hogy megvizsgálják a termés minőségét, és abból messzemenő következtetéseket vonjanak le a jövőre nézve.

- **Az „acélosság" és a szemsűrűség vizsgálata:** A gazdák a markukban dörzsölték ki a kalászból a szemeket, megkóstolták, foggal roppantották ketté. Ha a búzaszem tiszta, sárgásan áttetsző, kemény és „acélos" volt, az nemcsak a jelenlegi liszt kiváló minőségét jelentette, hanem azt is jósolta, hogy a következő évkörben a vetőmag ellenálló lesz a föld alatti kártevőkkel szemben, és dúsan fog kelni.
- **A kalászok formájának jóslata:** Ha a kalászok töve sűrűn rakódott meg szemekkel, de a hegye vékony maradt, úgy tartották, a következő évben a tavaszi vetések hozzák meg a nagyobb hasznot. Ha a kalász egyenletesen vastag volt, az tartós, több évig tartó közösségi bőséget, stabil árakat és a családok anyagi biztonságát jövendölte.

Július 16. és 20. között a magyar népi tradícióban a betakarítás utolsó fegyelmezett mozdulatai és a hálaadás fonódott össze: a szalmától megtisztított tarló rendje, a nehéz aratóételek gőzölgése és az új búzaszemekből vett jóslatok mind azt pecsételték meg, hogy a közösség sikeresen és méltósággal zárta le az évkör legnehezebb munkaszakaszát, felkészítve a falut az új kenyér ünnepének méltó fogadására.

Július 21–25. – Az aratás befejezése és a bőség szakrális lezárása

Július utolsó harmadának kezdetére a hagyományos magyar népi kalendáriumban az aratómunka a legvégső fázisába ér. Ez az időszak az **aratás utolsó napjait, a tarló teljes elhagyását és az aratókoszorú elkészítését** foglalja magában. Miután a kévéket biztonságos keresztekbe hordták vagy elkezdték beszállítani a csűrökbe, a közösség elvégezte a tavaszi-nyári bőség periódusának szakrális lezárását. A hangsúly a **hálaadáson, a testet-lelket felszabadító ünnepi lakomákon, valamint a jószágokat és a földet olykor megújító, őszi félévre felkészítő védelmi rítusokon** volt.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **A bőség rituális rögzítését:** A népi logikában a betakarított termés védelme nem ért véget a kaszálással. A felhalmozott energiát, a gabona „lelkét" az utolsó napok szertartásaival rituálisan le kellett zárni és be kellett vinni a falu életterébe, hogy a bőség állandósuljon a téli félévre is.
- **A ciklusváltást és a pihenést:** Ez az intervallum az embert próbáló, heteken át tartó feszített fizikai munka végét jelentette. A sikeresen befejezett aratás után a bénító viharoktól való félelmet felváltotta a megkönnyebbülés és az elégedettség.

Rituális szokások és cselekedetek

Július 21. és 25. között a mindennapok rendjét az aratókoszorú megfonása, az aratók tiszteletére rendezett nagyszabású lakomák, valamint az állatokat és szántóföldeket oltalmazó záró rítusok határozták meg.

1. Az aratás utolsó napjai és a bőség lezárása: Az aratókoszorú

Az aratás utolsó parcellájának levágása kiemelt szakrális jelentőséggel bírt. Nem tarlózták le teljesen a földet; az utolsó marék gabonát szándékosan lábon hagyták.

- **A gabona lelkének megőrzése:** Az utolsó szálakból fonták meg az **aratókoszorút** vagy aratóbabát. Úgy hitték, a gabona jótékony szelleme, az esztendő termékenysége ezekben az utolsó szálakban sűrűsödik össze. A koszorút szép búzakalászokból, mezei virágokból (búzavirág, pipacs) és színes szalagokból fonták meg, gyakran korona vagy kerék alakúra.
- **Az ünnepélyes felvonulás:** Az aratókoszorút a legszebb aratólány vagy a legény a feje felett tartva vitte végig a falu utcáin, egészen a gazda házáig. A menetet aratási énekek és rigmusok kísérték. A gazda udvarára érve a koszorút szentelt vízzel hintették meg, majd ünnepélyesen felakasztották a mestergerendára vagy a tisztaszoba főhelyére. Ott őrizték a következő esztendő tavaszáig, és a belőle kimorzsolt szemeket a vetőmag közé keverték, hogy biztosítsák a folytonos körforgást és a jövő évi bőséget.

2. Lakomák, tánc és az aratóünnep énekei

Az aratókoszorú átadása után azonnal megkezdődött az aratógazda által finanszírozott nagyszabású mulatság és lakoma.

- **A hálaadási lakoma:** Az egész aratócsapat helyet foglalt a gazda udvarán felállított asztaloknál. A menü elmaradhatatlan része volt a friss, omlós húsból készült bográcsos étel (marha- vagy birkapörkölt), a hordós káposzta, valamint a kelt tészták, perecek és kalácsok. Az étel mellé bőségesen járt az új bor és a sör.
- **Az áldozat és a tarlótánc:** Az első pohár italt a gazda rituálisan a földre locsolta, köszönetet mondva a földanyának és az égnek a viharmentes betakarításért. A nehéz ételek után a fiatalság hajnalig tartó, dinamikus táncot járt. A gyors forgásokkal és a sarkantyúzással szimbolikusan lerázták magukról a heteken át tartó görnyedést, a tarló porát és a testi fáradtságot.

3. Termékenységi és bőségvarázslatok: Állatok és a föld oltása

Az aratás lezárultával elérkezett az idő, hogy a megüresedett földeket és a legelőn lévő jószágokat rituálisan felkészítsék a nyár végi, kora őszi periódusra.

- **A föld rituális lezárása (oltása):** Miután az utolsó szekér gabona is elhagyta a határt, a gazdák kimentek a kopár tarlókra. A parcellák közepén az aratókoszorú készítésekor megmaradt szalmaszálakból egy kis csomót égettek el, a hamut pedig szétmázolták a földön. Ez a „tarlóoltás” megvédte a talajt a kiszáradástól, visszaadta a földnek az elvett energia egy részét, és biztosította, hogy az őszi szántás idejére a föld porhanyós és befogadó maradjon.
- **Az állatok oltalmazása az új ciklusban:** Július végén a kánikula gyakran belső lázat és dögvészt hozhatott a nyájakra. A pásztorok július 25-e (Szent Jakab napja) közeledtével az állatokat – különösen a juhokat és birkákat – rituális vizsgálat alá vetették. Az állatokat megszentelt füstölőkkel (üröm, kén) hajtották át az esztergán (karámajón), és a tőgyüket megolajozták, hogy a tejhozam ne apadjon el a tarlólegeltetés időszakára sem. Sok helyen ekkor választották le az idei választási bárányokat, amit apróbb áldozati fohászokkal kísértek a falu jövőbeli hús- és gyapjúbőségéért.

Július 21. és 25. között a magyar népi tradícióban a betakarítás fizikai folyamata szakrális diadallá változott: az aratókoszorú büszke emelése, a gazda udvarán gőzölgő húsok illata, a tarló oltása és a jószágok éber

védelme mind azt pecsételték meg, hogy a közösség sikeresen befejezte az évkör legnagyobb egzisztenciális küzdelmét, és a mindennapi kenyér zálogát biztonságban tudva, megerősödve tekintett az őszi félév felé.

Július 26–31. – Az aratás utáni hála és a porták teljes lezárása

Július utolsó napjai a hagyományos magyar népi kalendáriumban az aratómunka abszolút befejezését, a tarló végleges elhagyását és a nyári félév gazdasági sikere felett érzett kollektív megkönnyebbülést jelentik. Ez az időszak a **hálaadásé, a betakarított élet rituális elhelyezéséé, valamint a lakóházak és a jószágállomány hosszú távú, őszi-téli időszakra szóló mágikus oltalmazásáról** szól. Ekkorra a falu határa kiürül, a búza és a rozs biztonságban pihen a hombárokban, az ember pedig megnyugvással tekint a magtárak bőségére.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **A beteljesedett egzisztenciális biztonságot:** A mag elvetésétől a zöld ág rítusain át az utolsó kaszasuhintásig tartó folyamat ezen a héten zárult le véglegesen. A teli magtárak láttán a közösség fellélegzett: a télre és a jövő évre szóló kenyéráldás biztosítva volt, a falu elkerülte az éhínséget.
- **A rend és a tisztaság helyreállítását:** Az intenzív, hetekig tartó aratási káosz után a tarlóknak, az udvarnak és a belső tereknek vissza kellett nyerniük tiszta, rendezett formájukat, hogy a portát ne érhesse rontás az év hátralévő részében.

Rituális szokások és cselekedetek

Július 26. és 31. között a mindennapok rendjét a nagyszabású aratási bálok, a szántóföldek tarlóégetéssel kísért megtisztítása, valamint a házat és jószágot védő hosszú távú szertartások határozták meg.

1. Aratás utáni hála: Közösségi ünneplés, ének és tánc

Miután az utolsó kévéket és az aratókoszorút is beszállították a gazda udvarára, a falu népe megrendezte a betakarítást lezáró nagy hálaadási mulatságot (aratási bál).

- **Az aratóbál és a hálaénekek:** A falu közössége ünnepi, tiszta ruhát öltött, és a templomban vagy a falu központi terén gyűlt össze. Archaikus, lassan hömpölygő hálaadó énekeket zengtek, amelyekkel köszönetet mondtak a Teremtőnek, a Napnak és a Földnek a viharmentes, bőséges betakarításért.
- **A feszültségoldó tánc:** Az énekeket fergeteges, dinamikus táncmulatság követte. A legények és leányok a friss búzaszalmával felszórt udvarokon járták a csárdást és a forgós táncokat. A dobogásokkal és ugrásokkal szimbolikusan ünnepelték az élet győzelmét, a fiatalok pedig nyilvánosan is megerősítették a nyári munka során szövődött szerelmi szálakat, előrevetítve az őszi lakodalmi szezont.

2. A gabonaföldek tisztítása és betakarítás végi rituálék

A tarlók üresen hagyása szigorú fizikai és szakrális szabályokhoz kötődött, amelyek előkészítették a talajt a következő évkörre.

- **A tarlóégetés rítusa:** Július legvégén a gazdák engedéllyel és felügyelet mellett meggyújtották a visszamaradt, száraz tarlókat. A kontrollált tűz elégette a gyommagvakat, a fészkelő kártevőket és a hernyókat. A néphit szerint a tarlótűz füstje megtisztította a határ levegőjét, elűzte a mezőn ólálkodó ártó szellemeket, a hamu pedig közvetlenül visszatáplálta a föld erejét a talajba.
- **A tarló rituális elhagyása:** Az utolsó tábláról való levonuláskor a gazda a parcella közepén térdre borult, megcsókolta a földet, vagy egy marék tiszta búzaszemet szórt vissza a barázdába. Ez a gesztus a földanya kiengesztelését szolgálta az acélszerszámok okozta sebekért, és biztosította, hogy az őszi szántáskor a föld ismét puha, porhanyós és befogadó legyen.

3. Az állatok és a ház oltalma az év hátralévő részére

Mivel az aratással a nyári félév legfőbb feladata véget ért, elérkezett a pillanat, hogy a portát és a jószágokat rituálisan felkészítsék és lezárják az eljövendő őszi és téli hideg periódusra.

- **A házak mágikus zárása:** Az asszonyok július utolsó napjaiban friss meszeléssel tisztították meg a konyha és a tisztaszoba falait. A ház küszöbét és a nyílászárókat Szent Iván-éji gyógynövények (fekete üröm, fodormenta) főzetével mosták le, az ablakkeretekbe pedig fokhagymagerezdeket vagy szúrós vadrózsaágakat tűztek. Ez a rituális lezárás megakadályozta, hogy a csökkenő fénnyel felerősödő rontó erők, betegségek vagy a boszorkányok beléphessenek az élettérbe az év hátralévő részében.
- **Az állatok oltalma az őszi félévre:** A pásztorok és a gazdák július 31-én ünnepélyesen megszemlélték az istállókban és a tarlólegeltetésen lévő állományt. A juhokat, birkákat és marhákat megszentelt kénes, gyógynövényes füsttel járták körbe. A jószágok hátára vagy szarvára rituálisan szurokkal vagy hamuval keresztet rajzoltak. Ez a hosszú távú védelem megóvta az állatokat a kora őszi mételytől, a tőgygyulladástól és a ragadozóktól, biztosítva, hogy az állomány erőtől duzzadva, épségben érje meg a késő őszi behajtás és az istállózás napját.

Július 26. és 31. között a magyar népi tradícióban a betakarítási ciklus végleg bezárult: a hálaadó énekek tiszta zengése, a tarlótüzek tisztító füstje, valamint a porták és jószágok szigorú mágikus lezárása mind azt pecsételték meg, hogy a közösség anyagi bőségben, szellemi egységben és biztonságban, tiszta lelkiismerettel áll készen az évkör őszi félévének fogadására.

Augusztus 1. – Az aratás zárónapja és az új kenyér ünnepe

Augusztus elseje a hagyományos magyar népi kalendáriumban az évkör egyik legmagasztosabb, sorsfordító ünnepe: az **aratás hivatalos lezárása és az Új Kenyér napja**. Miután július utolsó napjaiban az utolsó kévéket is beszállították a falu csűreibe, augusztus első napján a tavaszi és nyári megfeszített fizikai munka, valamint a szakrális bőségvarázslatok végleg beértek. Ez a nap a **kollektív túlélés, a mindennapi betevő biztosítása felett érzett abszolút megkönnyebbülés és a szakrális hálaadás** ünnepe, amikor a közösség először kóstolhatta meg az idei munka gyümölcsét.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **Az aratás teljes és sikeres befejezését:** A falu népe fellélegzett, mert a gabona immár védve volt az elemektől (jégeső, villámcsapás, tarlótűz). A hombárok és csűrök megteltek, ami a családok számára az eljövendő őszi és téli hónapok anyagi és egzisztenciális biztonságát jelentette.
- **Az Élet és a Folytonosság diadalát:** Az új búzából sütött első kenyér nem csupán táplálék, hanem szent szimbólum volt – a földanya erejének, a Nap melegének és az emberi szorgalomnak a kézzelfogható egyesülése.

Rituális szokások és cselekedetek

Augusztus elseje szokásrendszerét az új kenyér közös, rituális megszegése, az aratóbálok fergeteges dinamikája, a föld jövőbe mutató megáldása, valamint a portákat oltalmazó gabonakoszorúk kihelyezése határozta meg.

1. Az első kenyér megszegése és közös elfogyasztása

A nap legünnepélyesebb, kora reggeli mozzanata az új lisztből, frissen sütött kenyér rituális bemutatása és feláldozása volt.

- **A sütés misztériuma:** A tarlóról legelőször be数字ett (böngészett) kalászokból őrölt tiszta lisztet a gazdaasszonyok szentelt vízzel és gondosan nevelt kovásszal dagasztották be az éjszaka folyamán. A sütés ideje alatt a házban csendnek kellett lennie, hogy a tészta magasra és dúsra keljen.
- **A megszegés rítusa:** Az ünnepi asztalnál a család és az aratók jelenlétében a gazda vette kézbe a még meleg, illatos kenyeret. Mielőtt a kést a héjba mártotta volna, a kenyér aljára rituálisan **keresztet rajzolt** a kés hegyével, megköszönve az égnek az idei áldást. A kenyeret nem vágták, hanem szigorúan szelték vagy törték.
- **A rituális osztozás:** Az első falatokat a földre ejtették a házi szellemeknek és a mezei madaraknak, majd a család minden tagja és az aratók is kaptak egy-egy karéjt. Úgy hitték, aki eszik az augusztus elsejei új kenyérből, azt az év hátralévő részében elkerüli a gyomorbaj, a testi gyengeség, és a háza népe sosem fog éhezni.

2. Az Aratóbál: Tánc, ének és mulatság a faluban

Miután a szakrális hálaadás lezajlott, a falu közössége átadta magát az önfeledt, feszültségoldó ünneplésnek.

- **Az aratóbál dinamikája:** A falu központjában, a templomtéren vagy a nagygazda tágas udvarán hatalmas bált rendeztek. A hetekig tartó görnyedt, embert próbáló munka után a fiatalok és az öregek is tiszta ünnepi ruhát öltöttek.
- **Hálaadó és vidám rigmusok:** A mulatságban aratási nótákat zengtek, amelyek tréfásan emlékeztek meg a tarló nehézségeiről, a lusta munkásokról és a fukar gazdákról, de felcsendültek a mély, lassan hömpölygő hálaénekek is. A csárdás és a forgós táncok hajnalig tartottak; a ritmikus dobogással a legények szimbolikusan „kitaposták” a testi fáradtságot a tagjaikból.

3. A föld megáldása a jövő évi bőségért

A népi logikában a betakarítás pillanata egyben a következő esztendő előkészítése is volt. A földet nem hagyták sorsára azután, hogy elvették tőle a termést.

- **A hálaáldozat a parcellákon:** A gazdák délután kimentek a kopár, tiszta tarlókra. Az új kenyérből levágott legelső morzsákat, valamint az ünnepi borból néhány cseppet rituálisan szétszórtak a földeken, miközben fohászkodtak: *„Idén adtál, jövőre is bőséggel teremj!”*
- **A föld megnyugtatása:** Ez a rituálé kiengesztelte a földanyát az acélszerszámok (kaszák, sarlók) által ejtett sebekért, és biztosította, hogy a talaj megőrizze belső nedvességét, erejét, és az őszi szántáskor, vetéskor ismét puha, befogadó ágyat nyújtson a magvaknak.

4. Szalma- és gabonakoszorúk fonása a házra és a kapura

A nap folyamán az aratók által készített szalma- és búzakoszorúk elhelyezésével végleg rögzítették a bőséget az élettérben.

- **A koszorúk elkészítése:** A legszebb, legteljesebb búzakalászokból, fényes szalmaszálakból és mezei virágokból (pipacs, búzavirág) dús koszorúkat fontak, amelyeket színes szalagokkal díszítettek.
- **A védelmi és bőségvarázsló funkció:** Ezeket a koszorúkat ünnepélyesen feltűzték a lakóházak homlokzatára, a bejárati ajtók fölé vagy a nagykapukra. A gabonakoszorú mágikus fókuszpontként működött: jelezte a külvilágnak, hogy az aratás sikeresen véget ért, miközben láthatatlan védvonalat húzott a porta köré. Megvédte a házat az augusztusi hirtelen villámcsapásoktól, a tűzvésztől, és biztosította, hogy a kalászokban rejlő életerő és bőség átáramoljon a ház lakóira és az ólakban lévő jószágokra az év hátralévő részében.

Augusztus elseje a magyar népi tradícióban az abszolút egyensúly és a beteljesülés napja: az új kenyér illata, az aratóbálok énekszója, a föld iránti alázatos hálaadás és a kapukra tűzött aranysárga koszorúk mind azt

pecsételték meg, hogy a faluközösség győzedelmesen zárta le a nyári félév legnagyobb küzdelmét, és biztonságban, bőségben lépett át az őszi betakarítások időszakába.

Augusztus 2–10. – A cséplés kezdete és az őszi félév védelmi alapozása

Augusztus első évtizedének dereka a hagyományos magyar népi kalendáriumban az átmenet időszaka. Miután az új kenyér ünnepével augusztus elsején a közösség szakrálisan lezárta az aratást, a munka ritmusa azonnal áttevődött a betakarított javak feldolgozására és a hosszú távú téli felkészülésre. Ez az időszak a **gabonaszemek kinyeréséről (a cséplés megkezdéséről), a jószágok téli takarmányának felhalmozásáról, valamint a csökkenő fénnyel érkező őszi ártó erők elleni rituális védekezésről** szól.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **A nyers termés tisztítását és véglegesítését:** A kévékbe kötött búza és rozs a csűrökben még csak ígéret. A cséplléssel a közösség megkezdte a tényleges, tiszta szemtermés különválasztását a szalmától és a pelyvától, realizálva az esztendő anyagi hasznát.
- **A jövőbeli gondoskodás fegyelmét:** A gazdaember tudta, hogy a nyár utolsó hónapjában dől el a jószágok téli sorsa. A takarmány minősége és mennyisége közvetlenül meghatározta, hogy az állatállomány túléli-e a fagyos hónapokat.

Rituális szokások és cselekedetek

Augusztus 2. és 10. között a mindennapok rendjét a nehéz cséplési munkák, a szénahordás logisztikája, a házakat oltalmazó rituális tűzgyújtások, valamint a tél keménységét vizsgáló széljóslások határozták meg.

1. Betakarítás utáni földmunkák: Szalmahordás és a cséplés kezdete

A szántóföldekről az utolsó szalmaszálak is az udvarokra kerültek, és megkezdődött a csűrökben az év legmonotonabb, de legfontosabb feldolgozó munkája.

- **A szalmahordás lezárása:** A tarlón maradt szalmát hatalmas szekerekre rakodva szállították be a birtokra. A szalmából az udvar védett sarkaiban monumentális, szabályos mértani formájú kazlakat raktak. A jó kazal elvezette az esővizet, és alapul szolgált a téli almozáshoz.
- **A rituális cséplés kezdete:** A csűrök döngölt földpadlóján (a szérűn) megkezdődött a gabona cséplése cséphadarókkal vagy nyomtatással (lovakkal tapostatva a kalászokat). A munka megkezdése előtt a szérűt szentelt vízzel hintették meg, és az első kévét rituálisan kereszt alakban fektették le a földre, hogy a szemek tisztán, veszteség nélkül peregjenek ki a hüvelyből. A cséplők ritmikus, összehangolt mozdulatokkal ütötték a gabonát, ami messzire hallatszó, jellegzetes akusztikus jele volt a kora augusztusi falu életének.

2. Állatok ellátása télire: Szénabetárolás és takarmánykészítés

Ezen a héten a figyelem a rétek és kaszálók felé is fordult, ahonnan az augusztusi sarjúbél (másodkasználatból származó széna) betakarítása zajlott.

- **A széna betárolása:** A száraz, illatos szénát a csűrpadlásokra vagy szénakazlakba hordták. A széna begyűjtése rituális csendben történt, ha viharfelhők közeledtek, mert a megázott, fülledt takarmány télen rothadásnak indulhatott, ami a jószágok megbetegedését vagy elhullását okozta volna.
- **A takarmány mágikus védelme:** Az újonnan felhúzott szénakazlak négy sarkába szúrós vadrózsaágakat vagy az elmúlt ünnepkörökből megőrzött rituális hamut szórtak. Ez a védekezés távol tartotta a mezei rágcsálókat (egereket, pockokat), és megakadályozta, hogy az irigy szomszédok rontást hozzanak a takarmány eltarthatóságára.

3. Tűzrakások és házvédelmi szertartások az őszi időre

A nyári napforduló óta a nappalok érezhetően rövidülnek, a népi világképben pedig a csökkenő fény a láthatatlan, rontó erők felerősödését jelentette. Az augusztus eleji estéken ezért elvégezték a porták őszi védelmi alapozását.

- **Tisztító tűzrakások:** Az udvarok közepén a cséplés során keletkezett első pelyvából és törmelékből rituális tüzeket gyújtottak. A tűzre rontásűző gyógynövényeket (üröm, fokhéj) dobtak. A sűrű füsttel körbejárták az ólakat és a lakóházat, hogy a kora őszi betegségek és a boszorkányok ne fészkelhessék be magukat a falak közé.
- **A házak fizikai-mágikus zárása:** A tisztító füstölés után a gazdaasszonyok fokhagymával húztak keresztet az ablakkeretekre és az istállóajtók küszöbeire. Ez a rituális záróvonal biztosította, hogy a birtok területe sérthetetlen maradjon a sötétebb őszi hónapok alatt is.

4. Időjárásjóslás a szél és az eső alapján a tél keménységére

Mivel augusztus elseje után a természet lassan az ősz felé fordul, az ezen a néhány napon tapasztalt meteorológiai jelenségekből közvetlenül következtettek a téli félév jellegére.

- **A szélirány jóslata:** Különös figyelemmel kísérték az augusztus eleji szeleket. Ha ezekben a napokban erős, északi szél fújt, az korai, hófúvásokkal teli, kíméletlen és kemény telet jósolt, ami fokozott takarmányozást igényelt a gazdától. Ha a szél déli vagy nyugati irányból érkezett, enyhe, lucskos őszt és elhúzódó, de elviselhető téli félévet vetített előre.
- **Az augusztusi eső jelentése:** Ha ebben az időszakban csendes, áztató eső esett, a gazdák örültek, mert az jót tett a másodvetéseknek (köles, tarlórépa) és fellazította a földet az őszi szántáshoz. Ha viszont hirtelen, dörgéses, jéggel kevert zivatar csapott le a falura, azt rossz ómennek tekintették: a néphit szerint az augusztus eleji jég a téli fagyok korai betörését és a jószágok téli takarmányának megdrágulását jelezte.

Augusztus 2. és 10. között a magyar népi tradícióban a nyers erő és a jövőre való tudatos felkészülés dominált: a cséplők ritmikus ritmusa a szérűn, a szénakazlak illatos növekedése, az udvarokat megtisztító rituális tüzek füstje és az augusztusi szelek pontos megfigyelése mind azt szolgálták, hogy a falu közössége szervezettséggel és biztonságban készítse elő életterét a közelgő őszi félévre.

Augusztus 11–14. – A föld táplálása és az őszi vetés rituális előkészülete

Augusztus második harmadának eleje a hagyományos magyar népi kalendáriumban a pihenés és a jövő megalapozásának az időszaka. Miután a cséplés első nagy hulláma lezajlott, és a tarlók végleg kiürültek, a gazdasági év ritmusa eléri azt a pontot, ahol a hangsúly a betakarításról áttevődik a **termőföld erejének visszaadására, az őszi szántás fizikai és mágikus előkészítésére, valamint a vetőmagvak szakrális oltalmazására**. Ez az intervallum az évkör azon kapuja, ahol a jelenlegi bőség feletti öröm közvetlenül összekapcsolódik a jövő évi túlélés biztosításával.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **A viszonzás és az alázat fegyelmét:** A gazdaember tudta, hogy a föld nem egy kimeríthetetlen forrás. Miután a talaj az aratással odaadta minden erejét és életenergiáját, a közösség kötelessége volt táplálni, pihentetni és rituálisan megtisztítani a földet, mielőtt az új magvakat befogadná.
- **A generációkon átívelő folytonosságot:** Az augusztus közepi rítusok azt a logikát követték, hogy az élet nem állhat meg: az idei kenyér még el sem fogyott, de a jövő évi kenyéráldás csíráit már most, a nyár utolsó heteiben rituálisan védeni és gondozni kell.

Rituális szokások és cselekedetek

Augusztus 11. és 14. között a mindennapok rendjét a szántóföldek szerves táplálása, a családi körben tartott intim hálaadási lakomák, valamint az őszi vetőmagvakat oltalmazó archaikus szertartások határozták meg.

1. A föld pihentetése, trágyázás és előkészület az őszi vetésre

Az aratás után visszamaradt, üres tarlók ezen a héten kapták meg a legfontosabb fizikai gondoskodást.

- **A tarló pihentetése:** A földeket hagyták a tűző augusztusi napon „beérni” és szellőzni. A szántás előtti rövid pihenőidő alatt a talaj felső rétege magába szívta a nyárvégi hőséget, ami a népi tapasztalat szerint elpusztította a felszíni gombabetegségeket.
- **A szerves trágyázás rítusa:** Megkezdődött az érlelt istállótrágya kihordása a parcellákra. A trágyázást nem puszta nehézmunkának, hanem a földanya rituális táplálásának tekintették. A trágyát szállító szekereket az udvarról való induláskor szentelt vízzel vagy az elmúlt Pünkösdkor megőrzött zöld ágakkal suhintották meg, hogy a földbe kerülő tápanyag „zsírossá”, dúsan termővé tegye a talajt, és megvédje a jövő évi vetést a kiszáradástól.

2. Kis közösségi ünnepek: Családi lakomák az aratás sikerére

Míg az augusztus elsejei új kenyér ünnepén a teljes faluközösség együtt vigadott, ez az időszak a szűkebb, családi és rokonsági körben tartott, bensőségesebb hálaadás ideje volt.

- **A családi asztal szentsége:** A gazda családja meghívta a legközelebbi rokonokat és a betakarításban közvetlenül segédkező szomszédokat egy-egy esti lakomára. Az asztalra a cséplésből származó friss lisztből készült ételek kerültek: kelt kalácsok, túrós és lekváros lepények, valamint a kora őszi zöldségekkel főzött húslevesek.
- **A hálaadási rítusok:** Az étkezés előtt a családfő hangosan fohászkodott, megköszönve a család belső egységét és azt, hogy baleset, sérülés nélkül sikerült befejezni a nyári munkát. Ezek a lakomák megerősítették a vérségi és rokonsági kötelékeket, elsimították az aratási feszültségeket, és biztosították az őszi munkákhoz szükséges belső, közösségi békét.

3. Termékenységi rituálék: A vetőmag oltása és vetési szertartások

Bár az őszi búza és rozs tényleges földbe juttatása (a vetés) még hetekkel odébb volt, a vetőmagnak szánt tiszta gabona szakrális felkészítése és védelme ezen a héten vette kezdetét.

- **A vetőmag rituális lezárása (oltása):** A legszebb, legnagyobb kalászokból kicsépelt, félretett vetőmagot tartalmazó zsákokat kitették a ház udvarára a déli napfényre. A gazda vagy a gazdaasszony szentelt vízzel hintette meg a magvakat, vagy a Szent Iván-éji máglyából megőrzött rituális hamut kevert a szemek közé. Ez a „magoltás” láthatatlan pajzsot vont a vetőmag köré: megvédte a szemeket a hombári fülledtségtől, a zsizsiktől, és garantálja, hogy amikor ősszel a földbe kerülnek, a föld alatti férgek és pockok ne rágják le a csírákat.
- **Előzetes vetési szertartások:** Egyes területeken a gazdák ezen a héten rituálisan elszórtak egyetlen marék megáldott búzát a kert egy védett szegletében (próbavetés). A magok kelési gyorsaságából és a hajtások színéből jósolták meg, hogy az őszi félév igazi nagyvetése milyen mély barázdákat és milyen sűrű szárakat igényel majd a sikeres növekedéshez.

Augusztus 11. és 14. között a magyar népi tradícióban a dolgos előrelátás uralkodott: a föld szerves táplálásával, a családi asztal körüli tiszta hálaadással és a jövő évi életet hordozó vetőmagvak mágikus oltásával a közösség biztosította, hogy az évkör ne szakadjon meg, és a természet megújult erővel fogadhassa be az eljövendő őszi vetést.

Augusztus 15. – Nyárbúcsúztató és az őszi vetés kapuja

Augusztus tizenötödike a hagyományos magyar népi kalendáriumban az évkör egyik legjelentősebb, sorsfordító határnapja: a **szakrális nyárbúcsúztató és az őszi mezőgazdasági ciklus hivatalos kezdete**. A keresztény tradícióban Nagyboldogasszony napjaként tisztelt ünnep a népi világképben a természet anyai, tápláló erejének beteljesülését, valamint a fénnyel teli nyári félév méltó lezárását jelképezi. Ezen a napon a faluközösség tekintete végleg megfordul: a betakarítás feletti hálaadás helyét átveszi az **új élet elvetése, a vetőmagvak megszentelése és a közelgő sötétebb, őszi-téli hónapokra való spirituális felkészülés**.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A nyár és a fénnyel teli félév búcsúztatását:** A közösség tudatosította, hogy a természet elérte produktivitása csúcsát, a nappalok látványosan rövidülnek, és a föld lassan a téli pihenője felé indul.
- **Az őszi mezőgazdasági évkör megnyitását:** Ez a nap az abszolút folytonosság ünnepe. Az idei gabona már a magtárakban pihen, de augusztus tizenötödikén a gazda már a jövő évi élet, a mindennapi kenyér zálogát indítja útjára az első barázdák megnyitásával.

Rituális szokások és cselekedetek

Augusztus 15. szokásrendszerét a vetőmagvak ünnepélyes megszentelése, az első szimbolikus vetés, a nyárbúcsúztató máglyák körüli rítusok, valamint a portákat oltalmazó drasztikus házvédelmi szertartások határozták meg.

1. Vetőmag szentelése és az első őszi vetés

Ezen a napon a jövő évi termés alapját képező vetőmagot rituális tisztításnak és áldásnak vetették alá, mielőtt a talajba került volna.

- **A magszentelés rítusa:** A gazdák a legszebb, tisztára csépelt búza-, rozs- és árpamagvakat tiszta szakajtókban vagy zsákokban vitték a templom elé vagy a falu szakrális központjába. A magvakat ünnepélyesen megáldották és szentelt vízzel hintették meg. Úgy hitték, a megszentelt vetőmag ellenáll a fagynak, a föld alatti férgeknek, és a jövő évben dús, acélos kalászokat hajt majd.
- **Az első vetés szertartása:** A szentelés után a gazdák ünnepi, tiszta ingben kimentek az előkészített, megtrágyázott földekre. Az első marék szentelt magot szótlanul, mély alázattal szórták szét a parcellán. A vetést analógiás fohászok kísérték: *„Nagyboldogasszony oltalmazza a földet, bőséggel keljen az Élet!”* Ez az első vetés szimbolikusan összekötötte a földet az égiek oltalmazó erejével.

2. Tűz körüli tánc és időjárás-jóslás az őszi időre

A nyárbúcsúztatás elmaradhatatlan kelléke a falu melletti dombgerinceken gyújtott monumentális máglya volt, amely a Nap fogyatkozó erejét hivatott szimbolikusan megtámogatni.

- **A nyárbúcsúztató máglya:** Sötétedés után a közösség a tűz köré gyűlt. Az aratás szalmájának maradékából és száraz ágakból rakott tűzbe rituális gyógynövényeket (virágokat, ürömfüvet) dobtak, hogy a füst megtisztítsa a határt. A fiatalok ritmikus, körbejáró táncokat jártak a lángok körül, énekeikkel búcsút intve a nyári melegnek.
- **Jóslás a lángokból és a füstből:** A tűz viselkedéséből közvetlenül az őszi hetek időjárására következtettek. Ha a tűz lángja tisztán, csapkodás nélkül égett, az hosszú, száraz, napfényes „vénasszonyok nyarát” és könnyű őszi betakarításokat (szüret, kukoricatörés) ígért. Ha a füst sűrűn a földre telepedett vagy hirtelen irányt váltott, az korai, csapadékos, lucskos és hideg őszi félévet vetített előre.

3. Házvédelmi rítusok a gonosz távoltartására

Mivel az évkör a sötétebb periódus felé hajlott, a népi hiedelem szerint a rontó erők, a boszorkányok és a betegségek démonai ezen a határnapon próbáltak meg leginkább beszivárogni az emberi környezetbe. A porták védelme érdekében szigorú záró rítusokat végeztek.

- **A virágszentelés és a ház oltalma:** Ezen a napon nagy csokor mezei gyógynövényt és virágot szenteltek meg. Ebből a szentelt csokorból a ház konyhájának és tisztaszobájának mestergerendája alá tűztek egy-egy szálat, a többit pedig az istálló kapuja fölé helyezték. A szentelt füvek illata és ereje távol tartotta a villámcsapást, a tűzvészt és a rontó tekinteteket (szemmel verés).
- **Az istállók rituális lezárása:** A gazdák a falu határából gyűjtött szúrós vadrózsa- és galagonyaágakat fontak az istállóajtók küszöbe alá, a falakra pedig fokhagymával rajzoltak keresztet. Ez a drasztikus mágikus záróvonal biztosította, hogy az őszi félév során a jószágok teje el ne apadjon, és az állomány épségben, betegségek nélkül vészelje át a hűvösödő éjszakákat.

Augusztus 15. a magyar népi tradícióban az átléptetés és az örök körforgás napja: a megszentelt vetőmagvak tiszta koppanása a barázdában, a nyárbúcsúztató tüzek vöröslő fénye és a portákat lezáró oltalmazó füstök mind azt biztosították, hogy a faluközösség rendben, szellemi fegyelemben és anyagi biztonságban zárja le a nyarat, és nyissa meg az esztendő őszi félévét.

Augusztus 16–20. – Az őszi élet elvetése és az anyagi számvetés időszaka

Augusztus második harmadának vége a hagyományos magyar népi kalendáriumban az őszi mezőgazdasági munkák elmélyülésének és a gazdasági év első nagy, reális mérlegvonásának az időszaka. A Nagyboldogasszony napi (augusztus 15.) szakrális kezdőlépések után a faluközösség teljes erővel vetette bele magát a jövő évi kenyéráldás fizikai megalapozásába, miközben a magtárak mélyén megkezdődött a javak szigorú, logikus felosztása. Ez az intervallum a **föld utolsó őszi vetés előtti fellazításáról, a tiszta vetési munkáról, a legelők és a tarlók intenzív kihasználásáról, valamint az anyagi túlélést biztosító cserékereskedelemről** szól.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **A jövő évi egzisztencia fizikai megalapozását:** A gazdaember pontosan tudta, hogy az augusztus közepi vetés határozza meg a következő esztendő búzájának és rozsának erejét. A magágy minősége és a vetés pontossága a jövőbeli aratás közvetlen záloga volt.
- **A racionális fegyelmet és a számvetést:** Ez az időszak az illúziók nélküli józanság ideje. A cséplés után pontosan láthatóvá vált a tiszta hozam, így a közösségnek szigorú számítások alapján el kellett különítenie a túléléshez, a vetéshez és a kereskedelemhez szükséges mennyiségeket.

Rituális szokások és cselekedetek

Augusztus 16. és 20. között a mindennapok rendjét az őszi szántás-vetés geometriája, a jószágok tarlóra hajtása, a magtárak racionális felosztása, valamint a feszültségoldó, esti közösségi összejövetelek határozták meg.

1. Őszi vetés előkészítése: Föld fellazítása, vetés és a tarlólegeltetés

A meleg augusztusi napokon a parcellákon megállás nélkül zajlott a munka, feszített tempóban, hogy a korai őszi esők már a bevetett földeket érjék.

- **A föld fellazítása:** A trágyázott tarlókat nehéz ekékkel szántották fel, majd boronákkal porhanyósra, simára törték a rögöket. A jó magágy készítése fizikai és mágikus pontosságot igényelt: a barázdáknak egyenesen, tisztán kellett futniuk, hogy a föld be tudja fogadni és melegen tartsa a megszentelt vetőmagot.
- **A folyamatos vetés:** A gazdák kötelékből font vetőabroszt kötöttek a derekukra, abból egyenletes, ritmikus kézmozdulatokkal selymesen szórták a búza- és rozsszemeket a barázdákba. A vetés csendben vagy halkan mormolt fohászok mellett zajlott, hogy a szél ne hordja el a könnyű magvakat, és a madarak se szedegessék ki őket a földből.
- **Állatok legelőre terelése (tarlózás):** A learatott, üres szántóföldekre ekkor engedték rá a falu csordáit, gulyáit és nyájait. A tarlólegeltetés kettős célt szolgált: a jószág összeszedte az elhullott kalászokat és a friss zöld hajtásokat, ami bőséges tejet és húst biztosított az őszi behajtás előtt, miközben a patáikkal természetes módon tömörítették és trágyázták a talajt.

2. A termés elosztása: Téli raktározás és cserekereskedelem

A hombárok fehérre meszelt deszkái között a gazda a család jelenlétében, szigorú gazdasági logika szerint osztotta fel a kicsépelt tiszta gabonát.

- **A vetőmag és a kenyérbúza elkülönítése:** Legelső lépésként a jövő évi és a tavaszi vetésekhez szükséges vetőmagot mérték ki és zárták el külön, rontás ellen megjelölt hombárokba. Ezt követte a család téli ellátását biztosító kenyérgabona és a jószágok takarmányának (zab, árpa) felhalmozása.
- **A cserekereskedelem és piaci elosztás:** A megmaradt, felesleges gabonamennyiséget nem halmozták fel feleslegesen. Ezen a héten megindult a termény elszállítása a helyi piacokra vagy a szomszédos vidékekre. A gabonát elcserélték olyan létfontosságú javakra, amelyeket a falu nem tudott előállítani: sóra, vaseszközökre, lószerszámokra, fűrészárura vagy finomabb textíliákra. Ez a racionális csere biztosította a gazdaság belső egyensúlyát és a ház anyagi stabilitását az év hátralévő részére.

3. Esti lakomák, ének és falusi összejövetelek

Bár a nappalok a kemény fizikai munkáról és a pontos számolásról szóltak, a szürkület beálltával a falu közösségi élete ismét felpezsdült.

- **A vetés utáni családi asztal:** Az egy-egy parcellát befejező gazdák este szerény, de laktató lakomát ültek a családdal és a segítőkkel. Az asztalra az új lisztből készült málék, pogácsák és a kertek korai őszi terményei (káposzta, paszuly, kora őszi gyümölcsök) kerültek.
- **Közösségi összejövetelek a présházaknál és a kapuk előtt:** Az esték folyamán a falu öregjei és a gazdák a házak előtti lócákon vagy a pincesorokon gyűltek össze. Megvitatták a gabonaárakat, a vetések állapotát, és elemezték a piacok híreit. A fiatalok eközben a falu terein körtáncokat jártak, és az őszi munkák ritmusát adó, lassan hömpölygő, fegyelmezett népdalokat énekeltek. Ezek az alkalmak elsimították a munkanapok feszültségeit, megerősítették a falu belső szolidaritását, és lelkileg felkészítették a közösséget a nyárvégi időszak utolsó nagy feladataira.

Augusztus 16. és 20. között a magyar népi tradícióban a reális gondoskodás és az örök körforgás elve érvényesült: a porhanyósra tört barázdák tiszta vonalai, a vetőabroszból hulló magvak koppanása, a hombárok szigorú felosztása és az esti beszélgetések józansága mind azt biztosították, hogy a faluközösség stabil anyagi és szellemi alapokkal vágjon neki az évkör hűvösebb, őszi félévének.

Augusztus 21–25. – A takarékosság kezdete és a határ rituális tisztítása

Augusztus utolsó harmadának kezdetére a hagyományos magyar népi kalendáriumban a természet és a gazdasági élet ritmusa határozottan irányt vált. A kora őszi vetések első szakasza lezárult, a nyári hőség

lassan enyhül, és a nappalok rövidülése immár szemmel látható. Ez az időszak a **szigorú, racionális takarítás és takarékosság kezdete, a parcellák és ólak radikális, tűzzel-füsttel végzett kártevőirtása, valamint a tél jellegét vizsgáló első korai meteorológiai megfigyelések** ideje.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **A józan gazdasági fegyelmet:** Ez az intervallum a nyári bőségből az őszi-téli szűkösség felé való átmenet kezdete. A faluközösség tagjai tudatosították, hogy a magtárakban felhalmozott vagyon csak akkor tart ki a következő aratásig, ha a fogyasztást szigorú ellenőrzés alá vonják.
- **A terek abszolút megtisztítását:** Mielőtt a kora őszi esők és a nyirkosság megérkezne, a gazdaság minden pontját fel kellett készíteni a kártevők és a penész ellen. A rítusok a fizikai higiéniát és a spirituális védelmet ötvözték.

Rituális szokások és cselekedetek

Augusztus 21. és 25. között a mindennapok rendjét a raktárak szigorú zárolása, a tarlók és ólak füstös tisztítása, valamint az első hűvös hajnalok jeleiből vett téli jóslatok határozták meg.

1. A takarékossági időszak kezdete: Felkészülés a télre

Ezen a héten a családok megkezdték az áttérést a nyári, lazább életvitelről a fegyelmezett, téli beosztó gazdálkodásra.

- **A készletek zárolása és adagolása:** A hombárokat, lisztesládákat és a szalonnaakasztó gerendákat a gazda és a gazdaasszony szigorú számadás alá vonta. Megszabták a napi liszt- és zsírhasználat maximális mértékét. Úgy tartották, aki augusztus végén nem fogja meg a dolog dúsabb végét, az a tél közepére koldusbotra jut.
- **Az őszi tartósítás előkészítése:** Az asszonyok elvégezték a tárolóedények (hordók, cserépfazekak, kosarak) utolsó nagy mosását és szárítását a napon. Megkezdődött a korai gyümölcsök (aszalás, lekvárfőzés) és a gyökérzöldségek téli vermelésének logisztikai előkészítése.

2. Földvédelmi szertartások: Tüzes és füstös rituálék a kártevők ellen

A betakarítás után a parcellákon és a gazdasági épületekben felhalmozódott kártevők (egerek, pockok, gabonazsizsik, hernyók) ellen drasztikus, rituális tisztítást alkalmaztak.

- **A szérűk és ólak füstölése:** Az istállókban, a csűrökben és a magtárak alatt száraz ürömfüvet, ként, fekete bodza ágait és az aratásból megmaradt pelyvát égettek el cserépedényekben. A sűrű, fojtogató füstöt szándékosan behajtották a résekbe és a deszkák közé. Ez a tevékenység elgázosította a rejtőzködő rovarokat és rágcsálókat, miközben a néphit szerint elűzte az ólak környékén ólálkodó, rontást hozó éjszakai szellemeket és a jószágok tejét elapasztó boszorkányokat.
- **Tarlótüzek és a föld tisztítása:** A még meg nem tisztított vagy gyomosodó tarlómaradványokat sávokban meggyújtották. A gazdák a tűz parazsát és hamuját rituálisan szétgereblyézték a táblák szélén (mezsgyéken). Úgy hitték, ez a védvonal megakadályozza, hogy a mezei rágcsálók a szomszédos parcellákról átvándoroljanak az újonnan bevetett őszi búzák földjébe.

3. Időjárásjóslás az első hűvösebb napok alapján

Mivel augusztus huszonegyedike után menetrendszerűen megérkeznek az évkör első határozottan hűvös, csípős hajnalai, a közösség fokozott figyelemmel kísérte a hőmérséklet és a csapadék változásait.

- **A hajnali fagyok és a tél keménysége:** Figyelték az augusztus 24-i (Szent Bertalan napja) időjárást. Ha ezen a napon vagy a környező hajnalokon a völgyekben sűrű, nehéz köd ült meg, és a harmat hideg, dérszerű réteget képzett a fűszálakon, az korai, kemény, tartós fagyokkal teli telet vetített előre, amely már november végén bezárhatja a legelőket.

- **A madarak vonulásának kezdete:** Ekkor figyelték a fecskék és a gólyák gyülekezését is. Ha a költöző madarak ezen a héten már csapatokba verődtek a háztetőkön és a mezőkön, vagy hirtelen, szélcsendes napokon útra keltek dél felé, a gazdák tudták: az ősz rövid lesz, a tél pedig hirtelen és nagy hóval érkezik meg, ezért a tűzifa és a takarmány betárolását fel kell gyorsítani.

Augusztus 21. és 25. között a magyar népi tradícióban a racionális védekezés és a szigorú rendteremtés dominált: a hombárok és kamrák kulcsainak gondos őrzése, az ólakat megtisztító gyógynövényes füstök ereje, a tarlók leégetése és az első hűvös szelek pontos olvasása mind azt biztosították, hogy a faluközösség időben, szervezetten és biztonságban szűkítse le életterét a közeledő hideg félévre.

Augusztus 26–31. – Aratási és nyárbúcsúztató bálok: A betakarítás végső szentesítése

Augusztus utolsó napjai a hagyományos magyar népi kalendáriumban a teljes nyári mezőgazdasági munkaciklus abszolút, ünnepélyes lezárását jelentik. Miután a kora őszi vetések első nagy része a földbe került, a cséplés dandárja lezajlott, és a készleteket szigorú számadás alá vonták, a faluközösség végleg elengedte a nyári félév feszültségét. Ez az időszak a **kollektív megkönnyebbülésről, a betakarított termények végső szakrális megáldásáról, valamint az őszi bőség kapuját jelentő gyümölcsök és szőlőfürtök első rituális megkóstolásáról** szól.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A nyári mezőgazdasági ciklus teljes lezárását:** A falu népe tudatosította, hogy az esztendő legnehezebb, legkockázatosabb fizikai munkái (kaszálás, hordás, cséplés) sikeresen véget értek. A magtárak megteltek, a jövő évi kenyéráldás magvai a földben pihennek, így a közvetlen egzisztenciális fenyegetettség megszűnt.
- **Az évszakváltás tiszteletét:** A közösség méltósággal búcsút intett a nyári melegnek és a fény korszakának, miközben hálával fordult a természet anyai, tápláló ereje felé, amely biztosította a túlélést az eljövendő téli félévre.

Rituális szokások és cselekedetek

Augusztus 26. és 31. között a mindennapok rendjét a monumentális nyárbúcsúztató bálok, a felhalmozott készletek szakrális zárolása, valamint a kora őszi gyümölcsök oltalmazó megkóstolása határozta meg.

1. Falusi mulatságok, bálok, tánc és nyári regölés

A nyár legutolsó napjain rendezték meg a falu legnagyobb, mindenkire kiterjedő ünnepségét, a nyárbúcsúztató aratási bált.

- **A közösségi bál:** A falu apraja-nagyja tiszta ünnepi ruhát öltött. A bált gyakran a falu központi terén, a templomkertben vagy a nagygazda tágas, szalmával felszórt udvarán tartották. A zenészek (hegedűsök, dudások) dinamikus, gyors ütemű csárdásokat és forgós táncokat játszottak. A dobogásokkal és ugrásokkal a legények szimbolikusan „kitaposták” a hetekig tartó görnyedt munka utolsó testi fáradtságait is.
- **Nyári regölés és hálaénekek:** A mulatságok során feléledt a regölés kora őszi, egyedi formája. Fiatal férfiak csoportjai járták sorra a falu házait, de nem téli jelmezekben, hanem aratási zöld ágakkal, búzakalászokkal díszített kalapokban. Ritmikus, recitáló énekekkel bőséget, egészséget, teli pincéket és békességet kívántak a házigazdáknak, akik cserébe az új lisztből sütött pogácsával és friss serkentő italokkal kínálták őket.

2. A termények megáldása és télre való félrerakása

A vigadalom mellett a gazdaság belső tereiben befejeződtek a raktározási munkálatok, amelyeket végső szakrális pecséttel láttak el.

- **A terményáldás rítusa:** A hombárokba, magtárakba és versekbe hordott utolsó terményeket (gabonát, lencsét, babot, aszalt gyümölcsöket) a gazda szentelt vízzel hintette meg, vagy az ünnepi tüzek tiszta hamujából szórt egy keveset a tárolóedények tetejére.
- **A végleges lezárás:** A magtárak deszkáira fokhagymával rajzoltak keresztet, és a hombárajtókat rituálisan bezárták (zárolták). Úgy tartották, ez a szakrális zárás megvédi a felhalmozott vagyont a téli nyirkosságtól, a penésztől, a dézsmáló rágcsálóktól, és biztosítja, hogy a készletek kitartsanak a következő esztendő aratásáig.

3. A szőlőfürtök és gyümölcsök első megkóstolása

Ez az időszak a kertek és a szőlőhegyek felé fordította a figyelmet; megkezdődött a kora őszi bőség rituális mintavételezése.

- **Az első kóstolás rítusa:** Augusztus legvégén a családok kivonultak a kertekbe és a szőlőskeresztekhez. A legelső érett szőlőfürtöket, almákat és körtéket nem ették meg azonnal fegyelmezetlenül. A legszebb gyümölcsöket a családfő szimbolikusan felmutatta a Nap felé, hálát adva az érésért, majd az első szemeket a földre dobta a mezei madaraknak és a föld szellemeinek.
- **A szüret előjelei:** Csak ezután kóstolhatta meg a család apraja-nagyja az új termést. A szőlőszemek cukortartalmából, a bogyók feszességéből és az alma húsának édességéből messzemenő következtetéseket vontak le a közelgő nagy őszi szüret minőségére és a várható bor erejére vonatkozóan. Ha a szőlő augusztus végére tiszta és mézédes volt, az dús, vidám szüreti heteket és tartós őszi bőséget jövendölt az egész faluközösségnek.

Augusztus 26. és 31. között a magyar népi tradícióban a beteljesülés öröme és a tiszta hálaadás uralkodott: az aratóbálok hangos zenéje, a nyári regölők tiszta jókívánságai, a magtárak szigorú szakrális lezárása és az első édes szőlőszemek megízlelése mind azt pecsételték meg, hogy a közösség anyagi biztonságban, szellemi egységben és testi-lelki ereje teljében lépett át a nyár kapuján, készen állva az esztendő őszi betakarításaira és a szüreti időszakra.

Szeptember 1. – Az őszkezdő nap és a gyümölcsösök megnyitása

Szeptember elseje a hagyományos magyar népi kalendáriumban az évkör újabb határozott fordulópontja: a **hivatalos őszkezdő nap**. Ez a dátum jelzi a nyári félév végleges lezárását és az őszi betakarítási munkák (szüret, gyümölcsszedés, kukoricatörés) kezdetét. Míg augusztus végén a nyarat búcsúztatta a falu, szeptember első napján a figyelem az **őszi vetések folytatására, a dúsan roskadozó gyümölcsösök rituális bejárására, valamint a téli félév jellegét kutató, fegyelmezett időjárás-megfigyelésekre** terelődik.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **Az őszi évszak és a második bőségperiódus kezdetét:** A gabona betakarítása után ez a nap nyitja meg a kertek, gyümölcsösök és szőlőhegyek gazdag termésének begyűjtését, amely a téli élelmiszer-tartalékok másik létfontosságú pillére.
- **A természet fegyelmezett átváltozását:** A közösség tudomásul vette a fény csökkenését és a hideg éjszakák érkezését, és tevékenységével rugalmasan alkalmazkodott az évkör megváltozott ritmusához.

Rituális szokások és cselekedetek

Szeptember elseje szokásrendszerét az őszi szántás-vetés feszített folytatása, a gyümölcsfák oltalmazó és mintavételező bejárása, valamint a hajnali ködből és harmatból vett pontos téljóslások határozták meg.

1. Az őszi vetés folytatása: A barázdák fegyelme

Az augusztus közepén megkezdett őszi szántási és vetési munkálatok szeptember első napján is megállás nélkül zajlottak, mivel a gazdák igyekeztek kihasználni a még meleg talajt.

- **A magágy utolsó simításai:** A parcellákat nehéz boronákkal véglegesen előkészítették, porhanyósították a vetéshez.
- **A ritmikus vetés:** A gazda a vetőabroszból egyenletes, széles mozdulatokkal szórta a búza- és rozsszemeket a tiszta barázdákba. A vetést szigorú szóbeli fohászok kísérték, kérve az eget, hogy a kora őszi esők időben megáztassák a földet, és a mag még a tartós fagyok beállta előtt biztonságosan kigyökerezhessen és megerősödhessen.

2. Gyümölcsösök bejárása és az első termések leszedése

Ezen a napon a gazdák családtagjaikkal együtt ünnepélyesen kivonultak a falu határában fekvő kertekbe és gyümölcsösökbe.

- **A fák rituális szemléje:** Sorra járták a gyümölcsfákat (szilva, alma, körte), megvizsgálva az ágak terheltségét és a gyümölcsök érettségét. Ha egy ág túlságosan roskadozott a tehertől, rituálisan fakarókkal támasztották alá, megköszönve a fának az idei bőséget.
- **Az első rituális szedés:** A legszebb, legkorábban érő gyümölcsöket szedték le először. Az első almákat és szilvákat nem fogyasztották el fegyelmezetlenül: a családfő a legszebb darabokat a fa tövébe helyezte vagy a földre dobta, mintegy hálaáldozatként a földnek és a kertet oltalmazó szellemeknek. Csak ezután kóstolhatta meg a család a termést, amiből következtettek az eljövendő nagy aszalási és lekvárfőzési hetek sikerére.

3. Időjárásjóslás: Köd és harmat alapján vett téljóslat

Mivel szeptember elseje az ősz kapuja, az ezen a hajnalon tapasztalt meteorológiai jelenségeket a falu öregjei szigorú szabályok szerint elemezték, hogy megbecsüljék az eljövendő tél keménységét.

- **A hajnali köd jóslata:** Ha szeptember elsejének hajnalán a völgyekben, patakpartokon nehéz, sűrű, lassan felszálló köd ült meg, az a népi tapasztalat szerint korai, zúzmarás fagyokat és havas, kemény téli félévet vetített előre, amely korai istállózásra kényszeríti a gazdát. Ha a reggel tiszta és szélcsendes volt, elhúzódó, enyhe őszt és békés, mérsékelt telet jósoltak.
- **A nehéz harmat jelentése:** Ha a fűszálakon és a gyümölcsfák levelein bőséges, nehéz, hűvös harmatcsöpögés volt látható napfelkelte előtt, a gazdák örültek: ez a jelenség tartós, napfényes „vénasszonyok nyarát” ígért az eljövendő hetekre, ami kiváló feltételeket biztosított a szőlőfürtök beéréséhez és a zavartalan szürethez.

Szeptember elseje a magyar népi tradícióban a józan előrelátás és a megfontolt munka napja: a barázdákba hulló vetőmagvak koppanása, a gyümölcsfák ágai alatti csendes hálaadás, valamint a hajnali ködből és harmatból leolvasott jelek mind azt biztosították, hogy a faluközösség szervezettséggel, anyagi biztonságban és szellemi fegyelemben kezdhesse meg az esztendő őszi betakarítási időszakát.

Szeptember 2–7. – A kora őszi szüret kezdete és a jószágállomány takarmányváltása

Szeptember első hetében a hagyományos magyar népi kalendáriumban a falu gazdasági és rituális élete határozottan a szőlőhegyek és a gyümölcsösök felé tolódik. Miután az őszkezdő napon felmérték a kertek állapotát, ezekben a napokban megkezdődik a **legkorábban érő szőlőfajták és őszi gyümölcsök szedése, a szüreti időszak első szakrális szertartásai, valamint a legelők ritkulásával párhuzamosan a jószágok téli takarmányának fokozatos bevezetése**.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **A folyékony bőség megalapozását:** A szőlő a magyar néphitben a gabona mellett a legszentebb növények egyike; a bor a jólét, a szakrális áldozat és az életöröm hordozója. A szedés megkezdése a nyári kemény munka utáni jutalom időszakának nyitánya.
- **A ciklusváltás kezdetét a jószágtartásban:** A nappalok hűvösödésével és a legelők fűhozamának csökkenésével a gazda tudatosan elkezdte hozzászoktatni az állatokat a zártabb, takarmányalapú etetéshez, biztosítva a zökkenőmentes átmenetet.

Rituális szokások és cselekedetek

Szeptember 2. és 7. között a mindennapok rendjét a kora őszi gyümölcsszüret, az első szőlőkoszorúk szakrális megfonása, valamint az állatok étrendi felkészítése határozta meg.

1. Gyümölcs- és szőlőszedés kezdete: A must első illata

A szőlőhegyeken megnyíltak a pincék, és megkezdődött a korai érésű tőkék szüretelése.

- **A szedés fegyelme:** Az asszonyok és lányok kora hajnalban indultak a szőlősorok közé sarlókkal vagy metszőkésekkel, míg a legények és férfiak faputtonyokkal hordták a szőlőt a présházakhoz. Csak az egészséges, érett fürtök kerülhettek a zúzókádakba.
- **A gyümölcsök feldolgozása:** A szőlő mellett folyamatosan szedték a hulló szilvát és a korai almát. A szilvából hatalmas rézüstökben, folyamatos kevergetés mellett, cukor nélkül főzték a sűrű fekete lekvárt, amely a téli hónapok egyik legfontosabb kalóriaforrása volt.

2. Kisebb szüreti rítusok: Szőlőfürt megáldása és koszorúk fonása

Mielőtt a nagyobb prések működésbe léptek volna, a szüreti szezon kezdetét szigorú mágikus és hálatelt aktusokkal szentesítették.

- **A szőlőfürt megáldása:** A legelső parcelláról származó legszebb, legnagyobb szőlőfürtöt a présház mestergerendájára akasztották fel, vagy a gazda ünnepélyesen megáldotta szentelt vízzel és borral. Ebből a fürtből a család tagjai közösen ettek, miközben hálát adtak a jégmentes nyárért.
- **A szőlőkoszorú megfonása:** A szedők a legszebb tőkék hajtásaiból, leveleiből és érett fürtjeiből dús koszorút fontak. Ezt a koszorút a présház kapuja fölé vagy a pince bejáratára szegezték fel. A szőlőkoszorú bőségvarázslóként működött: biztosította, hogy a must tisztán forrjon ki, a bor ne forduljon meg (ne ecetesedjen), és a hordók tele legyenek az eljövendő évben.

3. Állatok etetése télire előkészített takarmánnyal

A határban a legelők füve ezen a héten már szárazabbá és szegényesebbé vált, a hajnalok pedig kifejezetten hűvösek voltak, így megindult a jószágok kiegészítő takarmányozása.

- **A takarmány fokozatos bevezetése:** A gazdák az esti behajtás után az ólakban és istállókban már elkezdték adagolni az augusztus elején betárolt szénát, sarjút, valamint a cséplésből megmaradt szalmát és pelyvát.
- **Az étrendi átállás oltalma:** Az állatokat nem lehetett hirtelen átállítani a zöld legelőről a száraz takarmányra, mert az felfúvódást vagy belső betegségeket okozhatott. Az első szénadagokat a gazdaasszonyok rituálisan megszórták egy kevés szentelt sóval és aprított fokhagymával. Ez a keverék serkentette az állatok étvágyát, kitisztította a belső kártevőket, és rituálisan megvédte a gulyát és a nyájat a kora őszi dögvészektől.

Szeptember 2. és 7. között a magyar népi tradícióban a betakarítás kezdeti öröme és az óvatosság találkozott: a présházak körül megjelenő első darazsak zümmögése, a kapukra helyezett szőlőkoszorúk látványa és a jószágok istállóbeli gondos etetése mind azt mutatták, hogy a falu fegyelmezetten és biztonságban indítja el az évkör utolsó nagy bőségidőszakát.

Szeptember 8. – A szüret szakrális kezdőnapja és a bor megáldása

Szeptember nyolcadika a hagyományos magyar népi kalendáriumban az őszi félév egyik legjelentősebb gazdasági és rituális csomópontja: a **nagyüzemi szüret hivatalos megnyitása**. A keresztény hagyományban Kisboldogasszony napjaként számon tartott ünnep a népi világképben éles határvonal: eddigre a szőlőszemek a nyári napfény utolsó erejét is magukba szívták, a cukorfok eléri a megfelelő szintet, így a teljes faluközösség kivonul a szőlőhegyekre. Ez a nap az **érett gyümölcs feletti tiszta öröm, a folyékony bőség szakrális megalapozása és a közösségi összetartozás** ünnepe.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A szőlőtőkék megnyitását és a bor születését:** A szőlő a magyar tradícióban a legnemesebb növények egyike, a bor pedig a jólét, a barátság és a szakrális áldozatok hordozója. Ezen a napon a falu a természet folyékony ajándékának begyűjtését indította el.
- **Az őszi betakarítások csúcspontját:** A gabona biztonságba helyezése után a szüret megkezdése jelentette a végső garanciát arra, hogy a gazdasági év bőséggel zárul, és a pincék is megtelnek télre.

Rituális szokások és cselekedetek

Szeptember nyolcadikán a szőlőhegyek életét az első fürtök rituális, énekes levágása, a présházak és lugasok ünnepi feldíszítése, a friss mustból vett bőségvarázslatok, valamint a hajnalig tartó hegyi lakomák és táncok határozták meg.

1. Az első szőlő leszedése rituálisan, énekkel

A tőkék közé való belépés nem vette kezdetét fegyelmezetlen munkával; az első vágás szigorú szertartás szerint zajlott.

- **A rituális kezdés:** Kora hajnalban a szőlőbirtok legszebb parcellájánál a gazda és a legidősebb szedőasszony állt meg a sor elején. A legelső, legnagyobb és legtökéletesebb szőlőfürtöt a gazda szótlanul vágta le tiszta sarlóval vagy késsel.
- **Az aratási énekek őszi párjai:** Amikor a fürt a kosárba hullott, a marokszedő lányok lassan hömpölygő, tiszta hangú szüreti dalokat kezdtek énekelni. Az énekszó jelezte a szomszédos hegyeknek is, hogy a munka törvényesen és áldással megkezdődött. Az első fürtöt nem zúzták össze: a présházba vitték, ahol szentelt vízzel hintették meg, és a mestergerendára akasztották, hogy megvédje a pincét a kártevőktől és a borbetegségektől.

2. Szüreti koszorúk megfonása és a szőlőlugasok díszítése

A szüret első napján a présházakat és a munkatereket szakrális díszbe öltöztették, hogy a bőség szelleme otthonosan érezze magát.

- **A szüreti koszorú:** A szedők a legszebb tőkék hajtásaiból, leveleiből és érett, színes fürtjeiből monumentális koszorúkat fontak. Ezeket a koszorúkat a pincebejáratok fölé, vagy a présház nagykapuira rögzítették. A koszorú fókuszpontként működött: láthatatlan védvonalat húzott a vagyon köré, távol tartva a tolvajokat és az irigy tekinteteket.
- **A lugasok felékesítése:** A présházak előtti lugasokat, asztalokat színes szalagokkal, őszi virágokkal és füzérekkel díszítették fel. A falu népe ünnepi, tiszta inget öltött a munkához, kifejezve a föld adománya iránti tiszteletet.

3. Szőlőlé kóstolása és bőségvarázslat

Amikor az első puttonyok tartalma a kádakba került, és a zúzás után megindult a tiszta szőlőlé, elérkezett az első mintavétel és a mágikus analógiák ideje.

- **A must kóstolása:** A legelső kieresztett, sűrű szőlőlét (színmustot) a gazda fakupába merte. Elsőként ő maga kóstolta meg, megvizsgálva a sűrűségét és édességét, amiből a bor leendő erejére és tartósságára következtetett.
- **A rituális bőségvarázslat:** A kóstolás után a gazda az első korty mustot rituálisan a présház földjére vagy a pince küszöbére locsolta hálaáldozatként. Ezt követően a családtagok és a szedők is ittak a friss léből. Úgy tartották, hogy a Kisboldogasszony napján ivott tiszta szőlőlé megtisztítja a vért a nyári fáradtságtól, erőt ad a testnek az őszi félévre, és biztosítja, hogy a hordókban lévő bor tisztán, ecetesedés nélkül forrjon ki.

4. Lakoma és tánc este a présházaknál

A naplemente a feszített fizikai munka végét jelentette, a hegyoldalak pedig megteltek a tábortüzek fényeivel és a vidámsággal.

- **A hegyi lakoma:** A gazdák a présházak előtt felállított asztaloknál vendégelték meg az egész szüreti csapatot. Az ünnepi menü elmaradhatatlan része volt a bográcsban főtt nehéz birka- vagy marhapörkölt, a sültek, valamint a friss kelt tészták és pogácsák. Az ételek mellé a tavalyi év legjobb borait kínálták.
- **Hajnalig tartó tánc:** A vacsora után a présházak udvarán vagy a pincesorok laposain megindult a tánc. A duda és a hegedű szavára a fiatalok dinamikus csárdásokat jártak. A ritmikus lábdobogásokkal szimbolikusan megköszönték a földnek a termést, a hangos rigmusok és a nótázás pedig elűzték a napközbeni hajolgatás testi feszültségeit, végleg szentesítve az őszi bőségidőszak kezdetét.

Szeptember 8-án a magyar népi tradícióban az anyagi beteljesülés és a közösségi ünnep tökéletes egységbe forrt: a szőlőhegyen zengő énekszó, a présházak kapujára tűzött dús koszorúk, a must első szentelt kortyainak édessége és az esti tüzek melletti tánc mind azt pecsételték meg, hogy a falu népe méltósággal és biztonságban nyitotta meg az esztendő legszebb betakarítási időszakát.

Szeptember 9–15. – A szüret fő ideje: A prések zúgása és a szüreti felvonulás

Szeptember második hetére a hagyományos magyar népi kalendáriumban a szüreti munkálatok elérik abszolút csúcspontjukat. Ez az időszak a **hegyoldalak teljes learatott formájáról, a présházakban folyó megfeszített feldolgozó munkáról, valamint a betakarítást megkoronázó, monumentális közösségi felvonulásokról és bálokról** szól. Ekkorra a falu apraja-nagyja, sőt a környező települések rokonai is a

szőlőhegyeken dolgoznak, hogy a must biztonságban a hordókba kerülhessen a korai őszi esők megérkezése előtt.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **A kollektív munka erejét:** A szüret főszezonja nem egyéni feladat volt; a parcellák gyors és hatékony letisztítása a családok és szomszédok szigorú, összehangolt kalákamunkáját igényelte.
- **Az anyagi és szellemi beteljesülést:** A szüreti menet és a bál a teljes gazdasági esztendő leglátványosabb, legvidámabb ünnepe. A gabona után a bor biztonságba helyezése jelentette a végső garanciát arra, hogy a falu jólétben vág neki a téli időszaknak.

Rituális szokások és cselekedetek

Szeptember 9. és 15. között a mindennapok rendjét a szőlő fizikai feldolgozásának geometriája, a díszes maskarás felvonulások, valamint a bor első stádiumából vett sorsjóslások határozták meg.

1. Szőlő leszedése, bogyózás és préselés

A szőlőhegyeken feszített tempóban zajlott a munka, a présházak füstölői és belső terei pedig a technológiai fegyelem központjaivá váltak.

- **A betakarítás és bogyózás:** A szedők által puttonyokban behordott szőlőt hatalmas fa kádakba borították. A fürtöket rituális bogyózó rácsokon dörzsölték át, vagy tiszta lábú legények taposták meg ritmikus mozdulatokkal, hogy a bogyók héja felrepedjen, de a magok ne sérüljenek, megelőzve a bor megkeseredését.
- **A préselés rítusa:** A zúzott szőlőbogyókat (törkölyt) a monumentális, fából készült gerendás présekbe (sajtókba) rakták. A préskarok meghúzása előtt a gazda szentelt vízzel vagy az előző évi borral locsolta meg a szerkezetet. A lassan csorduló, sűrű, édes mustot tiszta tölgyfahordókba engedték, amelyeket előzőleg kénlapok égetésével rituálisan fertőtlenítettek a hordóbetegségek ellen.

2. A szüreti menet: Díszes kocsik és zenés felvonulás

Amikor a hegyoldalak tőkéi kiürültek, a munkafolyamatot a magyar néprajz egyik leglátványosabb rituális felvonulása zárta le.

- **A díszes menet:** A szőlőhegyről a falu központjába vonuló menetet virágokkal, szőlőágakkal és színes szalagokkal felékesített lovas kocsik alkották. A kocsikon ültek a legszebb ruhába öltözött szedőlányok és a puttonyos legények.
- **A rituális karakterek:** A menet élén a **borkirály** és a **szüreti kapitányok** haladtak, de elmaradhatatlanok voltak a maskarás alakok is: a *tolvajok*, akiket a csőszök jelképesen megkergettek, a *törökök,* a *medvetáncoltatók* és a *bakkus-figurák* (a bor istenségének népi megfelelői). A vonulást hangos ostorpattogtatás, nótázás, kurjongatás és a dudások, hegedűsök folyamatos zenéje kísérte, ami szimbolikusan megtisztította a falu utcáit az ártó erőktől.

3. Szüreti bál a falu központjában

A felvonulás közvetlenül a falu főterén vagy a nagykorcsmában berendezett szüreti bálba torkollott.

- **A szőlőkoszorú elhelyezése:** A bálterem vagy a sátor közepére hatalmas, szőlőfürtökből font monumentális koszorút függesztettek fel a gerendára. A bál egyik fő rituális játéka a koszorú megvédése volt: a fiatalok megpróbáltak szőlőt lopni belőle, míg a kijelölt csőszök tréfás

büntetésekkel, zálogok követelésével védték a bőséget jelképező koronát.

- **Felszabadult mulatság:** A bálban a falu minden rétege együtt vigadott. A nehéz ételek (marhagulyás, káposztás húsok) mellé bőségesen mértek csapra bort. A tánc hajnalig tartott; a gyors forgásokkal és a ritmikus dobbantásokkal a közösség végleg feloldotta az elmúlt hónapok megfeszített fizikai fáradtságát.

4. Jóslás a bor ízéből a következő év szerencséjére

A bál csendesebb óráiban, vagy a présházak mélyén a gazdák és a falu öregjei elvégezték az új termés első stádiumának kóstolását, amelyből messzemenő következtetéseket vontak le a jövőre nézve.

- **A must erejének vizsgálata:** Bár a lé még javában forrt (murok vagy karcos állapotban volt), a sűrűségéből, a pezsgés ritmusából és a kezdeti ízvilágból jósoltak. Ha a must íze a nehéz cukrosság mellett tiszta és zamatos maradt, az azt jelezte, hogy a bor tartós és erős lesz, ami a következő évre anyagi szerencsét, jó üzleteket és a gazdaság gyarapodását jelentette.
- **A közösség szerencséjének jóslata:** Ha a forrásban lévő lé zavaros volt, vagy korai fanyarságot mutatott, a néphit szerint az eljövendő esztendőben óvatosságra volt szükség: viszályok üthették fel a fejüket a családban, vagy a tavaszi félév időjárása hozhatott váratlan csapásokat. A tiszta, édes íz viszont a falu belső békéjét, a fiatalok házasodási kedvét és a jószágállomány szerencsés szaporodását jövendölte.

Szeptember 9. és 15. között a magyar népi tradícióban a fegyelmezett, nehéz fizikai munka és a teátrális, hangos ünnep tökéletes egyensúlyt alkotott: a prések nehéz zúgása, a díszes lovas kocsik csilingelése, a bálteremben függő szőlőkoszorú oltalma és az új borból vett jóslatok mind azt pecsételték meg, hogy a faluközösség sikeresen és méltósággal emelte be az esztendő folyékony bőségét a biztonságot nyújtó falak közé.

Szeptember 16–20. – A gyümölcsösök betakarítása és a téli kamra alapozása

Szeptember második felének kezdetére a hagyományos magyar népi kalendáriumban a szántóföldek és a szőlőhegyek után a falu gazdasági és rituális élete a kertekbe, a gyümölcsösökbe és a konyhákba helyeződik át. Ez az időszak a **hosszú távon is eltartható őszi gyümölcsök (alma, körte, dió, szilva) gondos kézi betakarításáról, a tartósítás archaikus formáiról (aszalás, vermelés, lekvárfőzés), valamint a megnyugtató bőség jegyében zajló esti családi lakomákról** szól.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **A vitaminok és a kalória rituális elraktározását:** A gabona és a bor mellett a gyümölcsök jelentették a harmadik legfontosabb pillért, amely biztosította, hogy a falu népe a téli fagyok idején se éhezzen, és megőrizze testi erejét.
- **A sérülékeny bőség megóvását:** A gyümölcsszedés nem a nyers erőről, hanem a fegyelmezett, finom mozdulatokról szólt. A népi logikában a gyümölcsöt úgy kellett levenni a fáról, mintha tojás lenne – egyetlen ütődés is a teljes téli készlet rothadását indíthatta el.

Rituális Szokások és Cselekedetek

Szeptember 16. és 20. között a mindennapok rendjét a fák kíméletes megfosztása, az aszalókemencék folyamatos füstje, valamint a házak belső békéjét megerősítő esti közös főzések határozták meg.

1. Gyümölcsök betakarítása: Alma, körte, dió szedése

A kertekben a család apraja-nagyja munkába állt, szigorú feladatmegosztás szerint.

- **A kézi szedés fegyelme:** Az almát és a kora őszi körtéket szigorúan kézzel, egyenként csavarták le az ágról, szalmakosarakba gyűjtve. A fák alá vastag szalmát terítettek, hogy a magasabb ágakról leverendő gyümölcs se ütődjön meg. A hibátlan darabokat (a vackort és a téli almát) különválogatták a vermeléshez.
- **A diószüret rítusa:** A diófa rituális verése a férfiak feladata volt. Hosszú, hajlékony póznákkal (mogyorófakarókkal) ütötték a lombot, miközben a gyermekek és az asszonyok a földről szedték össze a zöld burkából kipattanó csontos magvakat. A fa rituális megverése a néphit szerint nemcsak a termést hozta le, hanem serkentette a fa jövő évi hajtásait és rügyezését is.

2. Tartósítás a kamrának: Aszalás, befőzés, télire elrakás

A konyhákban és az udvarokon megállás nélkül égtek a tüzek; a tartósítás során a fizikai tisztaság spirituális fegyelemmel párosult.

- **Az aszalás misztériuma:** Az udvarokon felállított aszalókemencékben vagy a kenyérsütés után kihűlő nagy kemencékben, fűzvesszőből font cserényeken (tálcákon) aszalták a felezett körtét, almát és a magvaváló szilvát. Az aszalt gyümölcsöt vászonzsákokba zárták, és a gerendára akasztották. Úgy tartották, a kemence tiszta melege elűzi a gyümölcsből a rontást, és télen megvédi a családot a torok- és tüdőbetegségektől.
- **A vermelés és a gyümölcsök oltása:** A téli almát a ház alatti száraz pincékben vagy a földbe ásott, szalmával és száraz tölgyfalevéllel kibélelt vermekben helyezték el. Mielőtt a vermet lezárták volna, a gazdaasszony szentelt vízzel hintette meg a legfelső réteget, és fokhagymagerezdeket dobott a sarkokba, hogy a mezei egerek és a kártevők szagát se bírják a készletnek.

3. Esti közös főzések és családi lakomák

A nappali feszített munka után a szürkület beálltával a családok nem vonultak el külön; az esték a kollektív töltekezésről szóltak.

- **Az udvari üstök körül:** A szilvalekvárfőzés utolsó szakaszai vagy a dió tisztítása gyakran az udvaron, a tábortüzek mellett zajlott. A szomszédok és rokonok összeültek, a fiatalok tördelték a diót, az öregek pedig régi történeteket, az esztendő tapasztalatait mesélték.
- **A bőség családi asztala:** Az esti lakomákra olyan laktató ételek kerültek, amelyek ötvözték a nyári betakarítás gyümölcseit az őszi kertek javaival: diós és mákos csíkokat (tésztákat), gyümölcsös lepényeket sütöttek, a húslevesekbe pedig kora őszi gyökérzöldségeket tettek. A családfő az étkezés előtt hangosan fohászkodott, megköszönve, hogy a kamra polcai megteltek, és a család békességben, viszályok nélkül fejezheti be az esztendő nagy kerti munkáit.

Szeptember 16. és 20. között a magyar népi tradícióban a csendes, megfontolt gondoskodás uralkodott: a dióhéj ritmikus koccanása, az aszalók fanyar füstje, a vermek szigorú szakrális lezárása és a családi asztal melege mind azt biztosították, hogy a faluközösség anyagi és szellemi értelemben is sérthetetlen alapot teremtsen az eljövendő fagyos hónapokra.

Szeptember 21. – Az őszi napéjegyenlőség és a kozmikus egyensúly ünnepe

Szeptember huszonegyedike a hagyományos magyar népi kalendáriumban az esztendő egyik legfontosabb szakrális sarokpontja: az **őszi napéjegyenlőség**, a nyári napforduló egyenes párja és ellentéte. Ez a nap a **Kozmikus Egyensúly** ünnepe, amikor a fény és a sötétség, a nappal és az éjszaka hossza pontosan megegyezik. A népi világképben ez a pillanat jelenti a nyári félév végleges, megfellebbezhetetlen lezárását és a sötét, téli félév spirituális és fizikai kapujának megnyílását. A hangsúly a **teljes esztendő termése felett érzett végső hálaadáson, a föld rituális megnyugtatásán, valamint a sötétséggel érkező ártó erők elleni radikális védelmi rítusokon** van.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A fény és sötétség tökéletes egyensúlyát:** A falu népe tudatosította, hogy a természet elérte a nagy vízválasztót; innentől kezdve a sötétség órái drasztikusan növekednek, a fénnyel teli időszak visszahúzódik.
- **A beteljesedett anyagi biztonságot:** Mivel a gabona, a bor és a gyümölcsök döntő többsége már a raktárakban, pincékben és kamrákban pihent, ez a nap a teljes gazdasági év záróelszámolása és a kollektív megkönnyebbülés ünnepe.

Rituális szokások és cselekedetek

Szeptember 21. szokásrendszerét a monumentális hálaadó máglyák gyújtása, a parcellák szakrális megáldása, a feszültségoldó közösségi lakomák, valamint a négy őselemet (tűz, víz, levegő/füst, föld) mozgósító télűző szertartások határozták meg.

1. Tűzgyújtás és végső hálaadás a nyári termésért

A napéjegyenlőség éjszakáján a falu melletti legmagasabb dombgerinceken monumentális, messzire világító máglyákat raktak.

- **A hálaadó tűz rítusa:** A tüzet az aratásból megmaradt utolsó szalmakévékből, a szőlőhegyi nyesedékekből és a gyümölcsfák elszáradt ágaiból építették fel. A falu népe körbeülte a tüzet, és a vének vezetésével archaikus, lassan hömpölygő hálaénekeket zengtek, megköszönve a Napnak a nyári meleget, a Földnek pedig az életben maradást biztosító bőséges termést.
- **A fény szimbolikus átmentése:** A lángokba rituálisan dobtak az új kenyér morzsáiból és az új borból, mintegy áldozatként a tűz szellemének, hogy a téli hideg hónapokban is melegen tartsa a családi tűzhelyeket és megóvja a portákat a fagyhaláltól.

2. Termés- és földmegáldás télre

Mielőtt a természet végleg téli álomba merült volna, elvégezték a szántóföldek és a felhalmozott készletek utolsó, nagy szakrális lezárását.

- **A parcellák megnyugtatása:** A gazdák kimentek az őszi vetésekhez és az üres tarlókra. A föld négy sarkában rituálisan szentelt vizet locsoltak a talajra, és az elmúlt ünnepkörökből megőrzött hamut szórták szét. Ezzel megáldották a földet télre, hogy a fagyok ne tehessenek kárt a gyökerekben, és a talaj belső ereje megmaradjon a következő tavaszig.
- **A raktárak szakrális zárolása:** A magtárak, hombárok és pincék ajtaját szentelt gyógynövények (üröm, fodormenta) füstjével járták körbe, majd a zárakra és küszöbökre szurokkal vagy kénnel keresztet rajzoltak, végleg rögzítve a bőséget az élettérben.

3. Tánc, ének és közösségi lakoma

A szakrális aktusok után a falu népe a domboldalakon vagy a falu főterén rendezett nagyszabású közös lakomán gyűlt össze.

- **A rituális menü:** Az asztalokra a harmadik bőségperiódus minden java felkerült: bográcsokban főtt zsíros birka- és marhahúsok, őszi zöldségekkel dúsított kásák, az új lisztből sütött diós és mákos lepények, valamint a frissen kiforrt, karcos új borok és mustok.
- **A fordulópont táncai:** A lakomát fergeteges táncmulatság követte. A fiatalok ritmikus kör- és lánctáncokat jártak a máglyák körül. A köralak az évkör folytonosságát és az egységet szimbolizálta; a dinamikus dobogásokkal a legények jelképesen elbúcsúztatták a meleg napokat, és erőt merítettek a közeledő nehéz, téli félévhez.

4. Termékenységi és télűző rítusok: Füst, tűz, víz, koszorú

Mivel a néphit szerint a napéjegyenlőség pillanatában a világok közötti határok elvékonyodnak, és a növekvő sötétséggel a rontó erők megpróbálnak benyomulni a falu területére, drasztikus tisztító rítusokat alkalmaztak.

- **A négy őselem szertartása:**
  - **Füst és Tűz:** Az udvarokon kénes, gyógynövényes tüzeket gyújtottak, és a sűrű füstöt szándékosan bevezették az istállókba és ólakba, hogy elűzzék a kártevőket, a betegségeket és a jószágok tejét elapasztó rontásokat. A legények átugrották a parazsat, hogy megtisztuljanak a testi gyengeségtől.
  - **Víz:** A kora hajnalban a szentelt kutakból merített, jéghideg vízzel mosták le a házak küszöbeit, nyílászáróit és a jószágok lábait, láthatatlan védvonalat húzva a birtok köré.
  - **Koszorú:** Az aratásból és a szüretből megőrzött kalászokból, szőlőágakból és őszi bogyókból (galagonya, vadrózsa) font monumentális **egyen súlykoszorút** a falu kapujára vagy a templom bejáratára akasztották. Ez a koszorú rituális pajzsként működött az év hátralévő részében: elhárította a rontó tekinteteket, megvédte a falut a téli dögvészektől, és biztosította, hogy az elraktározott bőség sértetlenül tartson ki az új tavasz eljöveteléig.

Szeptember 21-én a magyar népi tradícióban a kozmikus rend előtti tisztelgés és a fegyelmezett védekezés ötvöződött: a dombtetőkön lobogó máglyák vörös fénye, a földekre hulló szentelt vízcseppek, a közös lakomák nehéz illatai és a négy őselemet mozgósító záró rítusok mind azt pecsételték meg, hogy a faluközösség anyagi bőségben, szellemi egységben és felkészülten lép át az évkör sötét, téli félévének kapuján.

Szeptember 22–30. – Az őszi munkák lezárása és a porták végleges téliesítése

Szeptember utolsó harmada a hagyományos magyar népi kalendáriumban az intenzív, szabadtéri mezőgazdasági nagymunkák abszolút végpontja. Az őszi napéjegyenlőség (szeptember 21.) kozmikus fordulója után a sötétség órái rohamosan növekednek, a hajnalok kifejezetten fagyossá válnak, ami a faluközösséget a nyílt határ elhagyására és az élettér beszűkítésére készteti. Ez az időszak a **szántóföldi vetés teljes befejezéséről, a felhalmozott javak végleges és biztonságos elhelyezéséről (pincék, padlások feltöltéséről), valamint a ház és a kamra fizikai-mágikus lezárásáról** szól.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **A határok bezárulását:** A népi logikában szeptember végével a falu határa, a szántóföldek és a szőlőhegyek „pihenőre térnek”, a föld lezárul. A gazdasági aktivitás fókusza végérvényesen áttevődik a gazdaság belső udvarára, az ólakra, a pincére és a lakóházra.
- **Az anyagi biztonság véglegesítését:** Ez az utolsó pillanat, amikor a fagyérzékeny terményeket, zöldségeket és a hordókat biztonságos, védett helyre lehetett menekíteni az őszi esők és a korai fagyok elől.

Rituális szokások és cselekedetek

Szeptember 22. és 30. között a mindennapok rendjét az utolsó barázdák bevetése, a pincék és padlások logikus feltöltése, a készleteket védő drasztikus ráolvasások és rítusok, valamint a hosszú téli estéket előrevetítő belső, közösségi összejövetelek határozták meg.

1. A vetés befejezése: Az utolsó barázdák lezárása

A szántóföldeken feszített tempóban zajlottak az utolsó munkálatok, hogy a kora őszi búza és rozs magvai még a tartós, fagyos esők előtt a talajba kerüljenek.

- **A vetési munkák lezárása:** A gazdák az utolsó parcellákat is bevetették. A munka végeztével az ekevasat rituálisan megtisztították a földtől, és szentelt vízzel vagy borral öntötték le, mielőtt a szerszámot a fészerbe zárták volna tavaszig.
- **A föld megnyugtatása:** Az utolsó bevetett tábla szélén a gazda letérdelt, és egy marék földet morzsolt szét a tenyerében, miközben csendben fohászkodott: *„Megadtuk neked a magot, földanya, őrizd meg a hó alatt, adj zöldellő tavaszt!”* Ezzel a földet szimbolikusan átadták a téli pihenőidőszaknak.

2. Termények téliesítése: Padlások és pincék feltöltése

A ház belső gazdasági terei ezen a héten érték el maximális telítettségüket. A raktározás szigorú logisztikai és fizikai szabályok szerint történt.

- **A pincék feltöltése:** A szüretből származó, forrásban lévő vagy már letisztult újboros hordókat véglegesen elhelyezték a pincék mélyén. A tőkék mellől behozott gyökérzöldségeket (sárgarépa, petrezselyem, retek) és a káposztafejeket tiszta, nedves homokba vermelték el a pince padozatán, hogy megőrizzék frissességüket.
- **A padlások megtöltése:** A száraz, jól szellőző padlásokra hordták fel a fokhagyma- és vöröshagymakoszorúkat, az aszalt gyümölcsökkel teli vászonzsákokat, a kifejtett babot, lencsét, valamint a téli eltarthatóságú bőséges alma- és körtetermést, amelyeket tiszta rozsszalmaágyon, egymástól távol helyeztek el a rothadás megelőzésére.

3. Házi készletek védelme: Ráolvasások, só és fokhagyma

Mivel a felhalmozott élelmiszer jelentette a család túlélésének egyetlen zálogát, a fizikai védelem mellett drasztikus mágikus óvintézkedéseket tettek a kártevők, a tolvajok és az ártó rontások ellen.

- **Mágikus védvonalak fokhagymával és sóval:** A gazdaasszonyok szentelt sóval hintették meg a pincék küszöbét és a padlásfeljárók lépcsőit. A hombárok sarkaiba és a zsírosbödönök mellé fokhagymagerezdeket helyeztek. Úgy hitték, a fokhagyma és a szentelt só ereje elvakítja a dézsmáló egereket, pockokat, és megakadályozza, hogy az irigy szomszédok rontó tekintete (szemmel verés) megkeserítse a zsírt vagy megposhasztassa a bort.
- **Záró ráolvasások:** A kamraajtók végleges bezárásakor (zárolásakor) a családfő vagy a legidősebb asszony archaikus ráolvasásokat mormolt, miközben bal kézzel háromszor megkerülte a zárat: *„Ami itt bent van, az a miénk maradjon; egér ne rágja, tolvaj ne lássa, rontás ne fogja!”* Ez a rituális pecsét garantálta a készletek érintetlenségét a téli félévben.

4. Esti gyűlések, mesélés és a szüreti bálok folytatása

Bár a nappalok a kemény fizikai rendezkedésről szóltak, a korai sötétedés miatt az esték a közösségi élet és a szóbeli kultúra megerősödését hozták.

- **A fonók és esti gyűlések előhírnökei:** Az asszonyok és a fiatal lányok esténként összeültek a házak tágas konyháiban vagy a fonóházakban. Bár a gyapjú- és kenderfonás igazi szezonja későbbi, ekkor már megkezdődött a kukoricafosztás, a babfejtés és a dió tisztítása. A munka ritmusát a falu öregjei által mesélt archaikus mesék, ködfátyolos történetek és történelmi mondák adták.
- **A szüreti bálok utóhulláma:** A szomszédos hegyközségek és falvak elhúzódó szüreti munkálatai miatt a hétvégéken még folyamatosan zajlottak a szüreti bálok és mulatságok. A présházaknál a karcos újborok és a must kóstolása mellett a fiatalok hajnalig járták a lassú és friss csárdásokat, végleg feloldva az esztendő nagy szabadtéri munkáinak testi-lelki feszültségét.

Szeptember 22. és 30. között a magyar népi tradícióban a tökéletes rendteremtés és a biztonságra való törekvés uralkodott: a bevetett földek csendes magánya, a pincék és padlások roskadozó, illatos bősége, a kamrákat védő fokhagymás-sós rítusok, valamint a meleg konyhákban felcsendülő esti mesék mind azt biztosították, hogy a faluközösség anyagi és szellemi értelemben is hermetikusan lezárja életterét, és megerősödve, nyugodtan várja az esztendő eljövendő fagyos, téli hónapjait.

Szeptember 29. – Szent Mihály napja: A gazdasági évforduló és a pásztorok számadása

Szeptember huszonkilencedike, Szent Mihály arkangyal ünnepe a hagyományos magyar népi kalendáriumban az őszi félév egyik legjelentősebb, sorsfordító határnapja. A népi gazdasági évben ez a nap jelentette a **nyári legeltetési időszak hivatalos lezárását és az őszi-téli istállózás kezdetét**. Ekkor telt le a pásztorok, béresek és cselédek fogadási ideje, ezáltal Szent Mihály napja a szigorú elszámolások, a pásztorünnepek, valamint a jószágállomány (különösen a lovak és szarvasmarhák) **fizikai és mágikus védelmének az abszolút főnapja**.

Mit ünnepeltek és mit jelentett ez a nap?

- **Az állatok téli egészségének biztosítását:** A jószág a paraszti gazdaság legnagyobb mozgó tőkéje és az életben maradás záloga volt. Az istállóba való végleges behajtás kritikus pillanatnak számított, amikor az állatokat meg kellett óvni a zárt terekben terjedő dögvészektől.
- **A pásztorok évfordulóját és a bőséget:** Ezen a napon zárult le a tavasztól őszig tartó kinti munka. Ha a jószág kövéren, egészségesen és hiánytalanul tért vissza a faluba, az a gazda gazdagságát, a pásztor rátermettségét és a falu eljövendő téli bőségét jelentette.

Rituális szokások és cselekedetek

Szeptember 29-én a falvak és a legelők életét a jószágok utolsó, ünnepélyes megjáratása, az istállók hermetikus fizikai-szakrális megtisztítása, valamint a gonosz erők elleni drasztikus, fokhagymás-boros rontáselhárító rítusok határozták meg.

1. Az állatok utolsó kihajtása és a rituális hazahajtás

A szarvasmarhák és a lovak csordáit, méneseit ezen a reggelen még utoljára kiterelték a határba, de ez a mozzanat már nem a legeltetésről, hanem egy ünnepélyes rituáléról szólt.

- **Az utolsó kihajtás:** A pásztorok kora hajnalban, hangos ostorpattogtatással és tülköléssel hajtották ki az állatokat. Úgy tartották, a Szent Mihály-napi utolsó harmat és a kora őszi fű még egyszer utoljára átjárja a jószág testét, megkeményíti a patákat és fényessé teszi a szőrt, ami ellenállóvá teszi őket a téli hideggel szemben.
- **A pompás hazahajtás:** Délután a menet ünnepélyesen, díszesen tért vissza a faluba. A vezérbikák és a legszebb lovak szarvára, sörényére a pásztorok szalagokat, vadvirágokból font koszorúkat tűztek. A falu népe az utcákon sorfalat állva fogadta a hazatérő vagyont. A gazdák ekkor vették át a jószágot a pásztoroktól, és a kocsmában vagy a portákon megkezdődött a szigorú számadás a tavasz óta született szaporulattal és az esetleges veszteségekkel.

2. Az istállók radikális tisztítása

Mielőtt a lovak és a szarvasmarhák elfoglalták volna téli helyüket, az istállókat és ólakat teljesen alkalmassá kellett tenni a több hónapos zárt tartásra.

- **A fizikai tisztaság:** A vályog- és deszkafalakat az utolsó szálig kitakarították, a régi trágyát kihordták, a padozatot friss agyaggal döngölték le vagy tiszta homokkal szórták fel. A falakat frissen oltott mésszel fehérítették ki, ami fertőtlenítette a tereket a rágcsálók és a penész ellen.
- **Friss alom biztosítása:** Az jószágok alá vastag, tiszta rozsszalmát vagy augusztusi sarjút terítettek, hogy a hideg padozat ne fázhassa fel az állatok tőgyét és lábait a fagyos téli éjszakákon.

3. Védekezés a gonosz ellen: Szalmaszálak, bor és fokhagyma

A néphit szerint az istállóba való behajtás átmeneti idejében a boszorkányok és a rontó szellemek megpróbálnak benyomulni a zárt terekbe, hogy elapasszák a tehenek tejét, megbetegítsék a lovakat, vagy rontást hozzanak a tenyészetre. Ezért drasztikus mágikus védelmi rendszert alkalmaztak.

- **A fokhagyma ereje:** Az istálló küszöbét, az ajtófélfákat és a jászlak széleit a gazdaasszonyok rituálisan bedörzsölték fokhagymával, vagy fokhagymagerezdeket dugtak a gerendák réseibe. A fokhagyma átható, tiszta szaga a hiedelem szerint elvakította a gonoszt, és áthatolhatatlan spirituális falat húzott a bejárat köré.
- **A bor és a szalmaszálak rítusa:** Mielőtt a marhákat és a lovakat rákötötték jászolra, a gazda az új, friss alomszalmából kihúzott néhány szálat, kereszt alakban a küszöbre fektette, és az idei szüretből származó tiszta újborral locsolta meg. Az állatoknak át kellett lépniük ezen a borral szentelt szalmakereszten. Úgy hitték, a bor ereje megtisztítja a jószág patáit az útszéli rontásoktól, a kereszt alakú szalma pedig megköti az ártó lények lábát, biztosítva, hogy az állatok egészségesen, békességben és bőségben vészeljék át az eljövendő téli hónapokat.

Szent Mihály napjával a magyar népi tradícióban a nyílt, szabadtéri mozgás korszaka véget ért: az utcákon hömpölygő csordák látványa, a meszelt falú istállók fokhagymás illata, a küszöbökön elhelyezett boros szalmakeresztek oltalma és a pásztorok hangos számadásai mind azt pecsételték meg, hogy a falu a legnagyobb élő vagyonát is teljes biztonságba helyezte az évkör sötét, téli félévének megérkezése előtt.

Október 1. – Az őszi vetés végleges lezárása és a földanya megnyugtatása

Október elseje a hagyományos magyar népi kalendáriumban szigorú, visszavonhatatlan mezőgazdasági és rituális határnap: az **őszi vetési munkák végleges lezárása**. A népi regulák szerint eddigre a jövő évi kenyérnek valót (búzát, rozst) az utolsó szemig be kellett fogadnia a talajnak. Ez a nap a **termőföld téli pihenőre térésének szakrális szentesítéséről, a határ láthatatlan erőtényezőinek kiengesztelésérő l, valamint a porták hermetikus téli raktározásának megkezdéséről** szól.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A föld téli pihenőjének kezdetét:** A közösség tudatosította, hogy a talaj elvégezte éves munkáját, befogadta az új élet csíráit, és mostantól a tavaszi ébredésig tilos megbolygatni, zaklatni a szántókat.
- **Az emberi munka fegyelmének beteljesülését:** A gazda megkönnyebbülését, hogy a jövő évi megélhetés alapjai biztos helyen, a barázdák mélyén pihennek.

Rituális szokások és cselekedetek

Október elsején a falu és a határ életét a mezőgazdasági terek szakrális elhagyása, a madaraknak és szellemeknek szánt engesztelő kévék, a talajnak felajánlott drasztikus földáldozatok, valamint a kamrák és versek végleges, logikus feltöltése határozta meg.

1. Az engesztelő kéve a madaraknak és szellemeknek

A vetés utolsó mozzanataként a gazdák nem tisztították meg a parcellákat az utolsó szemig; a határ szellemeivel való békés együttélés szigorú rítust követelt.

- **A „meghagyott” termés:** A szántóföldek legutolsónak bevetett sarkában a gazda szándékosan lábon hagyott vagy a földre szórt egy kis kévényi vetőmagot és kalászt.
- **A megbékélés funkciója:** Ez a felajánlás a mezei madaraknak, rágcsálóknak és a terület láthatatlan védőszellemeinek (a földőrzőknek) szólt. A néphit szerint így a vadállatok és a szellemek „nem sértődtek meg”: télen nem éheztek, ezért nem rágták ki a föld alatt pihenő friss csírákat, és nem hoztak fagyot vagy rontást a parcellára.

2. Földáldozat: Kenyér, bor és sör a barázdáknak

Mielőtt a gazda végleg hátat fordított volna a szántónak az eljövendő fagyos hónapokra, elvégezte az évkör egyik legarchaikusabb hálaáldozatát.

- **A folyékony és szilárd áldozat:** Az utolsó barázda lezárásakor a családfő térdet hajtott a tiszta földön. Az idei új lisztből sütött kenyérből egy komoly darabot rituálisan a barázda mélyébe temetett, majd a szüretből származó újbort, valamint a faluban főzött nehéz őszi sört csorgatta rá a talajra.
- **A rítus jelentése:** Ez a fizikai aktus közvetlen táplálás és köszönetnyilvánítás volt a Földanyának az egész éves bőségért. A kenyér a föld saját, feldolgozott gyümölcse tért vissza a forráshoz, míg a bor és a sör a föld belső tüzét és energiáját szimbolizálta, biztosítva, hogy a talaj a hó alatt se veszítse el zsírosságát és reprodukciós erejét.

3. A téli raktározás végleges megkezdése

A határ elhagyásával párhuzamosan az udvarokon és a házak belső tereiben megindult a javak szigorú, strukturált elhelyezése a téli fagyok ellen.

- **A gabona és a zöldség elhelyezése:** A kicsépelt tiszta gabonát a véglegesen kiszárított hombárokba zárták. A kerti zöldségeket (tarlórépa, zeller, paszulin, bab) mély, szalmával bélelt föld alatti vermekbe rétegezték, hogy a fagy ne érhesse el a húsukat.
- **A húsfélék és a szalonna fegyelme:** A kamrák vastag tölgyfa gerendáira felkerültek a jól megsózott, füstölt szalonnák, sonkák és kolbászok. A gazdaasszonyok szigorúan különválasztották a napi fogyasztásra szánt élelmiszereket a tartós téli tartalékoktól. Ezt a napot a kamrakulcsok rituális átadásának is tekintették: a gazda a gazdaasszony övére akasztotta a kulcscsomót, jelezve, hogy a külső munkák helyett mostantól a belső, beosztó takarékosság határozza meg a család életét.

Október elsejével a magyar népi tradícióban a nyílt színi aktivitás korszaka lezárult: a szántókon magára hagyott engesztelő kévék, a barázdákba öntött sör és bor illata, valamint a hombárok és kamrák nehéz ajtóinak csattanása mind azt jelezték, hogy a közösség elvégezte kötelességét, és a földet békességben, biztonságban átadta a téli pihenőidőszaknak.

Október 2–10. – Bőséghét: A közösségi hálaadás és a téli életterek szétválasztása

Október első évtizede a hagyományos magyar népi kalendáriumban az abszolút megkönnyebbülés és az anyagi biztonság rituális megerősítésének az időszaka. Miután a földeket október elsején átadták a téli pihenőnek, a faluközösség egy teljes hetet szentelt annak, hogy megünnepelje a **betakarítás teljes befejeződését, a kamrák és magtárak telítettségét, valamint a közösségi és családi kohéziót**. Ez a hét az utolsó nagy, felhőtlen ünnepi periódus a novemberi sötétség és a fegyelmezett téli hétköznapok megérkezése előtt.

Mit ünnepeltek ezen a héten?

- **A kollektív túlélés bizonyosságát:** A bőséghét lényege annak tudatosítása, hogy a falu közös munkája meghozta gyümölcsét. A megtelt hombárok és pincék láttán megszűnt az éhezéstől való közvetlen félelem.
- **A közösségi szolidaritást:** Az ünnepségek azt a logikát követték, hogy a bőség csak akkor válik áldássá, ha abban a falu minden tagja – a szegényebbek is – osztozik, megerősítve ezzel a belső védelmi hálót.

Rituális szokások és cselekedetek

Október 2. és 10. között a mindennapok rendjét a közös batyus lakomák, a nemek szerinti téli munkamegosztás rituális megnyitása, valamint a jószágokat fűszeres füsttel oltalmazó drasztikus állatmegáldások határozták meg.

1. A „bőség asztala” és a közös lakomák

A hét folyamán a falu főterén, a templomkertben vagy a tágas közösségi színekben monumentális, közös étkezéseket szerveztek.

- **A batyus felajánlás:** A lakomák alapelve a kölcsönösség volt: minden család kötelezően kivette a részét az asztal megterítéséből. A gazdagabbak nehéz húsokat, birkát, marhát és újbort vittek, az asszonyok friss lisztből sütött kelt kalácsokat, lekváros lepényeket, míg a szegényebbek a kertek kora őszi zöldségeit (babot, káposztát, tököt) tették a közösbe.
- **A bőség asztalának szentsége:** Az ételeket hosszú, közös asztalokon osztották szét, ahová bárki leülhetett. A közös étkezés feloldotta az esztendő közbeni vagyoni különbségeket és személyes viszályokat. Hitük szerint, ha a bőséghéten az asztal roskadozik és a falu egy emberként eszik-iszik, akkor a téli szűkösség idején sem fogy el a családok mindennapi kenyere.

2. Nemek szerinti rituális nyárbúcsúztató és téli munkakezdés

Ezen a héten a férfiak és a nők tevékenysége határozottan elvált egymástól, rituálisan megnyitva a téli, zárt térben végzendő munkák korszakát.

- **A nők és a fonóházak megnyitása:** Az asszonyok és eladó lányok rituálisan kitakarították és berendezték a téli összejövetelek helyszíneit, a fonóházakat. Az első hivatalos fonónapon a küszöböt szentelt vízzel mosták le, és az első rokákat (guzsalyokat) szalagokkal díszítették fel. A fonóház megnyitása a női közösségi élet és a szóbeli kultúra (éneklés, mesemondás, párválasztási játékok) téli bázisává vált.
- **A férfiak és a szerszámok téli rendje:** A férfiak eközben a fészerekben és az udvarokon gyűltek össze. Sorra vették a nyári nagymunkák szerszámait (ekéket, boronákat, szekereket, kaszákat), megtisztították őket a sártól és a rozsdától, majd szerszámzsírral vagy faggyúval kenték le a vasat. A szerszámok javítása és elrakása rituális csendben vagy halkan mormolt férfias történetek mellett zajlott, szimbolikusan lezárva a határban végzett fizikai erőkifejtést.

3. Állatmegáldás és áthajtás a fűszeres parázson

Mivel a jószágok Szent Mihály napja (szeptember 29.) óta az istállókban pihentek, a bőséghéten elvégezték rajtuk a legfontosabb téli egészség- és erővarázsló szertartásokat.

A parázson való áthajtás rítusa: Az istállók udvarán az aratásból megmaradt pelyvából, száraz tölgyfalevelekből és rontásűző gyógynövényekből (üröm, bodzaág, vadkapor)

széles parázságyat raktak. A lovakat és a szarvasmarhákat a gazdák és a pásztorok határozott mozdulatokkal hajtották át ezen a füstölő, illatos parázssávon.

- **A füst ereje és a megáldás:** A gyógynövényes, fűszeres füst és a meleg parázs átjárta az állatok lábait és hasát. Úgy hitték, ez a drasztikus tisztítás leégeti a patákról és a szőrről a mezei rontásokat, elpusztítja a bőr alatti élősködőket, és olyan belső tüzet ad a jószágnak, hogy *„a tél ki ne vigye belőlük az erőt”*. Az áthajtás után a pap vagy a falu legidősebb pásztora szentelt vízzel hintette meg a gulyát, biztosítva az állomány hiánytalan téli túlélését.

Október 2. és 10. között a magyar népi tradícióban az anyagi biztonság feletti kollektív öröm és a racionális védekezés ötvöződött: a közös asztalok nehéz illata, a fonóházakban felcsendülő első énekek, a fészerekben megjavított szerszámok rendje és a jószágokat megáldó fűszeres tüzek füstje mind azt biztosították, hogy a faluközösség egységesen, anyagi bőségben és szellemi fegyelemben zárja le a nyári félévet.

Október 11–15. – A fonóidő kezdete és a téli közösségi élettér megnyitása

Október közepére a hagyományos magyar népi kalendáriumban a természet végérvényesen fagyossá válik, a nappalok látványosan megrövidülnek, ezáltal a szabadtéri, határbeli munkák teljesen megszűnnek. Ez az időszak a **fonóidő hivatalos kezdete**, amely a paraszti kultúrában nem csupán a kender és a gyapjú feldolgozásának technológiai startját jelentette, hanem a **közösségi és társasági élet rituális visszatérését a meleg, zárt házakba**. A fonóház az eljövendő téli hónapok legfontosabb információs központjává, a szóbeli tradíciók őrzőhelyévé és a szervezett párválasztás első számú színterévé vált.

Mit ünnepeltek ebben az időszakban?

- **A belső, otthoni élettér szentségét:** Miután a falu népe tavasztól őszig a határban, egymástól fizikailag elszigetelve dolgozott, a fonóidő kezdete a kollektív újraegyesülést szimbolizálta. Az ünnep lényege a sötétség elleni védekezés a közösség erejével és a meleg tüzekkel.
- **Az ifjúság társadalmi integrációját:** Ez a periódus a szigorúan ellenőrzött, de szabad ismerkedés időszaka. A falu elöljárói és az idősebb asszonyok vigyázó tekintete mellett a fiatalok itt kaptak lehetőséget a jövőbeli házasságok megalapozására.

Rituális szokások és cselekedetek

Október 11. és 15. között a mindennapok esti ritmusát az asszonyok fegyelmezett munkája, a legények rituális látogatásai, valamint a guzsalyok és orsók mozgásából vett szerelmi jóslatok határozták meg.

1. A fonóházak belső rendje: Munka, ének és szóbeli emlékezet

A lányok és az asszonyok sötétedés után összegyűltek a falu egy-egy tágasabb, erre a célra kibérelt vagy felajánlott házában.

- **A technológiai fegyelem:** A fonás (a kender és a gyapjú szálakká sodrása) komoly koncentrációt igényelt. Minden lánynak megvolt a maga kijelölt helye a lócán, és tartaniuk kellett a gazdaasszony által előírt esti teljesítményt (a megfont motringok számát).
- **Az emlékezet fenntartása:** A monoton, ritmikus munka fáradtságát és a csendet énekszóval törték meg. Egymás után zendültek fel a lírai népdalok, balladák és a fegyelmezett hálaénekek. A munka közben a legidősebb asszonyok meséltek: itt adódott át a falu történelmi emlékezete, a régi családok történetei, valamint az évközi rítusok szabályrendszere a felnövekvő generációnak.

2. A legények rituális udvarlása és a „látogatóba” járás

A fonóház nem maradt tisztán női tér; a szürkület előrehaladtával megérkeztek a falu legényei is, akiknek belépése szigorú belső etikett szerint zajlott.

- **A belépés rítusa:** A legények csoportosan, hangos köszönéssel, gyakran ostorpattogtatással vagy zenészek kíséretében léptek be a fonóba. Nem ülhettek le azonnal a lányok mellé; először tiszteletüket kellett fejezniük a fonót felügyelő idős gazdaasszony előtt.
- **A figyelemfelkeltés és udvarlás játékai:** A férfiak tréfás történetekkel, ugratásokkal, faragással vagy rejtvények feladásával szórakoztatták a női közösséget. A legények azzal fejezték ki szándékukat a kiszemelt lány felé, hogy segítettek neki a nehezebb munkafolyamatokban, vagy megvásárolták a lány által font fonalat a szimbolikus „fonóvásárokon”.

3. Szerelem- és házasságjóslások a munkaeszközökkel

Mivel a fonóidő első hete a téli párválasztási ciklus nyitánya volt, a lányok mágikus analógiák segítségével igyekeztek kifürkészni a jövőjüket. A jóslások alapanyagai a közvetlen környezetből és a munkaeszközökből (orsó, fonal, szösz) származtak.

- **Az orsódobás rítusa:** Ha egy lány keze közül munka közben kicsúszott az orsó és a földre esett, a jelen lévő asszonyok azonnal elemezték a helyzetet. Úgy tartották, az a lány, aki a hét folyamán a legelőször ejti el vagy dobja el szándékosan, de észrevétlenül az orsóját, az fog a leggyorsabban férjhez menni a falu legényei közül, még a farsangi időszak vége előtt.
- **A fonal hossza és a házasság tartóssága:** Figyelték a megszakítás nélkül megfont fonal minőségét is. Ha a szál egyenletesen, szakadás nélkül futott hosszú métereken át, az hosszú, békés, vitáktól mentes házaséletet jövendölt. A gyakran elszakadó, göcsörtös fonal viszont nehéz természetű anyóst vagy hűtlen férjet vetített előre, ami óvatosságra intette az eladó sorban lévő lányt.

Október 11. és 15. között a magyar népi tradícióban a zárt terek belső rendje és a szigorúan szabályozott közösségi kohézió dominált: a guzsalyok surrogó hangja, a fonóházak kemencéinek tiszta melege, a legények fegyelmezett, de vidám udvarlási rítusai és az orsókból kiolvasott házasságjóslatok mind azt biztosították, hogy a faluközösség a külső fagyok megérkeztekor se szigetelődjön el, hanem belső egységben és szellemi fegyelemben indítsa el a téli félév társasági életét.

Október 16–20. – Állatbehajtás és télkezdő szertartások: A legelők lezárása

Október második harmadának vége a hagyományos magyar népi kalendáriumban az állattartás esztendős ciklusának végleges, megfellebbezhetetlen záróponjta. Míg Szent Mihály napján megkezdődött a folyamat, ezekben a napokban a **legelők teljes lezárása és a jószágállomány végleges istállózása** történik meg. Ez az időszak a **pásztorok és gazdák közötti végső elszámolásról, az állatok radikális tűz-rituálékkal végzett egészségmegőrzéséről, valamint a legelők és a határ téli pihenőre küldéséről** szól.

Mit ünnepeltek ebben az időszakban?

- **A legelők és a határ pihenőre küldését:** A népi tapasztalat szerint október közepére a fű végképp elveszíti tápértékét, a talaj menti fagyok állandósulnak. A határt rituálisan lezárják, visszaadva a földet a téli természet erőinek.
- **A pásztori hűség és munka elismerését:** A falu tiszteletét fejezte ki azon férfiak iránt, akik tavasztól őszig a vadonban, az időjárás viszontagságainak kitéve őrizték a közösség legnagyobb élő vagyonát.

Rituális szokások és cselekedetek

Október 16. és 20. között a mindennapok rendjét az utolsó, szimbolikus hazaterelés, a falu szélén rakott rituális oltalmazó máglyák, a pásztorok természetbeni megajándékozása, valamint a tiszteletükre rendezett őszi pásztorbálok határozták meg.

1. Az utolsó hazaterelés és a legelők lezárása

A jószágok (szarvasmarhák, lovak, juhok) utolsó kinti napja szigorú koreográfia szerint zajlott, jelezve a kinti és benti világ közötti váltást.

- **A szimbolikus legeltetés:** A pásztorok kora reggel még egyszer utoljára kiterelték az állatokat a tarlókra és a laposokra. Ez a kihajtás már nem a táplálkozásról, hanem a jószág megjáratásáról szólt.
- **A végleges hazatérés:** Délután a csorda és a nyáj végleg megindult a falu felé. A pásztorok hosszú, ritmikus tülköléssel és ostorpattogtatással jelezték a határ elhagyását. Amikor az utolsó állat is átlépte a falu belső mezsgyéjét, a legelők kapuit jelképesen és fizikailag is bezárták, elreteszelték tavaszig.

2. Tűzrakás a falu szélén: Áthajtás a védelmező lángokon

Mielőtt az állatok elfoglalták volna végleges helyüket a téli ólakban, átestek a legfontosabb, drasztikus tisztító és egészségmegőrző szertartáson.

- **A télkezdő máglyák:** A falu szélén, a bevezető utak mentén a legények és a pásztorok hatalmas tüzeket raktak száraz tölgyfahasábokból, gyújtósnak az aratásból visszamaradt pelyvát és vadrepce-kórókat használva.
- **Az áthajtás rítusa:** A megvadított, de határozott kézzel vezetett lovakat és marhákat a pásztorok közvetlenül a lobogó tüzek és a sűrű, fojtogató füst mellett – olykor a szétterített, még izzó parázson át – hajtották keresztül. A néphit szerint a tiszta fa tüze és a gyógynövényes füst leégette az állatokról az őszi dögvész csíráit, meggátolta a zárt téri láb- és tőgybetegségek kialakulását, és olyan belső erőt adott nekik, amellyel veszteség nélkül vészelték át a téli fagyokat.

3. A pásztorok megajándékozása és a számadás lakomája

A behajtás után a gazdák portáin vagy a falu központi terén megkezdődött a pásztorok természetbeni kifizetése és megvendégelése.

- **A hála adományai:** A szerződésben rögzített béren felül a gazdák rituálisan megajándékozták a pásztoraikat. Az asszonyok hatalmas, kemencében sült fonott kalácsokat, nehéz zsíros szalonnát, szárított húsokat és az idei szüretből származó, tiszta újbort adtak át nekik vászonzsákokban.
- **A számadás lakomája:** A sikeres, hiánytalan elszámolást követően a gazda asztalhoz ültette a pásztorokat. A nehéz, zsíros ételek (főtt birkafej, kásás húsok) fogyasztása közben a férfiak átvették az esztendő legfontosabb eseményeit, megerősítve a köteléket a tulajdonos és az állatokat védő szakember között.

4. Kisebb „őszi bálok” a pásztorok tiszteletére

A hét utolsó estéin a falu korcsmájában vagy a tágas csűrökben megrendezték a pásztorok tiszteletére szolgáló őszi mulatságokat.

- **Pásztortáncok és zene:** Ezeken a bálokon a dudások és tekerőlantosok olyan archaikus, kemény ritmusú kanásztáncokat és botolókat játszottak, amelyek a pásztorok fizikai erejét és ügyességét mutatták be. A legények fokosokkal, botokkal táncoltak a feszültség levezetésére.
- **A közösség egysége:** A mulatság lehetőséget adott arra, hogy a falu fiatalsága és a kinti világból visszatérő pásztorok újra egymásra találjanak, lezárva a nyári elszigeteltséget, és megalapozva a téli fonóidőszak közös társasági alkalmait.

Október 16. és 20. között a magyar népi tradícióban a határok radikális lezárása és az élő vagyon fizikai oltalmazása érvényesült: a falu szélén lobogó télkezdő tüzek vörös fénye, az utcákon végighömpölygő csordák porfelhője, a kalácsokkal és borral megrakott pásztorzsákok nehéz súlya, valamint a csűrökben zengő dudaszó mind azt biztosították, hogy a faluközösség és jószágállománya szervezettséggel, anyagi bőségben és spirituális védelem alatt vonuljon be a téli félév zárt menedékébe.

Október 21–25. – Betakarítási hálaidő: A kamra megszentelése és az udvarok megtisztítása

Október utolsó harmadának kezdete a hagyományos magyar népi kalendáriumban az abszolút megérkezés és az anyagi megnyugvás időszaka. Miután a szántóföldeket, a szőlőhegyeket és a legelőket az előző hetek rítusaival végérvényesen lezárták, a faluközösség figyelme teljesen a közvetlen lakókörnyezetre, a portára és a ház belső tereire irányul. Ez az időszak a **teljes esztendő anyagi javai felett gyakorolt intimebb, családi hálaadásról, a felhalmozott élelmiszer-készletek szakrális pecséttel való ellátásáról, valamint a téli hideggel érkező rontások elleni radikális udvari tisztító rítusokról** szól.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **A fizikai és szellemi egyensúlyt:** A hálaidő az esztendő legjózanabb és legelégedettebb időszaka. A családok fellélegezhettek: a fizikai munka dandárja véget ért, a javakat behordták, így az eljövendő hónapok nem a hiánytól való rettegésről, hanem a megszerzett bőség fegyelmezett beosztásáról szóltak.
- **A természet és az ember közötti szerződés megpecsételését:** A közösség tagjai tudatosították, hogy a föld megadta a jussukat, ezért az ember tartozik azzal a tisztelettel, hogy a kapott javak első darabjait rituálisan visszaforgatja a természet láthatatlan erőinek.

Rituális szokások és cselekedetek

Október 21. és 25. között a mindennapok rendjét a padlások és pincék mélyén gyújtott hálaadó gyertyák, a föld szellemeinek bemutatott gyümölcs- és boráldozatok, valamint az udvarokat hermetikusan megtisztító gyógynövényes füstölések határozták meg.

1. A készletek megszentelése és a hálaadó gyertyagyújtás

Amikor az utolsó zsák bab, az aszalt gyümölcsökkel teli kosarak és az újboros hordók is elfoglalták végleges helyüket, a családok elvégezték a raktárak spirituális zárolását.

- **A hálaadás rítusa:** A családfő és a gazdaasszony vezetésével a család tagjai lementek a pincébe, majd felmentek a padlásra. A felhalmozott gabonahalmok, hombárok és hordók tetején tiszta méhviasz gyertyákat gyújtottak.
- **A fény oltalma:** A gyertya lángja mellett csendes, fegyelmezett fohászt mondtak, megköszönve az égnek és a földnek, hogy a kamra polcai megteltek. Úgy tartották, a megszentelt gyertya tiszta fénye és füstje ráég a készletekre, ami megvédi a táplálékot a téli rothadástól, a penésztől és a dézsmáló rágcsálóktól, biztosítva, hogy a bőség kitartson a következő aratásig.

2. Gyümölcs- és boráldozat a föld szellemeinek

A hálaadás nem korlátozódott a ház belső tereire; a gazdák rituálisan felkeresték az udvarok és a kertek azon pontjait, ahonnan a bőség származott.

- **A folyékony és szilárd felajánlás:** A gazda az idei szüret legelső fejtéséből származó tiszta újbort fa kupába mérte, a gazdaasszony pedig kiválasztotta a legszebb, hibátlan téli almákat és diót. Kivonultak a kert végébe, a fák tövéhez vagy a porta belső mezsgyéjére.
- **A föld szellemeinek kiengesztelése:** A gazda az újbort rituális mozdulattal a talajra locsolta, míg az asszony a gyümölcsöket a földbe ásott kis mélyedésekbe helyezte vagy a gyökerek közé nyomta. Ez az archaikus áldozat a föld láthatatlan őrzőinek és szellemeinek szólt. A néphit szerint ezzel az aktussal az ember megfizette a vámszedők jussát, így a föld alatti erők télen békében hagyták a portát, nem hoztak fagyhalált a gyökerekre, és garantálták a kert reprodukciós erejét a következő tavaszra.

3. Tisztító füstölés az udvaron és a lakóterekben

Mivel a népi világkép szerint a késő őszi nyirkossággal és a korai sötétséggel a rontó erők, a betegségek és a téli „bajok” megpróbálnak beszivárogni az emberi élettérbe, drasztikus térelválasztó és tisztító rítust alkalmaztak.

- **Az udvari máglyák:** Az udvarok közepén kis tüzeket raktak, amelyekre szándékosan nehéz, aromás füstöt adó növényeket tettek: száraz ürömfüvet, borókaágat, bodzaháncsot és az aratásból megőrzött pelyvát.
- **A porta hermetikus lezárása:** A sűrű, illatos füsttel a gazda háromszor körbejárta az udvar kerítését, az ólakat, a csűrt, majd a lakóház nyílászáróit (ablakait, ajtóit). A füstölés fizikai és szimbolikus védőpajzsot vont a birtok köré. Hitük szerint a gyógynövényes füst átható ereje megsemmisítette a levegőben terjedő őszi dögvészeket, elriasztotta a kártevőket, és garantálta, hogy *„a tél ne hozza be a bajt”* a falu tiszta, fegyelmezett házaiba.

Október 21. és 25. között a magyar népi tradícióban az elvégzett munka feletti tiszta, méltóságteljes hála és az óvatosság uralkodott: a pincék mélyén lobogó viaszgyertyák csendes fénye, a földre csorgatott újbor illata, az udvarokon gomolygó fanyar, borókás füstök ereje mind azt biztosították, hogy a faluközösség családjai békében, anyagi biztonságban és spirituálisan megerősítve zárják le a gazdasági évet, készen állva az eljövendő fagyos, téli időszakra.

Október 26–30. – Mindenszentek előkészülete és a „lélekvacsora” ideje

Október utolsó napjai a hagyományos magyar népi kalendáriumban drasztikus és ünnepélyes hangulatváltást hoznak: az anyagi javak begyűjtése és a gazdasági év lezárása után a közösség figyelme teljes egészében a transzcendens, a túlvilág és a halottak kultusza felé fordul. Ez az időszak a **halottak hónapjának közvetlen előkészülete**, a profán és szakrális terek radikális megtisztításának ideje. A falu népe ekkor a **sírok fizikai rendbetételével, a házak spirituális felkészítésével, valamint a hazalátogató ősök szellemének felajánlott rituális lélekvacsorával** teremt hidat az élők és a holtak világa között.

Mit jelképezett ez az időszak?

- **A határok megnyílását az élők és holtak között:** A népi világkép szerint a késő őszi sötétség beálltával, a természet elhalásával párhuzamosan a túlvilág és a földi lét közötti választóvonal elvékonyodik. Az ősök szellemei ilyenkor engedéllyel visszatérnek egykori portáikra, hogy ellenőrizzék a család sorsát és a rendet.
- **A kollektív folytonosságot:** A családok tudatosították, hogy a magtárakban lévő jelenlegi bőség nemcsak a saját munkájuk, hanem az előttük járó generációk alapozásának és áldásának is a gyümölcse, amiért tisztelettel és számadással tartoznak.

Rituális szokások és cselekedetek

Október 26. és 30. között a mindennapok rendjét a temetők és házak fegyelmezett tisztítása, a szellemeknek az asztalon hagyott éjszakai lélekvacsora, a hazatalálást segítő ablakbéli gyertyagyújtások, valamint a túlvilágiak nyugalmát oltalmazó szigorú dologtiltások határozták meg.

1. Ház- és temetőtisztítás: A sírok rendbetétele

Az elhunytak tisztelete a fizikai környezet aprólékos, fegyelmezett megtisztításával kezdődött.

- **A sírok megújítása:** A falu népe kivonult a temetőkbe. A sírhalmokról letakarították az elszáradt őszi gazt, a lehullott leveleket, a fakereszteket megigazították, és a hantokat friss, tiszta földdel vagy sárga homokkal szórták fel. A sírokra a télálló őszi virágokat (krizantémot, más néven Szent Mihály-virágot) és fenyőágakat helyeztek el védőhálóként.
- **A házak fehérítése:** A lakóházakban az asszonyok elvégezték az utolsó nagy takarítást és meszelést, hogy a hazatérő lelkek tiszta, rendezett portát találjanak, és ne hozzanak haragot vagy átkot a ház lakóira.

2. Az elhunytak megidézése és a „lélekvacsora”

A heti esték legfontosabb, legbensőségesebb rítusa a családi asztal körül zajlott, ahol a holtaknak éppúgy helye volt, mint az élőknek.

- **A lélekvacsora felajánlása:** Az esti családi étkezések végeztével a gazdaasszony nem pakolta el az asztalt, és nem takarította el a morzsákat. Az asztal közepén szándékosan otthagytak egy egész, frissen szegett kenyeret, sót, vizet, vagy az ünnepi kalácsból és újborból egy-egy tiszta porciót.
- **A lelkek táplálása:** Úgy hitték, a lelkek az éjszaka folyamán, amikor a ház népe már alszik, megjelennek a szobában, és megízlelik a nekik szánt ételt. Ha a család gondoskodott róluk, a szellemek elégedetten távoztak, és oltalmazták a házat a téli betegségek és a jószágvesztés ellen.

3. Ablakbéli gyertyagyújtás: Útmutatás a sötétben

A szürkület beálltával a házak belső tereiben és az ablakpárkányokon tiszta méhviasz gyertyák gyúltak.

- **A lelkek világossága:** A gyertyákat az ablakokba helyezték el, arccal a temető vagy az utca felé. A rítus célja az volt, hogy a sötétben és az őszi ködben bolyongó, hazatérő családtagok szellemei megtalálják a saját egykori otthonukhoz vezető utat, és ne tévedjenek el, vagy ne ragadjanak ragadozó, ártó túlvilági lények fogságában.
- **A tüzek fegyelme:** A gyújtás közben a családtagok csendben, név szerint felsorolták az elhunyt szülőket, nagyszülőket, gyermekeket, imádsággal és fohásszal adózva az emléküknek.

4. Csendes esték és szigorú dologtiltások

Mivel a lelkek jelenléte a házban állandósult ezen a héten, a mindennapi profán munkavégzést szigorú tilalmak alá vonták, hogy elkerüljék a túlvilágiak megzavarását vagy megsértését.

- **A dologtiltás fegyelme:** Tilos volt minden olyan munka, amely hangos zajjal, ütéssel vagy éles szerszámok használatával járt. Nem szabadott fát hasítani, szöget beverni, mert a néphit szerint ezzel rácsaphattak volna a láthatatlanul bent tartózkodó lelkekre. Az asszonyoknak tilos volt mosni, meszelni vagy fonni, nehogy a fonal rácsavarodjon a lelkek testére, vagy a lúgos víz beszennyezze az ősök tiszta szellemi ruháját.
- **A csend szentsége:** Az estéket a családok fegyelmezett, halk beszélgetéssel, az elhunytak tetteinek felidézésével töltötték a kemence melege mellett. A hangos mulatozást, a kiabálást és a viszálykodást szigorúan büntették, biztosítva a falu és a porták abszolút, áhítatos csendjét a Mindenszentek ünnepének küszöbén.

Október 26. és 30. között a magyar népi tradícióban a transzcendens rend előtti mély tisztelet és az emlékezés fegyelme uralkodott: a temetőkben felgyúló első korai mécsesek imbolygó fénye, az asztalokon hagyott lélekvacsorák néma szentsége, az ablakokból világító gyertyák tiszta útmutatása és a házak dologtiltó csendje mind azt biztosították, hogy a faluközösség méltósággal, megbékéléssel és szellemi egységben lépjen át a halottak hónapjának és az esztendő legsötétebb félévének kapuján.

Október 31. – Ősök éjszakája és az agrár-évkör végleges zárása

Október utolsó napja a hagyományos magyar népi kalendáriumban az esztendő egyik legkritikusabb, sötét szakrális fordulópontja: az **Ősök éjszakája**, a téli félév és a halottak hónapjának közvetlen kapuja. Ez az éjszaka az **élet és a halál, a látható és a láthatatlan világ közötti határvonal teljes megnyílásának** az ideje. A népi világképben ezen a sorsfordító alkonyaton a túlvilági lelkek és az ősök szellemei szabadon átléphetnek az élők birodalmába. A fókusz a **hazatérő szellemek rituális útmutatásán, a kiengesztelésükre szolgáló adománygyűjtéseken, valamint az évkör végső lezárásából vett drasztikus sorsjóslatokon** van.

Mit ünnepeltek ezen a napon?

- **A transzcendens kapuk megnyílását:** A közösség tudatosította, hogy a természet fizikai elhalása elérte azt a pontot, ahol a földi realitás és a túlvilág térszerkezete egyetlen éjszakára egybefolyik.
- **A teljes agrár-esztendő abszolút lezárását:** Ez a nap az aktív gazdálkodás végső határa. A föld végleg pihenni tér, az emberi tevékenység fókusza pedig visszavonhatatlanul befelé, a ház belső terei, a családi tűzhely és a téli szertartások felé fordul.

Rituális szokások és cselekedetek

Október 31-én a porták és a falu életét a tök lámpások szakrális útmutatása, a gyermekek rituális adománygyűjtő vonulása, az elemekből vett sorsjóslások, valamint a lelkek mozgásterét védő szigorú dologtiltások határozták meg.

1. Tökfaragás és mécsesgyújtás: A lelkek rituális útjelzői

A tökfaragás a magyar népi kultúrában archaikus, mélyen gyökerező rítus, amely ezen az éjszakán tisztán szakrális funkciót töltött be.

- **A lámpás elkészítése:** A takarmány- vagy sütőtökök belsejét a legények és gyerekek késsel kivájták, emberi arcot (szemet, orrot, vigyorgó szájat) formázva a kemény héjba. A tökök belsejébe tiszta faggyúmécsest vagy viaszgyertyát helyeztek.
- **Az útmutatás funkciója:** A faragott lámpásokat nem szórakozásból készítették; a kerítésoszlopokra, a kapuk tetejére vagy az ablakpárkányokra rakták őket, arccal a sötét utca felé. A néphit szerint a tökben égő tiszta láng szentelt útjelzőként szolgált: segített a család hazalátogató ősatyáinak és elhunyt tagjainak megtalálni a saját egykori portájukat a sötét, őszi ködben, egyúttal elriasztotta a kaputól a bolyongó, ártó, démoni szellemeket.

2. A lelkek asztala és a gyermekek rituális adománygyűjtése

A szellemek fizikai jelenlétét a házban közvetlen táplálékkal és a közösség tisztasági rítusával szentesítették.

- **Az éjszakai felajánlás:** A családok az asztalon hagyták az esti vacsora maradékát, friss kenyeret szeltek, tiszta vizet, tejet és az újbort készítettek ki cserépedényekben, hogy a megérkező ősök szellemei megnyugodhassanak, táplálkozhassanak, és áldást hagyjanak a ház népén.
- **A gyerekek adománygyűjtő menete:** Délután és kora este a falu gyermekei csoportosan járták sorra a házakat. Kifordított bundában, álarcokban vagy korommal bekent arccal vonultak, szimbolikusan a túlvilági lelkeket és a szegény, bolyongó szellemeket megtestesítve. Rigmusokkal, archaikus énekekkel kértek adományt a gazdáktól. A gazdaasszonyok kötelezően almát, diót, fokhagymás pogácsát vagy aszalt gyümölcsöt adtak nekik vászonzsákjaikba. Az adományozás rituális kötelezettség volt: ha a gazda adott, megváltotta a háza békéjét a túlvilági rontástól; a kapott élelmiszer szimbolikus váltságdíjként működött.

3. Sors- és téljóslások: Tűz, víz és árnyék rítusai

Mivel az év utolsó nagy határnapján a jövő szerkezete képlékennyé válik, a falu öregjei és a fiatalok különféle mágikus analógiákkal igyekeztek kifürkészni az eljövendő esztendő eseményeit.

- **Az árnyékjóslat:** A kemence mellett gyújtott nagy gyertyák fényénél a családtagok figyelték a falra vetülő árnyékaikat. Ha valakinek az árnyéka a falon torznak, fejetlennek látszott, vagy mozgás nélkül hirtelen elmosódott, attól tartottak, hogy az illető a téli félév során megbetegszik, vagy nem éri meg a következő aratást.
- **Tűz- és vízjóslás:** A parázsra öntött tiszta kútvíz pezsgéséből, vagy a kandallóba dobott dióbél lángolásának ritmusából jósoltak. Ha a dió tiszta, magas lánggal égett el, az a család belső békéjét és anyagi szerencséjét ígérte; a füstölve kialvó, megfeketedő mag viszont viszályt vagy a jószágállomány pusztulását vetítette előre.

4. Szigorú dologtiltások a lelkek védelmében

A késő esti órákban a ház belső rendjét drasztikus tilalmak szabályozták, nehogy az élők fizikai mozdulatai megsértsék a láthatatlan vendégeket.

- **A mosás és sepregetés tilalma:** Szigorúan tilos volt késő este sepregetni vagy a szennyes vizet kiönteni az udvarra. A néphit szerint a söpréssel vagy a vízzel közvetlenül „egy hazatérő lélek útját” vágták volna el, beszennyezve vagy elűzve a szellemet, ami súlyos rontást, házat sújtó tüzet vagy szerencsétlenséget vont maga után. A késeket, sarlókat és éles szerszámokat elzárták, hogy a láthatatlanul mozgó lelkek véletlenül se sérthessék meg magukat a portán.

Összegzés: Az agrár-évkör lezárása

Október 31-e végérvényesen pontot tett az intenzív szabadtéri agrár-esztendő végére. Ezzel a sötét, áhítatos éjszakával a természet és a termőföld visszavonhatatlanul pihenőre tért a hótakaró alatt. Az emberi lét keretei átalakultak: a nyílt határ tágassága megszűnt, a közösség befelé fordult. Innentől kezdve az eljövendő fagyos hónapok mindennapjait a zárt terek fegyelme, a meleg kemencék melletti téli házi szertartások, a

fonóházak surrogó munkája, a zárt téri táncmulatságok és a jövőt kutató szigorú jóslások rendszere határozta meg, fenntartva a falu szellemi egységét és anyagi biztonságát az új tavasz eljöveteléig.

Kiegészítő fejezet: A hónapok népi elnevezései Magyarországon

A hagyományos paraszti világban az év tizenkét hónapját nem az absztrakt római számok vagy a latin eredetű kalendáriumi nevek, hanem a **természet ritmusa, az időjárás drasztikus változásai, a legfontosabb mezőgazdasági munkák (aratás, szüret, vetés) és a kiemelt szakrális ünnepek** szerint nevezték meg. Az elnevezések nemcsak leírták az adott időszakot, hanem szigorú viselkedési, munkajogi és rituális szabályrendszert is kényszerítettek a faluközösségre.

A népi gondolkodásban az esztendő valódi kezdete a gazdasági év lezárulása utáni időszakra, a téli félév kapujára esik. Az alábbiakban a magyar népi kalendárium hónapneveinek részletes, dokumentumszerű kifejtése olvasható az évkör természetes logikája szerint, **novemberi kezdéssel és októberi zárással**.

November – Szent András hava / Márton hava, Fagyhó / Őszutó hava

A sötétség és a fagy végleges győzelme, a téli félév kezdete és a húsellátás megalapozása.

- **A „Márton hava” jelentése:** November 11., Márton-nap a végső gazdasági határnap az évkörben. Ekkor kóstolták meg az újbort, és vágták le a hízott libákat. Úgy tartották: *„Aki Márton-napon libát nem eszik, egész éven át éhezik.”*
- **A „Fagyhó” és „Őszutó” oka:** November végére a nappali fagyok állandósultak, megérkezett az első tartós hótakaró. A természet végleg elhalt, a falu élete teljesen befelé, a családi tűzhelyek mellé fordult.
- **Gyakorlati jelentősége:** Szent András napjával (november 30.) megnyílt a disznótorok, a téli disznóvágások szezonja, ami a családok téli zsír- és hústartalékát biztosította.

December – Karácsony hava / Luca hava, Télelő hava

A téli napforduló, a kozmikus sötétség csúcspontja és a fény újjászületése.

- **A „Luca hava” jelentése:** December 13., Luca napja a népi kalendárium legmágikusabb napja. A növekvő sötétség miatt a boszorkányok és ártó lények ekkor voltak a legerősebbek. A Luca-szék faragása és a rontáselhárító rítusok a falu szellemi védelmét szolgálták.
- **A „Karácsony hava” jelentése:** Az adventi időszak és a téli napforduló megkoronázása. A fény újjászületésének, a család abszolút belső egységének és a keresztény misztériumnak az ünnepe.
- **Gyakorlati jelentősége:** A dologtiltások szigorú betartása az ünnepkörök alatt. Az esték a kántálással, betlehemezéssel, a családi emlékezettel és a következő év termését, időjárását kutató szigorú kalendáriumi jóslásokkal (pl. Luca-kalendárium) teltek.

Január – Boldogasszony hava / Hideg hónap, Fagyhó

A téli félév közepe, a természet abszolút mozdulatlanságának időszaka.

- **A név meteorológiai oka:** A „Hideg hónap” vagy „Fagyhó” elnevezés a legtisztább fizikai valóságot rögzíti. Januárban a talaj a legmélyebben fagyott át, a vizek befagytak, a határban minden kinti munka lehetetlenné vált.
- **Szakrális és rituális jelentése:** A keresztény néphitben ez *Boldogasszony hava*. A szülők és az anyaság védelmezőjének időszaka ez, amely a karácsonyi misztérium folytatása.
- **Gyakorlati jelentősége:** A falu népe hermetikusan bezárkózott a portákra. Ez az időszak a fegyelmezett, belső túlélésről szólt: a fűtés gazdaságosságáról, az állatok istállóbeli takarmányozásáról és a fonóházakban végzett monoton munkáról. A fagy elengedhetetlen volt a földnek, mert a mély fagy pusztította el a talajban áttelelő kártevőket.

Február – Böjtelő hava / Farsang hava, Jégbontó hava

A tél utolsó, legkiszámíthatatlanabb szakasza, a tavasz rituális kikényszerítésének ideje.

- **A név gazdasági és rituális oka:** A „Farsang hava” az esztendő egyetlen olyan időszaka, amikor a fizikai munka teljes hiánya miatt a közösség legálisan és nyitottan lazíthatta fel a társadalmi szabályokat. Ez a lakodalmak, a nehéz, zsíros ételek fogyasztásának és a maszkos-alakoskodó télűző rítusoknak (pl. busójárás) a főszezonja.
- **A „Böjtelő” jelentése:** Arra utal, hogy ez a hónap közvetlenül megelőzi a húsvét előtti negyvennapos nagy nagyböjtöt. A farsang utolsó napjai (farsangfarka) már a húsételektől való radikális búcsúzást készítették elő.
- **Gyakorlati jelentősége:** Az elnevezés figyelmeztette a gazdát: a kamra készletei fogyni kezdtek. A takarékosság és a mulatozás kettőssége határozta meg a napokat. A jégbontás az első kora tavaszi olvadásokra és a folyók veszélyes jeges áradásaira utalt.

Március – Böjtmás hava / Szélhó, Kikelet hava

A tavaszi félév és a nyílt határba való rituális visszatérés kezdete.

- **A „Böjtmás” jelentése:** A népi logikában a nagyböjt második, legszigorúbb szakaszát jelöli (a böjt másod része). Ez a belső megtisztulás, a testi önmegtartóztatás és a csendes fohászok időszaka.
- **A „Szélhó” jelentése:** A drasztikus és agresszív kora tavaszi időjárási váltakozásokat írja le. Márciusban a fagyos északi szelek és a hirtelen hóviharok váltják egymást a melegedő napsütéssel. A szélnek praktikus haszna volt: szárította a téli sártól felázott szántóföldeket, alkalmassá téve a talajt az első szántásokra.
- **Gyakorlati jelentősége:** Ebben a hónapban indult meg a tavaszi árpa és zab vetése. A gazda ezen a héten vette szemügyre a téli búza hajtásait a hó alól szabaduló földeken.

Április – Szent György hava / Virághó, Szelek hava

A természet teljes, robbanásszerű ébredése és a legelők megnyitása.

- **A „Szent György hava” jelentése:** Április 24-e, Szent György napja a magyar néprajz egyik legfontosabb gazdasági és mágikus határnapja. Ez a jószágállomány legelső rituális kihajtásának ideje a téli istállókból a nyílt legelőkre, valamint a pásztorok és cselédek hivatalos szegődtetésének első napja.

- **A „Virághó” jelentése:** A gyümölcsfák (kajszi, cseresznye, szilva) virágzására és a rétek kizöldülésére utal. A virágzás nemcsak esztétikum, hanem sorsjósló tényező: a dús virágzat a későbbi bőséges gyümölcstermés garanciája volt.
- **Gyakorlati jelentősége:** A méhek első kirepülése, a kertek intenzív veteményezése és a tavaszi szántóföldi munkák csúcspontja.

Május – Pünkösd hava / Májusa, Szerelmi ünnepek hava

A tavasz beteljesedése, a növényi és emberi termékenység rituális megerősítése.

- **A név rítusbeli oka:** A „Májusa” vagy „Május hava” közvetlenül a májusfaállítás archaikus szokásához kapcsolódik. A legények az éjszaka leple alatt díszes, szalagokkal felékített zöld fákat állítottak a kiszemelt lányok kapujába, ami a nyilvános udvarlás és a tisztelet legmagasabb szintű kifejezése volt.
- **A szerelmi ünnepek háttere:** Mivel a természet ekkor érte el legtisztább, legéleterősebb formáját, a népi világkép a tavaszi bőséget és a fiatalok párválasztási energiáit közvetlen analógiába hozta egymással.
- **Gyakorlati jelentősége:** A legelők dús növekedése miatt a jószágok tejelése ekkor érte el a maximumot. Megkezdődött a sajtkészítés és a vaj köpülése, a szántóföldeken pedig a kapás növények (kukorica, burgonya) első tisztítása zajlott.

Június – Szent Iván hava / Arató hava, Napisten hava

A nyári napforduló, a kozmikus fény csúcspontja és az első komoly betakarítások.

- **A „Napisten hava” és „Szent Iván” jelentése:** Június 24-e a nyári napforduló (Szent Iván napja), amikor a nappal a leghosszabb. Az éjszakai tűzugrások és a máglyagyújtások a Nap erejének rituális támogatását és a tűz általi tisztulást szolgálták.
- **Az „Arató hava” elnevezés oka:** Június végén, Péter-Pál napján (június 29.) szakadt meg rituálisan a búza töve, ami a legfontosabb mezőgazdasági munka, a kenyérnek való betakarításának hivatalos kezdőnapja.
- **Gyakorlati jelentősége:** A falu élete áthelyeződött a határba. Megkezdődött a kaszálás, a szénagyűjtés (takarmányalapozás) és a korai gabonák vágása. Minden perc számított a nyári viharok előtt.

Július – Szent Jakab hava / Aratás hava, Termés hava

A fizikai erőkifejtés csúcspontja, a jövő évi élet biztosításának időszaka.

- **A név gazdasági oka:** Július a „Nagy aratás” hónapja. Ekkor zajlott a búza, a rozs és az árpa teljes learatása, kévékbe hordása és a takarás. A „Termés hava” kifejezés arra utal, hogy a falu ekkor szembesült kézzelfoghatóan az elvégzett munka valós, mázsálható eredményével.
- **Rituális háttér:** Az aratás nem csupán munka, hanem szent cselekedet volt. Az első és utolsó kévéknek (aratókoszorú) bőségvarázsló és oltalmazó erőt tulajdonítottak.
- **Gyakorlati jelentősége:** A hőség és a feszített tempó miatt a közösség minden tagja – a gyerekek és az öregek is – a földeken dolgozott. Ez a hónap határozta meg, hogy az elkövetkező évben éhezni fog-e a falu, vagy biztonságban él.

Augusztus – Kisasszony hava / Új kenyér hava, Szüret hava / Borhó

A cséplés lezárása, az új kenyér megszentelése és a legkorábbi gyümölcsszüretek.

- **Az „Új kenyér hava” jelentése:** Augusztus 20-ra a learatott gabonát kicsépelték, megőrölték, és az új lisztből megsütötték az első kenyeret, amelyet rituálisan megtörtek és megáldottak, szentesítve a család túlélését.
- **A „Szüret hava” és „Borhó” oka:** Bár a nagy szőlőszüret őszi esemény, az ország déli és koraibb érlelésű borvidékein, valamint a korai gyümölcsösökben (nyári alma, kora szilva) augusztus végén megkezdődött a szedés és a feldolgozás.
- **Gyakorlati jelentősége:** A cséplőgépek és nyomtatók folyamatos munkája az udvarokon. A magtárak és hombárok feltöltése a tiszta szemes gabonával.

Szeptember – Szent Mihály hava / Őszelő hava, Termés hava

Az őszi félév kapuja, a pásztorok számadása és a szőlőhegyek megnyitása.

- **A „Szent Mihály hava” jelentése:** Szeptember 29. a gazdasági évforduló. A jószágok behajtása az istállókba, a pásztorok elszámoltatása és a bérfizetés napja.
- **Az „Őszelő” és „Termés hava” oka:** Szeptember 8-án (Kisboldogasszony napján) vette kezdetét a nagyüzemi szőlőszüret. Ez a hónap a második nagy betakarítási hullám: a kukorica, a napraforgó, a burgonya és a késői gyümölcsök (dió, alma) behozatalának ideje.
- **Gyakorlati jelentősége:** A présházak működésbe lépése, a must forrása, a téli takarmányok (sarjúszéna) végső behordása és az állatok étrendi felkészítése a zárt tartásra.

Október – Mindenszentek hava / Betakarító hava, Libahó / Magvető hava

A nyílt határ teljes lezárása, a porták téliesítése, az agrár-évkör vége és a halottak kultuszának kezdete.

- **A „Betakarító hava” jelentése:** Október elsejével az őszi vetéseknek a földbe kellett kerülniük, a határt pedig rituálisan lezárták. Minden fagyérzékeny terményt be kellett menekíteni a vermekbe, pincékbe és padlásokra.
- **A „Libahó” jelentése:** A betakarított szántóföldekre, a tarlókra kiengedett lúdállomány ekkorra hízott meg a hullott szemekből. Megkezdődött a tömésük és a kopasztásuk, előkészítve a novemberi Márton-napi gazdasági vágásokat.
- **Gyakorlati jelentősége:** A szabadtéri nagymunkák teljes megszűnése. A nők megnyitották a téli közösségi tereket, a fonóházakat. Megkezdődtek a házakat és kamrákat védő mágikus rítusok (fokhagymás, sós oltalmazás), felkészítve az életteret az új évkör novemberi indulására.

Összefoglaló táblázat a gyors áttekintéshez (Novemberi kezdéssel)

Hónap	Népi elnevezés	Elsődleges gazdasági / rituális jelentése
November	Szent András hava / Márton hava	Újbor és lúdvágás, állandó fagyok, disznóvágások kezdete.

Hónap	Népi elnevezés	Elsődleges gazdasági / rituális jelentése
December	Karácsony hava / Luca hava	Téli napforduló, rontáselhárítás, advent, családi szentség.
Január	Boldogasszony hava / Fagyhó	Mély téli fagy, a határ pihenése, belső túlélés.
Február	Böjtelő hava / Farsang hava	Télűzés, maszkos rítusok, lakodalmak, készletellenőrzés.
Március	Böjtmás hava / Szélhó	Szigorú böjt, szárító tavaszi szelek, az első vetések.
Április	Szent György hava / Virághó	Jószágok rituális kihajtása, pásztorfogadás, virágzás.
Május	Pünkösd hava / Májusa	Májusfaállítás, termékenységi rítusok, tejbőség.
Június	Szent Iván hava / Arató hava	Nyári napforduló, Szent Iván-i tüzek, aratás kezdete.
Július	Szent Jakab hava / Aratás hava	A nagy nyári aratás, a kenyérnek való betakarítása.
Augusztus	Kisasszony hava / Új kenyér hava	Cséplés lezárása, az új kenyér megszentelése.
Szeptember	Szent Mihály hava / Őszelő hava	Pásztorok számadása, jószágbehajtás, szüreti főszezon.
Október	Mindenszentek hava / Betakarító hava	Vetés lezárása, kamrák és vermek hermetikus feltöltése, az agrár-év vége.

Megjegyzések az elnevezésekhez

- **Mezőgazdasági ciklusok prioritása:** A népi elnevezések többsége közvetlenül a legfontosabb határ- és paraszti munkákhoz kötődik. Az *Arató hava*, a *Szüret hava* vagy a *Betakarító hava* nemcsak az idő múlását jelezte, hanem munkajogi utasításként is szolgált a faluközösség számára: kijelölte az elvégzendő fizikai tevékenységek abszolút idejét.
- **Szakrális ünnepek mint viszonyítási pontok:** Az időjárási és agrár-karakterisztika mellett a kiemelkedő szentek és egyházi ünnepek adták a hónapok vázát. A *Márton hava* (November) vagy a *Luca hava* (December) elnevezések arra utalnak, hogy az adott napok rituálei és dologtiltásai olyan mélyen meghatározták a közösség életét, hogy az egész harmincnapos periódust az ünnep szellemisége alá rendelték.
- **Regionális és tájnyelvi változatok:** A magyar nyelvterületen a zártabb mikroközösségek a saját speciális gazdasági tevékenységük vagy klímájuk alapján egyedi neveket is használtak:
  - **Füsthó:** A téli disznótorok és a húsok intenzív, tartósító füstölésének időszaka.
  - **Eszhó (Észhó):** A legelő jószágok őszi legeltetésére, az állatok táplálkozási ciklusára utaló elnevezés.

- **Szilvahó:** A gyümölcsaszalás és a nehéz, üstökben főzött szilvalekvárok készítésének főszezonja.

A jövő záloga: Nem-szerelmi jóslások a magyar népi kalendáriumban

A hagyományos magyar paraszti világban a jóslás nem babonás időtöltés vagy vasárnapi szórakozás volt, hanem a **kollektív túlélés racionális, létfontosságú stratégiája**. Egy olyan korban, amelyben nem létezett műholdas meteorológia, növényvédőszer, állatorvosi hálózat vagy állami hitelrendszer, a gazda és családja teljesen ki volt szolgáltatva a természet drasztikus elemeinek.

A falu népe a jóslatok eredményeit **véresen komolyan vette, és vakon hittek azok csalhatatlanságában**. A megfigyelt jelek közvetlen, kézzelfogható igazságként működtek. Ha a jóslat szűk esztendőt vagy dögvészt mutatott, a gazda nem legyintett, hanem azonnal átalakította a család fogyasztási és raktározási stratégiáját.

A népi gondolkodás és a gazdasági évkezdés logikáját követve az alábbi dokumentáció a legfontosabb nem-szerelmi kalendáriumi jóslásokat rendszerezi **novemberi kezdéssel és októberi zárással**.

Összefoglaló táblázat: A főbb nem-szerelmi jóslások rendszere (November–Október)

Nap / Időszak	Jóslat típusa	Mit jelez?
November 11. – Márton-nap	Időjárás és állat	A tél keménysége, a jószágok túlélése.
November 30. – Szent András	Időjárás és fagy	A téli hótakaró vastagsága és a fagy ereje.
December 13. – Luca-nap	Ház és szerencse	A porta integritása, rontáselhárítás, bőség.
December 25. – Karácsony	Időjárás és tavasz	A tavaszi ébredés jellege, a talaj zsírossága.
December 31. – Szilveszter	Ház és egészség	A család belső szerencséje, betegségek elkerülése.
Január 6. – Vízkereszt	Termés és gazdagság	Az esztendő nehézségi foka, kollektív bőség.
Április 24. – Szent György	Időjárás és vetés	Az őszi és tavaszi vetések minősége, az év jellege.
Július – Aratás ideje	Termésminőség	A jövő évi gabonabőség és kenyérellátás alapja.
Augusztus 20. – Szent István	Időjárás és gyümölcs	A bortermés minősége és a téli gyümölcsraktár.

Nap / Időszak	Jóslat típusa	Mit jelez?
Augusztus–Szeptember – Szüret	Termés és vagyon	A pince bősége, a család anyagi biztonsága.
Szeptember 29. – Szent Mihály	Időjárás és ősz/tél	Az őszi félév hossza, a téli takarmány gazdaságossága.
Október – Magvetés ideje	Termés és jövő év	Az őszi vetés gyökeresedése, a következő év bősége.

1. Időjáráshoz kapcsolódó kalendáriumi jóslások

A meteorológiai jóslatok közvetlen kapcsolatban álltak a földműveléssel és az állattartással. A jeles napok időjárásából a gazdák hónapokra előre megmondták a természet várható viselkedését.

Márton-nap (november 11.)

A télkezdet hivatalos napja, amikor a jószágok viselkedése és az égbolt tisztasága mutatta meg a jövőt.

- **A libák gágogása:** Ha a Márton-napi vágásra ítélt libák az udvaron rendkívül hangosan, sokat gágognak és nyugtalanok, az a falu számára egyértelmű jel volt: hosszú, kegyetlen, fagyos tél közeledik.
- **A napsütés csapdája:** „Ha Márton-napon a nap süt, Márton-nap után jó lesz a tél” – vagyis enyhe, hómentes, könnyen átvészelhető téli hónapok jönnek. Ugyanakkor ettől féltek is, mert az enyhe tél nem ölte meg a szántóföldi kártevőket.

Szent András napja (november 30.)

Az adventi időszak kapuja, a fagyok rituális rögzítése.

- **Az erős tél jóslata:** Ha András napján kemény fagy van, az a paraszti logikában azt jelentette, hogy a tél „bebetonozta” magát, vagyis korai, mély fagyokkal teli, „erős tél” jön, ami próbára teszi az istállózott állatok erejét.
- **A csillagos éjszaka:** Ha az András-napi éjszaka tiszta és csillagos, az a gazdák szerint a bőséges, vastag hótakaró előjele volt. A hónak örültek, mert a hótakaró megvédte az őszi vetést a fagyhaláltól.

Karácsony (december 25.)

A téli napforduló szakrális csúcspontja, a tavaszi bőség legfőbb mutatója.

- **A fehér karácsony szentsége:** „Ha karácsonykor fehér a táj, jó termés várható tavasszal.” A hó jelenléte nem esztétikai kérdés volt: a vastag hótakaró dús nedvességgel itatta át a földet az olvadáskor.
- **A karácsonyi fagy:** A karácsonykor beálló mély, tiszta fagy a tavaszi bőséget vetítette előre, mert jelezte, hogy a természet a rendes kerékvágásban halad, a rügyek nem fognak idő előtt megindulni.

Szent György napja (április 24.)

Ez a nap a tavaszi félév origója. A természet ekkori állapota az egész év sikerét determinálta.

- **A fagy és eső jelentése:** Ha Szent György napján hideg, nyers, fagyos vagy esős az idő, azt a gazdák katasztrófaként élték meg. Úgy tartották, ez a zord időköz rácsap a friss vetésekre, elrohasztja a földben lévő csírákat, így „rossz év lesz a vetésre”.
- **A pacsirta szava:** Ha a mezők felett ekkor hallható meg a pacsirta tiszta, magas éneke, az a falu számára megkönnyebbülést jelentett. A madár megszólalása azt jelezte, hogy a talaj menti fagyok végleg megszűntek, tartós szép idő és bőséges őszi termés várható.

Szent István napja (augusztus 20.)

A nyárvégi betakarítások lezárásának meteorológiai sarokpontja.

- **Az augusztusi eső értéke:** Ha ezen a napon esik az eső, azt a szőlősgazdák és a gyümölcsösök tulajdonosai áldásként élték meg. Az augusztus 20-i eső „jó bort és lédús, tartós gyümölcsöt” eredményezett a rákövetkező őszi szüretre.

Szent Mihály napja (szeptember 29.)

A gazdasági év fordulója, az őszi időjárás legfőbb jelzője.

- **Az eső rítusa:** Ha ezen a napon esik az eső, a népi regula szerint „hosszú, esős, latyakos ősz” várható, ami megnehezíti a szántást és az őszi vetési munkákat.
- **A szél ereje:** A Szent Mihály-napi szélirányból és szélsebességből közvetlenül a jövő évi termésre következtettek. A kemény szél megmutatta a téli fagyok irányát, és közvetlen hatással volt a következő évi gabonatermésre, a bor minőségére és a fák almatermésére.

2. Terméshez kapcsolódó jóslások

Ezek a jóslatok közvetlenül a kamrák telítettségére és a család mindennapi kenyerére vonatkoztak. Az aratási, szüreti és vetési jeleket a gazda szentírásként kezelte.

Aratás ideje (július)

A fizikai munka csúcspontján a búzaszemek fizikai állapota mutatta meg a jövőt.

- **A csillogó búzaszem:** Ha a frissen learatott és kicsépelt búzaszemek kemények, teltek és fényesen csillognak a napon, a gazdák biztosra vették, hogy a föld ereje megmaradt, és „bő termés lesz jövőre” is, a talaj nem merült ki.
- **A szerszámok hibája:** Ha aratás közben a kasza vagy a sarló indokolatlanul sokat csorbul, „rosszul vág”, vagy elpattan a vas, az rossz ómennek számított: a föld szellemeinek ellenállását és eljövendő szegényes termést jelezhetett.

Szüreti idő (augusztus–szeptember)

A pincék bőségének és a család folyékony tőkéjének a megjósolása.

- **A cukorfok népi mérése:** Ha a szüreti must kóstolásakor a szőlőszem édesebbnek és sűrűbbnek bizonyult, mint az előző esztendőben, a borászok tudták, hogy a bor nehéz, tartós és jól értékesíthető lesz.
- **A fürt nagysága:** A szőlőfürtök fizikai mérete és tömöttsége a családi jólét egyenes analógiája volt. A hatalmas, vállas fürtök a család belső bőségét és anyagi gyarapodását jelentették.

Gabonavetés (október)

Az új élet elindításának kritikus pillanata az agrár-évkör végén.

- **A gyors csírázás:** Ha az októberben elvetett gabona a talaj menti fagyok előtt gyorsan, egyenletesen és zölden kibújik a barázdákból, az a jövő év abszolút bőségét garantálta.
- **A száraz vetés:** Ha a mag száraz, porzó földbe került és nem kapott korai esőt, a gazda tudta, hogy a csírák elhalnak, így a következő év szegényebb, szűkösebb lehet.

3. Állatokhoz kapcsolódó jóslások (nem-szerelmi)

A háztáji állatok viselkedése a paraszti ház körül élő radarként működött. Reakcióikból az időjárásra és a gazdaság bőségére következtettek.

Libák (Márton-nap – november)

A lúdállomány testalkata és helyzete a téli túlélés legfőbb indikátora.

- **A gágogás mint figyelmeztetés:** A libák felesleges, hangos, éjszakába nyúló gágogása a hosszú, fagyos tél megfellebbezhetetlen bizonyítéka volt.
- **A ház közelsége:** Ha a libák nappal nem mentek ki a távoli tarlókra, hanem makacsul a ház falához, az ereszek alá vagy az ólak közvetlen közelébe húzódtak, a gazda megnyugodhatott: a tél enyhe lesz.

Méhek (Szent Benedek napja – március)

A méhek a tisztaság és a szorgalom szimbólumai voltak, kora tavaszi tevékenységük a mézhozamot mutatta meg.

- **Március 21. rítusa:** Ha ezen a tavaszi napon a kaptárakat megnyitva a méhek korán kirepülnek és láthatóan jól, agresszív szorgalommal dolgoznak a korai virágokon, a méhészek tudták, hogy az év során rendkívül sok méz és tiszta méhviasz lesz.

Tyúkok (Tavaszi időszak)

A baromfiudvar legfontosabb jelzőrendszere az esztendő első felében.

- **A tavaszi tojásbőség:** Ha a tyúkok tavasszal korán és kiemelkedően sok tojást tojnak, az a néphit szerint a természet általános termékenységi energiáit jelezte: a földeken is bő termés volt várható.
- **A lábkaparás rítusa:** Figyelték, hogyan kaparnak a tyúkok az udvaron. Ha a tyúkok sokat vakarják a lábukat a porban vagy a fészer mellett, abból az időjárást jósolták meg: ha körbe-körbe mozognak, „pörögni fog a tél”, vagyis hirtelen jövő, forgószelekkel teli fagy jön, ha viszont nyugodtan kapirgálnak, „szép tavasz” köszönt a falura.

4. Házhoz, szerencséhez és egészséghez kapcsolódó jóslások

Ezek a rítusok a porta belső integritását, a családtagok egészségét és a láthatatlan rontások elleni védelmet szolgálták az év sorsfordító napjain és éjszakáin.

Luca-nap (december 13.)

Bár a köztudatban a párválasztáshoz kötődik, a Luca-nap a ház gazdasági jövőjének is az abszolút főnapja.

- **A Luca-szék látomása:** A szigorú szabályok szerint, tizenkét napig faragott Luca-székre az éjféli misén felállva a készítője nemcsak a boszorkányokat ismerte fel. A székből látott szimbolikus képek, fények vagy árnyékok a ház eljövendő szerencséjét vagy szerencsétlenségét is jelezték. Ha a templomkapu felé tiszta fény villant, a ház bőséget nyert; ha sötét folt jelent meg, az halált vagy tüzet vetített előre a portára.

Szilveszter (december 31.)

Az év utolsó éjszakája, az újkeletű bőség mágikus megalapozása.

- **A folyadékok rítusa:** Ha a család tagjai az újév legelső perceit tiszta kútvízzel vagy egy korty újbor megivásával kezdik, az az egész éves fizikai és anyagi bőséget biztosította.
- **A hangos ház:** Ha éjfélkor és az újév első órájában a ház hangos a nevetéstől, énekszótól vagy rituális zsibongástól (pl. kongózás, tülkölés), a néphit szerint a rontó szellemek elmenekülnek a birtokról, így sok szerencse és kitűnő egészség lesz a csalában.

Vízkereszt (január 6.)

A karácsonyi ünnepkör zárása, a vizek megszentelésének és a sors kifürkészésének ideje.

- **A vízbe tett elemek mozgása:** A gazdaasszonyok szentelt vízzel teli tálba száraz babokat vagy fadarabokat helyeztek, amelyekre előzőleg ráolvasták a családtagok vagy a gazdasági ágak neveit. Ha a babok a víz felszínén elmozdultak és egymás mellé sodródtak, az a következő év kollektív bőségét és a család egységét jelezte.
- **Nyugodt vs. kavargó víz:** Ha a tálba öntött víz a rítus után gyorsan megnyugodott és tükörsima maradt, jó, kiegyensúlyozott év jött a falura. Ha a víz sokáig kavargott, az nehezebb, viszályokkal terhelt esztendőt vetített előre.

Konklúzió

A magyar népi kalendárium nem-szerelmi jóslataiba vetett hit tartotta egyben a közösséget a novemberi sötét kezdetektől az októberi betakarításig. Hitet és racionális kapaszkodót adott a falu népének, hogy a jelek helyes értelmezésével, a természet törvényeinek tiszteletben tartásával és a spirituális szabályok szigorú betartásával képesek lesznek kézben tartani a jövőjüket, megvédeni a portát a rontástól, és biztosítani a kollektív túlélést évről évre.

Játék a sorssal: Szerelmi jóslások és rítusok a magyar népi kalendáriumban

Miközben az időjárással és a terméssel kapcsolatos jóslatok a puszta anyagi túlélésről és a kőkemény paraszti egzisztenciáról szóltak, az évkör szerelmi jóslásai és rítusai egészen más regisztert képviseltek a falu életében. Ez a terület a **társadalmi szelepek, a megengedett játékosság és a kollektív mentálhigiéné** terepe volt.

A szerelmi jóslásokat a falu közössége – különösen a fiatalság – **elsősorban izgalmas mókaként, rituális játékként és a szigorú hétköznapi fegyelemből való legitim kitörési lehetőségként** élte meg. A fonók sűrű homálya, a szüreti bálok zajossága vagy a Szent Iván-éji tüzek ropogása tökéletes alkalmat biztosított az egyébként szigorúan ellenőrzött és szabályozott nemek közötti érintkezésre, udvarlásra és fizikai közeledésre.

Ugyanakkor hiba lenne azt hinni, hogy ezek a rítusok teljesen súlytalanok voltak. **Sokan közülük nagyon is komolyan vették az eredményeket.** Egy-egy balul sikerült gombócfőzés, elmerült koszorú vagy rossz ómen mély szorongást, hetekig tartó elkeseredést, vagy éppen ellenkezőleg: kapkodó eljegyzéseket szülhetett. A lányok és legények számára a jóslat pszichológiai megerősítésként működött: önbizalmat adott a kezdeményezéshez, vagy éppen rituális feloldozást nyújtott, ha egy kapcsolat zátonyra futott.

Az alábbiakban a magyar nyelvterület legfontosabb szerelmi rítusai és jóslásai olvashatók, az évkör természetes logikája szerint, **novemberi kezdéssel és októberi zárással**.

Összefoglaló táblázat: Szerelmi jóslások az év körében (November–Október)

Hónap / Időszak	Ünnep / Határnap	Szerelmi rítus és mágikus praktika
November eleje	Mindenszentek ideje / Fonó	Éjféli tükörjóslás, fésű- és álomvarázslatok.
December 13.	Luca-nap	Cédulás névjóslás, liszthintés, rontásfelismerés.
Január 6.	Vízkereszt éjjele	Viaszfigurák és babák vízbe tétele, hűségteszt.
Március 1–15.	Tavaszváró napok	Harmatmosdás, pacsirtaszó-figyelés, koszorúúsztatás.
Május 1.	Májusfaállítás	Titkos udvarlás zöld ágakkal, éjszakai csóklopás.
Május vége	Pünkösd	Pünkösdi királynéjárás, termékenységi koszorúk.
Június 24.	Szent Iván-éj	Tűzugrás, kútba nézés, vízi koszorújóslás.
Július 13–20.	Aratás időszaka	Kalapdíszítés szalaggal, búzakalász-váltás.
Augusztus 20.	Szüret előestéje	Fürtválasztás a ház előtt, mustos összekenés.
Szeptember	Szüreti bálok	Nyilvános tánc, eljegyzési szőlőkoszorú, szoknyába dobott mag.
Október	Őszi fonók kezdete	Fonal égetése a tűzben, féltékenységjóslás.

Téli szerelmi jóslások (November–Február)

A téli félév a zárt terek és a hosszú, sötét esték időszaka. Mivel a külső munkák megszűntek, a figyelem a ház belső misztériumaira és a verbális mágiára irányult.

November eleje – A fonók és a tükörjóslások ideje

A Mindenszentek után megnyíló fonóházak nemcsak a munkáról, hanem a túlvilági határok elvékonyodásáról is szóltak.

- **A tükör éjféli misztériuma:** November 1-je körül, a halottak hónapjának kezdetén a lányok az éjféli órában egyedül maradtak egy sötét szobában. Két gyertyát gyújtottak, és mereven a tükörbe néztek. Úgy hitték, a sötétség és a fény játékában felbukkan jövendőbelijük arcának sziluettje. Bár játéknak indult, a sötét szobában való várakozás gyakran valódi rettegéssé fokozódott.
- **A párna alá tett fésű:** A lányok ezen időszak éjszakáin a fésűjüket vagy a legénytől kapott kendőt a párnájuk alá rejtették. A rítus szerint aki álmukban megfésülte őket, vagy elvitte a kendőt, az lett a sors által kijelölt házastárs.

December 13. – Luca-nap

A magyar néphit leggazdagabb, legbonyolultabb jósló- és rontáselhárító napja.

- **A 13 cédula rítusa:** A lányok 13 darab tiszta papírcédulára felírtak egy-egy férfinevet a faluból, majd összehajtogatták őket. Luca napjától karácsonyig minden nap (szigorúan anélkül, hogy megnézték volna) egyet-egyet a tűzbe dobtak. Az utolsó cédula, amely karácsony szentestéjén megmaradt, megfellebbezhetetlenül megmutatta a leendő férj nevét.
- **Liszt a küszöbön:** Luca éjszakáján finom lisztet szórtak a ház küszöbére. Úgy tartották, a reggel legkorábban érkező férfi látogató lábnyomának formájából és méretéből következtetni lehet a jövendőbeli testalkatára és mesterségére.
- **A Luca-szék és a rontás:** A 13 napon át faragott Luca-székre az éjféli misén felállva a legények nemcsak a boszorkányokat láthatták meg, hanem azt is, hogy a falu asszonyai közül ki az, aki rontást, szerelmi kötést vagy átkot tett a házukra vagy a szívükre.

Január 6. – Vízkereszt éjjele

A karácsonyi ünnepkör zárónapja, az elemek próbája.

- **A viaszfigurák és babák tesztje:** A lányok forró méhviaszból három apró emberi alakot (babát) formáztak, és mindegyikre ráragasztottak egy-egy nevet. A figurákat egyszerre dobták egy tál szentelt vízbe vagy tiszta kútvízbe. Amelyik figura a legsúlyosabbnak bizonyult és azonnal elmerült, az ahhoz tartozó férfit végleg el kellett felejteni. Amelyik viszont legtovább maradt a víz felszínén, az a tiszta hűség és a házasság ígéretét hordozta.

Tavaszi szerelmi jóslások (Március–Május)

A tavasz a fagyok elengedésével a szépség, a testi megújulás és a nyílttá váló, látványos udvarlás időszaka.

Március 1–15. – Tavaszváró és szépségvarázslatok

A kikelet legelső jeleit a lányok a saját vonzerejük növelésére használták fel.

- **A hajnali harmatmosdás:** A lányok a márciusi kora hajnalokon tiszta vászonkendővel kivonultak a rétekre, és összegyűjtötték a fűszálakon megülő friss harmatot. Ezzel dörzsölték át az arcukat, hogy bőrük fehér, szeplőtlen és makulátlan maradjon, és ezzel mágnesként „szeretetet vonzzon” a legények köréből.
- **A pacsirta szava és a koszorúk:** Aki a mezőn dolgozva vagy sétálva először hallotta meg a magasból a pacsirta tavaszi dalát, biztos lehetett benne, hogy azon az őszön megkérik a kezét. A fiatalok virágkoszorúkat fontak és a patakok vizébe dobták: ha a sodrás a fiú és a lány koszorúját egymás mellé sodorta és egybeúsztatta, a szerelmük beteljesülését látták benne.

Április 30. – Május 1. – Májusfaállítás

Az évkör leglátványosabb, legnyilvánosabb szerelmi és udvarlási rítusa.

- **A titkos faállítás:** A legények az éjszaka leple alatt az erdőből hozott, sudár, zöld nyírfát vagy fenyőt állítottak a kiszemelt lány háza elé. A fát színes szalagokkal, zsebkendőkkel, olykor borosüveggel díszítették fel. A szalagok száma és színe közvetlen üzenet volt: jelezte a legény szándékának komolyságát és szerelmének mélységét.
- **A viszonzás rítusa:** A lány reggel büszkén szembesült a falu előtt azzal, hogy ki udvarol neki. Ha a legény tetszett neki, este kaláccsal és borral kínálta a kapuban. Az éjszaka folyamán a fa alatt zajos mulatság, tánc és játékos csóklopás zajlott, ami félhivatalos párkapcsolattá tette a kötődést.

Pünkösd (Május vége) – Pünkösdi királynéjárás

A tavasz beteljesedése, a növényi és emberi termékenység kollektív ünnepe.

- **A királyné koszorúja:** A falu fiatal lányai maguk közül a legszebb, legtisztább kislányt pünkösdi királynénak öltöztették. Virágkoszorúval a fején, fehér ruhában járták sorra a portákat, termékenységi énekeket énekelve. A rítus úgy tartotta, hogy az a nagylány, akinek a legszebb pünkösdi koszorút sikerült megfonnia ezen az ünnepen, az egész esztendőben szerencsés és kelendő lesz a házassági piacon.

Nyári szerelmi jóslások (Június–Augusztus)

A nyár a kozmikus tűz, a nehéz mezei munkák és a testi közelség időszaka. A jóslatok itt már közvetlenül a házasságra kérdeztek rá.

Június 23–24. – Szent Iván-éj

A nyári napforduló misztikus éjszakája, a szerelmi varázslatok abszolút csúcspontja.

- **A Szent Iván-i tűzugrás:** A falu határában hatalmas máglyákat raktak. A fiatal párok kézen fogva ugrották át a lobogó tüzet. Ha a lángok felett repülve nem engedték el egymás kezét, és a füst sem választotta el őket, az csalhatatlan jele volt annak, hogy egy éven belül összeházasodnak.
- **A kútba nézés és a koszorú:** Éjfélkor a lányok a falu mély kútjaiba néztek, remélve, hogy a holdfényben megcsillanó vízfelszínen feltűnik a leendő férj képe. A vízre tett koszorúkat is figyelték: ha a sodrás elvitte a koszorút, az az elhagyatást jelezte; ha egy helyben körözött, a viszonzott szerelmet jelentette.

Július 13–20. – Aratási rítusok

A legkeményebb fizikai munka közepette a mezőn zajlott a titkos jelek váltása.

- **A kalap szalagja:** Aratás közben a lányok rituálisan színes szalagot kötöttek a legkedvesebb kaszás legény kalapjára. Ez a nyilvános és bátor gesztus a vonzalom egyértelmű kinyilatkoztatása volt.
- **A búzakalász válasza:** A legény, ha elfogadta az udvarlást, a legszebb, legteljesebb búzakalászt adta vissza a lánynak, amelyet az a köténye alatt őrzött. Az aratóünnep esti táncmulatságán ezek a párok már egymás mellett ültek, és a nyilvános kézfogás komoly elköteleződést jelentett.

Augusztus 20. körül – Szőlőjóslás és mustos játékok

A korai szüret és a gyümölcsérés időszaka a hűség tesztelésére szolgált.

- **A hűségfürt próbája:** A lányok a kert legszebb, érintetlen szőlőfürtjét választották ki, és éjszakára a házuk elé, a kerítésoszlopra helyezték. Ha másnap reggelre a fürt érintetlen maradt, szerelmük tisztaságát és hűségét látták igazolva. Ha valaki megdézsmálta, az ártó szándékot vagy egy másik, kéretlen udvarló felbukkanását jelezte.
- **Összekenés musttal:** A korai szüreti munkáknál a fiatalok rituálisan és játékosan összekenték egymás arcát a friss, édes musttal. Ez a szimbolikus aktus az „összetartozás édes elviselését” és a testi szimpátiát fejezte ki.

Őszi szerelmi jóslások (Szeptember–Október)

Az ősz a betakarítás lezárása, a házassági szezon főszezonja és a nyilvános párrá válás ideje.

Szeptember – Szüreti bálok

A nyári munkák utáni első nagy kollektív vigasság, a szerelmek hivatalossá tétele.

- **A nyilvános tánc:** A szüreti bál volt az a tér, ahol a nyáron szövődött titkos szerelmek a közösség előtt nyilvánossá váltak. Az a pár, amelyik megszakítás nélkül végigtáncolta az első táncokat, egyértelműen jelezte a falu véneinek a házassági szándékot.
- **A szőlőmag a szoknyában:** A lányok hajába font szőlőkoszorú a közeli eljegyzés előhírnöke volt. A tánc hevében a legények játékosan szőlőmagot dobtak a lányok szoknyájának ráncai közé: ha a magok benne maradtak és nem hulltak le a földre, az a leendő házasság anyagi szerencséjét és gyermekáldását vetítette előre.

Október – Az őszi fonók kezdete

A gazdasági év zárásával a fiatalok visszahúzódtak a zárt közösségi terekbe, ahol a tűz elemével jósoltak.

- **A fonal égetése:** A lányok a fonóban a kemence tüzébe dobták a frissen font fonaluk végét, miközben magukban a kedvesük nevét mondták. Ha a fonal tiszta, magas, fényes lánggal, gyorsan égett el, az a kapcsolat tisztaságát igazolta. Ha viszont a fonal füstölt, feketedett vagy szikrázva pattogott, az a hűtlenség és a pusztító féltékenység közeledtét mutatta, ami komoly aggodalmat szült a lányok körében.

Konklúzió

A magyar népi kalendárium szerelmi jóslásai – a novemberi tükörnézéstől az októberi fonalégetésig – tökéletes egyensúlyt teremtettek a játékos szórakozás és a sorssal való komoly szembenézés között. Bár a falu racionális fele tudta, hogy a Luca-cédulák vagy a Szent Iván-i koszorúk mögött nincsen kőkemény fizikai törvényszerűség, a szív ügyeiben a vágyak és félelmek mégis komoly súlyt adtak ezeknek a rítusoknak. Ezek a szokások biztosították, hogy az emberi érzelmek, a szerelem és a párválasztás ne kaotikusan, hanem a közösség által ellenőrzött, megszentelt és tiszta mederben jussanak el a beteljesülésig, az esztendő minden egyes szakaszában.

Különálló rész fejezet: Bálint-nap – A szerelem és párválasztás archaikus magyar ünnepe

A mai köztudatban élő Valentin-napot a leggyakrabban modern, az Amerikai Egyesült Államokból importált kereskedelmi fogásként és globalizációs termékként szokás azonosítani. A történeti és néprajzi tények ezzel szemben azt bizonyítják, hogy **a február 14-i szerelmi kultusz, a párválasztási rítusok és a szerelmesek védőszentjének tisztelete mélyen gyökerezik a hagyományos magyar paraszti kultúrában**.

A magyar nyelvterületen a Bálint-nap nem importált divat volt, hanem az esztendő rendjébe szervesen illeszkedő, archaikus ünnep, amely a téli félév végén a tavasz közeledtét, valamint a természet és az emberi szív ébredését rögzítette. A mai, városi-romantikus ünnepi forma mögött egy rendkívül gazdag, gyakorlatias és mágikus népi hagyományrendszer húzódik meg.

Mit ünnepeltek Bálint-napon?

A népi kalendáriumban február 14-e a tavasz legelső, finom előszele: az állatok és az emberek párválasztásának kozmikus kezdőnapja.

- **A szerelmes madarak napja:** A paraszti megfigyelés szerint ezen a napon szólaltak meg és párzottak először a vadmadarak (főként a verebek és a gerlék), jelezve, hogy a fagyok hamarosan végleg engednek.
- **A rituális ébredés:** A madarak viselkedését az emberi társadalom közvetlen analógiaként kezelte: a lányok és a legények ezen a napon indították el a tavaszi udvarlási szezont előkészítő titkos szerelmi jóslásaikat.

Szerelmi és házassági jóslások

A Bálint-nap reggele a lányok számára szigorú rituális cselekményekkel telt, amelyekkel a jövendőbelijük kilétét és társadalmi státuszát igyekeztek kifürkészni.

- **A hajnali kútvíz-mosdás:** A lányok hajnalban a kútból húzott legelső, jéghideg vízzel mosták meg az arcukat. A rítus szerint ez a víz elmosta a téli fegyelmet, feszessé, üdévé tette a bőrt, hogy a lány „kedvesének tetsző", kívánatos legyen az eljövendő tavaszon.
- **A madárjóslás rendszere:** Az udvarra kilépő lány figyelemre intette magát: az első madár, amelyet Bálint-nap reggelén megpillantott, pontosan megmutatta a leendő férj karakterét:
  - **Veréb:** Szegény, de becsületes, mélyen szerető férjet jelzett.
  - **Pinty:** Jómódú, gazdag kérő érkezését mutatta.
  - **Galamb:** Hűséges, békés, életre szóló társat ígért.
  - **Varjú:** Kemény, veszekedős, rossz házasság előjele volt.

- **Az álomvarázslat:** A lányok tiszta papírra leírták a kiszemelt legény nevét, összehajtogatták, és a párnájuk alá rejtették Bálint-nap éjszakáján. Ha álmukban megjelent a fiú alakja, a jóslatot beteljesültnek tekintették: „ő lesz a jövendőbeli”.

Szerelmi ajándékozás – régi módra

A Bálint-napi ajándékváltás nem drága cikkekről, hanem szimbolikus, kézzel fogható és egyértelmű szerelmi üzenetekről szólt.

- **A jelek váltása:** A legények apró, maguk által hímzett kendőt, piros almát vagy színes szalagot adtak a kiszemelt lánynak. Ha a lány elfogadta az udvarlást, a gesztust házi készítésű kaláccsal és tiszta borral viszonozta a kapuban.
- **A májusfa előkészítése:** Azokon a vidékeken, ahol a tavaszi májusfaállítás volt a szokás, a legények céhei Bálint-napon járták be a falut, és ekkor határozták meg titkos gyűléseiken, hogy május elsejére melyik lánynak fogják kivágni és felállítani a legszebb fát.
- **Bálint-esti bálok:** Főként a Dunántúl falvaiban ezen az estén szerényebb, de rendkívül játékos hangulatú bálokat tartottak a fonóházakban vagy a csárdákban. Itt a közösség előtt zajlottak a szerelmi énekek, a rituális kézfogások és a „ki kinek ad almát” elnevezésű párválasztó játékok.

Hiedelmek és népi babonák

- **A hűség rögzítése:** Úgy tartották, aki Bálint-nap reggelén, az ébredés legelső percében a szerelmére gondol, annak az érzései tiszták maradnak, és az egész év során hűséges lesz a társához.
- **A harag tilalma:** Ezen a napon szigorúan tilos volt haragot tartani vagy összeveszni valakivel. Úgy hitték, aki Bálint-napon haragszik meg a párjára vagy felebarátjára, azzal abban az évben már soha többé nem fog kibékülni.
- **Meteorológiai és gazdasági jelek:** A Bálint-napi friss hó dús, bőséges tavaszi termést vetített előre a földeken. Ha viszont viharos szél fújt ezen a napon, az a szerelmi kapcsolatokban hirtelen, drasztikus változást – szakítást vagy új kérő felbukkanását – jelentett.
- **A gyermekáldás ómene:** Ha a ház körül élő tyúkok közvetlenül Bálint-nap után kezdtek el intenzíven tojni, az a családban új életet, közeli gyermekáldást jelzett a fiatalasszonyok számára.

Összefoglaló táblázat – Bálint-nap üzenete a néphagyományban

Jelentés és funkció	Rituális szokás	Elvárt mágikus eredmény
Párválasztás kezdete	Madárjóslás, hajnali kútvíz-mosdás	A jövendőbeli státuszának megtalálása.
Termékenység megindulása	Tyúktojás megfigyelése, vetési előjelek	Új élet a családban, bőség a földeken.
Szerelmi hűség rögzítése	Álombéli névjóslás, szimbolikus ajándékcsere	A párkapcsolati kötelék megfellebbezhetetlen megerősítése.

Konklúzió

A történeti és néprajzi adatok egyértelműen igazolják, hogy a mai Valentin-nap közvetlen, szerves folytatása a régi magyar Bálint-napi hagyománynak. Az idők folyamán a rítusok mögött meghúzódó mély, agrárjellegű és természetközeli tartalom elhomályosult, a gazdasági vonatkozások kikoptak, és kizárólag a városi-

romantikus, érzelmi forma maradt meg az utókor számára. A lényeg azonban változatlan: február 14-e a magyar esztendőben évszázadok óta a szerelmesek és a párválasztás szent határnapja.

Különálló rész fejezet: Mindenszentek és Halottak napja – Az ősök tisztelete és az agrár-évkör zárása

A modern populáris kultúrában a Halloween (október 31.) és az azt követő keresztény mindenszenteki ünnepkör élesen elválik egymástól, utóbbit gyakran külső, angolszász hatásként azonosítva. A magyar néprajzi valóság és az agrár-évkör logikája azonban rámutat: **a holtak kultusza, a túlvilági határvonal elvékonyodása és a téli sötétség beállta előtti rituálék mélyen beágyazódtak a hagyományos magyar paraszti világba**.

A magyar falu népének gondolkodásában az október végi és november eleji időszak az esztendő legfontosabb kozmikus fordulópontja volt. Ez az időszak jelölte ki az intenzív kinti munkák abszolút végét, a határ rituális lezárását, amikor a természet végleg meghalt, és az élők figyelme a láthatatlan világ, valamint az ősök szellemei felé fordult.

Mit ünnepeltek a téli félév kapujában?

A népi kalendáriumban október utolsó éjszakája és november első napjai a fény és a sötétség közötti radikális váltást rögzítették.

- **A túlvilág kapuinak megnyílása:** Úgy tartották, hogy ebben az időszakban a legvékonyabb a határ az élők és a holtak birodalma között. A néphit szerint a hazajáró lelkek ilyenkor meglátogatják a régi portájukat, ellenőrzik az élő utódok életvitelét, és jelenlétükkel megáldják vagy megintik a családot.
- **A gazdasági év lezárása:** Simon-Júdás (október 28.) és Mindenszentek (november 1.) között az őszi vetéseknek a földben kellett lenniük, a gulyát, ménest behajtották. A föld elnémult, az ember pedig kötelességszerűen fordult a múlt és a családi emlékezet felé.

Halotti kultusz és rontáselhárító rítusok

A családok ezekben a napokban szigorú, mágikus óvintézkedéseket tettek, hogy megadják a tiszteletet a holtaknak, de egyúttal megvédjék az élő életteret a megrekedt szellemektől.

- **A lelkek megvendégelése:** Sok vidéken (így a Csallóközben és a Dunántúlon) szokás volt, hogy a Mindenszentekről Halottak napjára virradó éjszakán a konyhaasztalon kenyeret, sót és tiszta vizet hagytak a hazalátogató ősök lelkeinek.
- **A dologtiltások rendszere:** Az ünnepnapokon szigorúan tilos volt minden olyan munka, amely megbolygathatta a holtak nyugalmát. Tilos volt mosni (mert a hit szerint a ruha megsárgul, vagy a halott a vízben állna), meszelni (mert a férgek elszaporodnak a házban), és földet művelni.
- **A temetői fények:** A gyertyagyújtás nemcsak az emlékezést szolgálta, hanem a lelkek eligazodását is. Úgy hitték, a gyertya lángja segít a tévelygő lelkeknek visszatalálni a sírba, hogy ne kísértsék a falu élő lakóit. Ha a gyertya lángja kékre vált vagy hirtelen elaludt, abból a családtagok közeli halálesetet vagy rontást jósoltak.

Az őszi töklámpás – A magyar „Luca-tök” és vigasságok

A tökfaragás szokása a köztudattal ellentétben nem modern amerikai import. A magyar nyelvterületen, különösen a Dunántúlon és az Alföldön évszázados hagyománya van a takarmánytökök kifaragásának, amelyet a népnyelv **Luca-töknek** vagy egyszerűen **ijesztőnek** nevezett.

- **A pásztorok és legények játéka:** Október végén, a tarlók lezárásakor a legények a hatalmasra nőtt takarmánytökök belsejét kivájták, szemet, vicsorgó fogakat vágtak bele, és parazsat vagy gyertyát helyeztek a közepébe.
- **A rontásűzés funkciója:** Ezeket a világító tökfejeket a kerítésoszlopokra, a sötét utcasarkokra vagy a fonóházak ablakaiba tették. Elsődleges céljuk az volt, hogy elijesszék a sötétségben leselkedő ártó szellemeket és boszorkányokat, másrészt a sötétben hazatérő lányok játékos megijesztésére szolgáltak, ami a kora téli udvarlási rítusok részét képezte.

Hiedelmek és népi babonák

- **A koldusok etetése:** Mindenszentek napján a templomkapuban összegyűlt koldusoknak a jómódú gazdacsaládok rituálisan frissen sütött kalácsot (úgynevezett „mindenszentek kalácsát") osztottak. Úgy tartották, a koldusok imája közvetlenül megváltja a család elhunyt őszeinek bűneit a túlvilágon.
- **Időjárás-jóslás a holtak napján:** Ha a Mindenszentek napja tiszta, fagyos és derűs volt, a gazdák tudták, hogy kemény, száraz és tartós tél várható. Ha viszont esett az eső, sáros, enyhe és betegségekkel teli téli félévre számítottak.
- **A sírhalom megfigyelése:** Ha a sírokra helyezett virágok és koszorúk az éjszakai fagyban gyorsan megfeketedtek, az a család számára azt jelentette, hogy az elhunyt lélek még nem talált teljes békére, vagy a családot az eljövendő évben anyagi veszteség éri.

Összefoglaló táblázat – Az ősök ünnepének helye a néphagyományban

Jelentés és funkció	Rituális szokás	Elvárt mágikus eredmény
Az agrár-évkör lezárása	Határ rituális bezárása, jószágbehajtás	A természet és a föld téli nyugalmának biztosítása.
Az ősök tisztelete	Temetői gyertyagyújtás, ételáldozat az asztalon	A holtak lelkének megnyugtatása, a család spirituális védelme.
Rontás- és szelleműzés	Világító tökfejek faragása, dologtiltások	Az ártó lények távoltartása a portától a sötét félév kezdetén.

Konklúzió

Az október végi és november eleji ünnepkör a magyar néphagyományban a spirituális számvetés, az ősök előtti tisztelgés és az élettér mágikus védelmének az ideje. Bár a modern Halloween külsőségeiben, díszleteiben ma már globális formát ölt, gyökerei és alapvető emberi üzenete – a fény és sötétség harca, a holtak emlékezete és a téli elvonulásra való felkészülés – hajszálpontosan megegyeznek azzal az archaikus világképpel, amelyet a magyar paraszti kultúra évszázadokon át gyakorolt az évkör ezen sorsfordító napjain.

Utószó: Az élő kalendárium – Hagyományaink jövője

Köszönöm Önnek, kedves Olvasó, hogy velem tartott ezen a rendhagyó utazáson, amely a magyar népi kalendárium rejtett összefüggéseit, az ember és a természet elfeledett, szororos szimbiózisát tárta fel. Az évkör novemberi sötét kapujától indulva, a kőkemény egzisztenciális fegyelmet követelő nem-szerelmi jóslatokon át, egészen a lélek szelepeiként működő szerelmi rítusokig és az ősök tiszteletéig egy olyan világ tárult fel előttünk, amelyben minden mozdulatnak, elnevezésnek és megfigyelésnek szigorú logikája, helye és célja volt.

Ez a könyv nem egy poros, múltba révedő múzeumi lelet dokumentációja kíván lenni. Sokkal inkább egy tükör, amely megmutatja, honnan jöttünk, és milyen szellemi és rituális kapaszkodókat hagytak ránk az elődeink.

A felejtés veszélye és a folytonosság szükségessége

A modern, urbanizált és technológia által vezérelt mindennapjainkban hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy végleg kiszakadtunk a természet ritmusából. A mesterséges fények, a globális fűtési és hűtési rendszerek, valamint az élelmiszerek állandó elérhetősége elfedik előlünk a téli félév szigorát vagy a tavaszi ébredés igazi, húsbavágó tétjét. Ezzel a kényelemmel párhuzamosan azonban valami alapvető fontosságú dolog kezd kikopni az életünkből: a közösségi rítusok, a megélt és közösen ünnepelt határnapok rendszere.

Ha engedjük, hogy ezek a hagyományok elfelejtődjenek, nemcsak régi szavakat, babonának tűnő szokásokat vagy kalendáriumi verseket veszítünk el. A gyökereinket veszítjük el – azt a kollektív tudást és pszichológiai biztonságot, amely évszázadokon át megtartotta és összekötötte a magyar közösségeket a legnehezebb történelmi és természeti csapások közepette is. A felejtés az a csendes folyamat, amely után a kultúra puszta külsőséggé, tartalom nélküli kirakattá válik.

Átörökítés modernebb formában

A hagyományőrzés legfontosabb törvénye, hogy a rítusok csak akkor maradhatnak fent, ha élnek. Egy szokást nem lehet és nem is kell mesterségesen, hajszálpontosan ugyanúgy konzerválni, mint ahogyan azt a 18. vagy 19. században, egy teljesen más gazdasági szerkezetű faluközösségben gyakoroltak. A merev, változtathatatlan másolás zátonyra fut. Ahhoz, hogy ezek az ünnepek ne felejtődjenek el, **merni kell őket a modern életünk ritmusához, nyelvezetéhez és lehetőségeihez alakítani, átörökíteni**.

- **A Bálint-nap vagy a halottak kultusza** kiváló példa erre: ahelyett, hogy külső, importált kulturális mintákként tekintenénk rájuk, töltsük meg őket a saját, archaikus és mély tartalmukkal.
- A kútvízben való hajnali mosdás helyett a tavaszi testi-lelki megújulás tudatos programszerűsége, a Luca-cédulák játékos digitális vagy családi verziói, az őszi szüreti bálok és közösségi vásárok mind-mind olyan terek, ahol a régi logika életben tartható.
- A takarmánytökök faragása, a szeretteinkre való belső, csendes emlékezés, a természet változásainak tudatos követése mind olyan hidak, amelyek összekötik a múltat a jelennel.

Nem az a feladatunk, hogy a múltban éljünk, hanem az, hogy a múlt értékeit beépítsük a jelenünkbe. Ha a gyermekeinknek átadjuk a Márton-napi libavágás, a májusfaállítás vagy az őszi betakarítás mögött meghúzódó tiszteletet és közösségi élményt – még ha modern köntösben is –, a láncolat nem szakad meg.

Annak a hitnek és tudásnak a továbbvitele a cél, hogy az ember nem egyedülálló, elszigetelt lény, hanem egy hatalmas, örökké forgó és megújuló kozmikus évkör szerves része. Csak így biztosítható, hogy a magyar népi kalendárium bölcsessége, az ősök tapasztalata és az ünnepek tiszta fényei ne merüljenek végleg a feledés homályába, hanem generációkon át mutassanak irányt a mindenkori utódoknak.

Jogi és szerzői jogi nyilatkozat

© Nagy Norbert, 2026. Minden jog fenntartva.

Ez a kiadvány digitális formában (PDF) kerül terjesztésre. A mű vagy annak bármely részének másolása, sokszorosítása, átdolgozása, illetve más formában történő közzététele kizárólag a szerző előzetes írásbeli engedélyével lehetséges. A műből részletek oktatási vagy tudományos célból, a forrás pontos megjelölésével idézhetők.

A tartalom forrásairól
E kötet anyaga saját kutatómunka, néprajzi és irodalmi források feldolgozása, valamint mesterséges intelligencia (AI) által támogatott szövegszerkesztés eredménye. Az AI-eszközök a szöveg megfogalmazásában, rendszerezésében és szerkesztésében nyújtottak segítséget; a tartalomért és annak értelmezéséért teljes felelősség a szerzőt terheli. A könyv ismeretterjesztő célú mű, nem minősül tudományos szakmunkának.

Felelősségkizárás
A kötetben szereplő hagyományok, rítusok és népszokások bemutatása kizárólag kulturális és ismeretterjesztő célt szolgál. A szerző nem vállal felelősséget a leírt gyakorlatok bármilyen módon történő alkalmazásából eredő következményekért.